

ՅԵՆՈ ՈԱՅԽԵՆԲԵՒԵՐ

ՋԱՐԳԱՑՆԵԼ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ - ԱՊԱՀՈՎԵԼ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄԸ
GTZ-Ի ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ
ԴԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ 6

DANA CIGAN

HORATIUS DUMBRAVA

DRAGOS CALIN

MARIUS BULANCEA

LUSTRATION IN ROMANIA 14

INDEPENDENCE OF MAGISTRATES
AS A GUARANTEE TO REDUCE POLITICAL CORRUPTION.
SPECIFIC CASE OF PROSECUTORS IN ROMANIA 18

ԵՐՎԱՆԴ ԴԱԼՍԵՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԿՋԲՈՒՆՔՆԵՐԸ
ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԻՐԱՅՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 22

ՄՇԵՐ ՀԱԿՈՒՅԱՆ

ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻՉՄՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 34

ԶԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՎԱՅԵ ՍՈՎՍԻՍՅԱՆ

ԲԱՐԵԽԻՂՃ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒՄ 40

ԶԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՇԽԵՆ ԴԱՐՍԼՅԱՆ

ՓՈՐՁԱԳԵՏԻ ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԶԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 49

СМБАТ МАРТИРОСЯН

ПЕРЕСМОТР СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ
В АПЕЛЛЯЦИОННОМ ПОРЯДКЕ.
РАССМОТРЕНИЕ ДЕЛА СУДОМ
АПЕЛЛЯЦИОННОЙ ИНСТАНЦИИ 58

КРИМИНАЛИСТИКА

ЮРИЙ ТРУНЦЕВСКИЙ

ВАГЕ ЕНГИБАРЯН

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ
БОРЬБЫ С МАССОВЫМИ БЕСПОРЯДКАМИ 66

ԶԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՍՄԻԿ ԴՈՂՈՍՅԱՆ

ՀԱՍՏՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԵՎ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՓՈԽԱԶԳԵՅՈՒԹՅԱՆ ՄԵԽԱՆԻՉՄՆԵՐԸ 72

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 84

РЕЗЮМЕ 114

Յենո ՌԱՅԽԵՆԲԵԽԵՐ¹

ԶԱՐԳԱՅՆԵԼ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ - ԱՊԱՀՈՎԵԼ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ ԳՏԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ ՊԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ

GTZ-ի

2009 թվա-
կ ա -

նի թեմայի նշանաբանն է «Զարգաց-
նել անվտանգությունը - ապահովել
զարգացումը»: Չէ՞ որ անվտանգու-
թյան բացակայությունն այսօր զար-
գացման ամենամեծ խոչընդոտն է
աշխարհի բազմաթիվ տարածաշր-
ջաններում: Տնտեսական, կրոնական
կամ էթնիկական շարժառիթներով
պայմանավորված բախումներ, ֆի-
նանսական և կառավարությունների
ճգնաժամեր կամ խմորումներ
սննդամթերքի ու էներգիայի գների
աճի պատճառով. լրատվական մի-
ջոցներն ամեն օր հաղորդում են ճգ-
նաժամերի և հակամարտությունների
մասին: Ռուսաստանյան պատերազ-
մը, էլեկտրական հոսանքի գները,
գազի նոր գինը, Ղարաբաղը, Օսիան:
Վերջին տարիներին Կովկասը ևս
դարձել էր այդպիսի ճգնաժամերի ու
հակամարտությունների թատերա-
բեմ:

Անվտանգությունը մի թեմա է, որը
միջազգային համագործակցության
դերակատարներին արդեն տարիներ
ի վեր կանգնեցնում է նոր մար-
տահրավերների առջև: Մի կողմից,
քանի որ նրանք շարժվում են՝ գնալով
պակաս անվտանգ դաշտ: Իսկ մյուս
կողմից՝ հատկապես այն պատճա-
ռով, որ անվտանգությունն ստեղծելու
և պահպանելու համար անհրաժեշտ
են գործողություններ բոլոր մակար-

դակներում: Ճգնաժամերն ու հակա-
մարտությունները հնարավոր է մեղ-
մել միայն այն դեպքում, երբ նվազեց-
վում են նաև դրանց կառուցվածքա-
յին պատճառները, ամենից առաջ
աղքատությունը և սոցիալական
անարդարությունը, կոռուպցիան:

GTZ-ն իր աշխատանքով աշխար-
հի բազմաթիվ երկրներում ուզում է
կարևոր ավանդ ունենալ այդ գոր-
ծում: Նրա գործունեությունը լայն
ընդգրկում ունի՝ սննդապահովումից,
խաղաղության ու անվտանգության
ոլորտում միջազգային հաստատու-
թյունների ուժեղացումից մինչև պե-
տական կառույցների ստեղծում, ինչ-
պես նաև ու առանձնապես դատա-
կան համակարգի անկախության
խթանում, ինչպես, օրինակ, այստեղ՝
Կովկասում, մեր ծրագրի շրջանա-
կում:

Հետևյալ յոթ դրույթներով GTZ-ն
ամփոփում է բազմաթիվ զարգացող և
անցումային շրջան ապրող երկրնե-
րում իր ավելի, քան 30-ամյա աշխա-
տանքից արված եզրահանգումները
«անվտանգություն» թեմայի վերա-
բերյալ, ընդ որում ակնհայտ է դառ-
նում իրավունքի հետ սերտ կապը:

**1. Անվտանգություն զարգացման
համար:** «Զարգացում» և «անվտան-
գություն» քաղաքական թեմաները
գնալով ավելի մեծ չափով համաձայ-
նեցված գործելակերպ են պահան-
ջում, ինչպես գերմանական մակար-
դակում, այնպես էլ Գերմանիայի

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հետ համագործակցող երկրներում: Չարգացումն ավելի ու ավելի շատ երկրներում բախվում է անբավարար անվտանգության հետևանք հանդիսացող սահմանների: Անվտանգության քաղաքականության համար պարզ է դարձել, որ այն կարող է միայն համատեղ ջանքերով նպաստել շարունակական զարգացմանն ու դրանով երկարաժամկետ կայունությանը: Հետևապես անվտանգությունն անհրաժեշտ պայման է յուրաքանչյուր հասարակության շարունակական զարգացման համար:

2. Մարդկանց անվտանգություն: Խոսքն ինչպես զարգացող և անցումային երկրներում կյանքի և առողջության անվտանգության մասին է (*human security*), այնպես էլ ռեգիոնալ ու գլոբալ «կոլեկտիվ անվտանգության» մասին՝ իբրև հանրային բարիք: «Անվտանգության ընդլայնված հասկացության» ներքո հասկացվում են այս երկու մակարդակները միասին վերցված: Միայն անհատների համար անվտանգություն ստեղծելով, կարելի է երկարաժամկետ ապահովել զարգացումը: Հետևաբար ուշադրության կենտրոնում պետք է գտնվի անհատի անվտանգությունը:

3. Անվտանգություն իրավական պետության պայմաններում: Այն ստեղծում և երաշխավորում են հանրային հաստատությունները, համագործակցելով հասարակության հետ՝ պետությունների ներսում, դրանց սահմաններից դուրս և գլոբալ մակարդակում: Դրա համար պետք է ապահովված լինեն լավ կառավարումը, իրավական պետության սկզբունքների կիրառումը, հասարակության մասնակցությունը քաղաքական գործընթացներին, մարդու իրա-

վունքների հարգումը:

4. Անվտանգությունը բազմաթիվ գործընկերներ ունի: Անվտանգությանն սպառնացող քաղաքական, տնտեսական և էկոլոգիական վտանգները հաճախ հանկարծակի և մեծ ուժգնությամբ են վրա հասնում: Դրանց դիմագրավելու համար պահանջվում են բազմազան գործիքներ ու համագործակցություն բոլոր կարևոր դերակատարների հետ պետությունում և հասարակությունում: Չէ՞ որ միայն բոլոր հասարակական ուժերի համագործակցությամբ կարելի է երաշխավորել կայուն անվտանգություն:

5. Անվտանգությունը բանակցելու հարց է: Նաև և մանավանդ հենց այն դեպքերում, երբ անվտանգությանը սուր վտանգ չի սպառնում, կարելի է նպաստել զարգացող և անցումային շրջան ապրող երկրների կայունացմանն ու ճգնաժամերի և աղետների կանխարգելմանը: Կիզակետում գտնվում են հատկապես հասարակությունների միջև կամ նրանց ներսում շահերի հավասարակշռումն առանց բռնության կիրառման և աղետների ռիսկերի կրճատումը: Հետևաբար կենտրոնական նշանակություն է ձեռք բերում աշխատանքը համապատասխան հասարակություններում հակամարտությունների կառուցվածքային պատճառների և դրանց նպաստող գործոնների վրա:

6. Անվտանգություն հետևողական գործելակերպի միջոցով: Անկախ այն բանից, թե խոսքը բռնությունից կանանց պաշտպանելու մասին է, թե՛ երկրների անհանգիստ կամ ավերված շրջաններում վերականգնողական աշխատանքների, թե՛ ոստիկանության և դատական համակարգի

ույրտներում ռեֆորմների մասին, ծրագիրները հնարավոր չէ պարզապես պատճենել կամ ընդօրինակել, անհրաժեշտ է հաշվի առնել համապատասխան երկրի համար բնորոշ պայմաններն ու դինամիկան: Երկրի մասին իրազեկ լինելը, հետևողական աշխատանքն ու հուսալիությունը համագործակցության տեղացի գործընկերների հետ ունեցած հարաբերություններում ապահովություն և վստահություն են ստեղծում:

7. Երկրի սահմանների առաջ կանգ չառնող անվտանգություն: Ազգային մակարդակում ստեղծված քաղաքական ու ռազմական գործիքներն, առանձին վերցված, այլևս չեն կարող երաշխավորել կոլեկտիվ անվտանգությունը, քանի որ հակամարտություններն ու աղետները սահմաններ չեն ճանաչում: Անվտանգությունն ավելի ու ավելի հաճախ ստեղծվում է հարևան տարածաշրջանների մարդկանց և հաստատությունների հետ մեկտեղ: Հետևաբար միջազգային նորմերի պահպանման, հակամարտությունների խաղաղ լուծման, աղետների անդրսահմանային կառավարման և հանրային բարօրությանը ծառայող քաղաքականության անցկացման համար անհրաժեշտ է առավելագույնս հետամուտ լինել երկրների սահմաններից դուրս ազդեցություն ծավալող ուժերի և հաստատությունների ստեղծմանը: Միայն դրանով հնարավոր կլինի ապահովել շարունակական զարգացում:

Դա ի՞նչ է նշանակում GTZ-ի աշխատանքի համար տարածաշրջանում, որո՞նք են այն մարտահրավերները, որոնց հետ բախվում են իրավական ուլորտի բարեփոխումների

ծրագրերը:

Իրավական և դատական բարեփոխումները ձեր երկրներում հասարակական, քաղաքական ու տնտեսական զարգացման համար կենտրոնական նշանակություն ունեն: Իշխանությունների տարանջատումը, օրենքի գերակայությունը, իրավական պետությունը, դատական իշխանության անձնական և ինստիտուցիոնալ անկախությունը՝ ահա, թե խոսքը ո՞ր մարտահրավերների մասին է:

Բացի այդ, իրավական և դատական բարեփոխումները դիտվում են որպես երկարաժամկետ խնդիրներ, որոնց համար երկար շունչ է հարկավոր: Մենք դա գիտենք սեփական փորձից, մեր սեփական իրավունքի զարգացումը Գերմանիայում տարիներ և տասնամյակներ տևեց: Անցումային շրջան ապրող երկրները 1990/91թթ. շրջադարձից հետո զարգանում էին խելահեղ տեմպով, սակայն չի կարելի ասել, որ բարեփոխման բոլոր նպատակներն իրագործվել են: Իրավական պետությունը, աշխատող ժողովրդավարությունը և իշխանությունների տարանջատումն այն հեռանկարային նպատակներն են, որոնց մենք խորհրդատվություն իրականացնելիս տեսադաշտից չենք կորցնում: Մոտակա նպատակներն են՝

- հստակ և հուսալի օրենսդրություն.
 - թափանցիկ, օրինապահ և ծառայությունների մատուցմանն ուղղված վարչարարություն.
 - տեղեկացված քաղաքացիներ.
 - անկախ արդարադատություն:
- Բարելավված իրավական շրջանակային պայմանները պիտի դրա-

կան ազդեցություն ունենան քաղաքացիների, նրանց անհատական իրավունքների և հոգևոր ու տնտեսական ազատության համար: Այս նպատակները հավակնոտ են, բայց նրանց հնարավոր է հասնել, իսկ կարևոր են նաև միջանկյալ արդյունքները:

Ո՞րն է GTZ-ի իրավական բարեփոխումների ծրագրերի մոտեցումը: Ի՞նչ արդյունք պետք է տան:

GTZ-ն խրախուսում է իրավական պետության և սոցիալական շուկայական տնտեսության ստեղծմանը, քանի որ միայն դեմոկրատական և սոցիալական ոգով կառուցված, մարդու իրավունքները և սեռերի իրավահավասարությունը երաշխավորող իրավական պետությունում

- կարելի է խուսափել հակամարտություններից և ապահովել խաղաղություն.

- կարող է առաջանալ իրավական անվտանգություն և տնտեսական աճ.

- կարելի է արդյունավետ կերպով պայքարել աղքատության դեմ.

- հնարավոր է խթանել սոցիալական ապահովությունը և

- հնարավոր է երաշխավորել շրջակա միջավայրի, կլիմայի և ռեսուրսների պաշտպանությունը:

Իրավական բարեփոխումների ռեզիոնալ ծրագիրը գործընկերները սերտորեն համագործակցում է ռեֆորմների իրականացմանը մասնակցող պետական դերակատարների հետ, բայց անուշադրության չի մատնում նաև քաղաքացիական հասարակությանը՝ իբրև դերակատար այդ գործընթացում, այսինքն՝ գործընկերները սերտորեն հաշվի է առնվում սոցիալական ու

քաղաքական համատեքստը:

Խորհրդատվության մոտեցումը լայն է՝ GTZ-ի ծրագիրն ուզում է նպաստել օրենսդրության և դատական համակարգի, դեմոկրատական և իրավական պետության ոգուն համապատասխանող հասարակական ու տնտեսական հետագա զարգացմանը: Իրավաբանների կողմից իրականացվող խորհրդատվությունն իրավունքի հիմնարար ոլորտներում օրենսդրությունը բարեփոխելու նպատակով, խորհրդատվությունը կազմակերպությունների համար և իրավապահայան մարմինների աշխատակիցների արհեստավարժության բարձրացումը նպաստում են

- իրավունքի և արդարադատության համակարգի արդիականացմանը,

- Capacity Development-ին արդարադատության համակարգում և վարչական մարմիններում,

- իրավական պետությանը բնորոշ կառույցների ստեղծմանը, մասնավորապես՝ արդարադատության համակարգի անկախության, իշխանությունների տարանջատման ամրապնդմանը և բաց քաղաքացիական հասարակության առաջացման նախապայմանների ստեղծմանը,

- պետական և սոցիալական հաստատությունների գործունեության թափանցիկությանն ու նպատակաուղղվածությանը դեպի վերջնական արդյունք,

- քաղաքացիների իրազեկմանն իրենց իրավունքների և իրավունքին հասնելու հնարավորությունների մասին, ինչը նպաստում է արդարադատության համակարգի կողմից մատուցվող ծառայությունների նկատմամբ պահանջարկի աճին:

Ինչի՞ տեք հասել և ինչի՞ չե՞նք հասել:

Ինչպիսի՞ն է այսօր իրավիճակը հարավկովկասյան պետություններում՝ համեմատած անցումային շրջանում գտնվող ԱՊՀ մյուս պետությունների հետ:

Միջազգային ուսումնասիրությունների հիման վրա ձեռք են բերվել մի քանի կողմնորոշիչ տվյալներ.

Վրաստանը, Հայաստանը և Ադրբեջանն այսօր, համեմատած ԱՊՀ պետությունների հետ, առաջատար դիրքեր են զբաղեցնում բազմաթիվ ոլորտների բարեփոխումների տեսանկյունից: Ասածն առաջին հերթին վերաբերում է դատական համակարգին՝ սահմանադրական արդարադատությունը և վարչական դատարանների ստեղծումը ներառյալ: Բայց բավականին մեծ առաջընթացի մասին պետք է խոսել նաև սեփական պատասխանատվությամբ ապրելուն և ազատ տնտեսվարությանը նպաստող իրավական շրջանակային պայմանների ստեղծման տեսանկյունից:

Երեք հարավկովկասյան հանրապետություններից թերևս Վրաստանը պետք է առանձնացվի, քանի որ այնտեղ խորհրդային իրավունքից անզույժում հրաժարման շնորհիվ զգալի առաջընթաց կա Եվրոպային մոտենալու առումով, թեև իհարկե իրավական պետության կառուցման ճանապարհին այն դեռևս պիտի դիմակայի որոշ մարտահրավերների: Բայց կա դրական առաջընթաց, որն անցումային շրջան ապրող մյուս պետությունների հետ համեմատությունում աչքի է զարնում: Ղա են հաստատում Համաշխարհային բանկի ու Բեռթելսման հիմնադրամի համեմատական վերլուծությունների արդյունքները:

Համաշխարհային բանկի Doing-Business-Report-ը, որը համեմատում է տնտեսության կարգավորումը 183 երկրներում, 2010-ին Վրաստանին դնում է աշխարհում 11-րդ տեղում: «Արևելյան Եվրոպա /Միջին Ասիա» ցանկում Վրաստանն այս տարածաշրջանի 27 պետությունների թվում 1-ին տեղում է, Ադրբեջանը 6-րդն է, իսկ Հայաստանը 9-րդ տեղն է զբաղեցնում:

2008 թվականին „Bertelsmann Transformations-Index“-ը, որն իր գնահատականները տալիս է, իրավական պետության չափանիշներից ելնելով, քաղաքական ու տնտեսական բարեփոխումների դրությունը նկարագրող „Status Index“-ում Վրաստանին դնում է 38-րդ տեղում (2006: 61), Հայաստանը գտնվում է 41-րդ տեղում (2006: 44): Այսպիսով այս երկու պետությունները Մոնդոլիայից (44) և Ռուսաստանից (59) առաջ են: Ադրբեջանը հայտնվել է 87-րդ տեղում, մինչդեռ Բելառուսը 89-րդ է, իսկ Ուզբեկստանը 111-րդը (125 գնահատված պետությունների թվում):

Մի այլ աղբյուր՝ American Bar Association-ի (ABA Rule of Law Initiative) „Judicial Reform Index“-ը ևս հաստատում է Վրաստանում և Հայաստանում վերջին չորս տարիներին առկա դրական միտումը: Ադրբեջանի վերաբերյալ զեկույցներ դեռ չկան:

Վրաստան. 2005թ. համեմատ 2008թ. բարեփոխումների ինդեքսը զգալի առաջընթաց է արձանագրում: 30 հետազոտված գործոններից 2008-ին դրական են գնահատվել արդեն վեցը (2005: 2), իսկ ևս 18 գործոն գնահատվել է որպես «չեզոք» (2005: 13): Այսպիսով բացասական են մնում վեց գործոններ (2005: 15):

Դրական գործոնները վերաբերում են դատարանների որոշումների բողոքարկման համակարգին, դատավորների աշխատավարձերին, դատավորների անձեռնմխելիությանը, գործերի բաշխմանը, դատարանների որոշումների և դատարանների գրասենյակների որոշումների հրապարակմանը:

Հայաստան. 30 հետազոտված գործոններից նախկինում բացասական գնահատական ստացած 8-ը գնահատվել են որպես «չեզոք» (2004: 15): Հինգ գործոններ մնում են «բացասական» (2004: 13):

ABA Rule of Law-ի „Legal Profession Reform“-ի Վրաստանի (2005, 2007թթ.) և Հայաստանի (2003, 2008թթ.) ինդեքսները ևս դրական միտում են արձանագրում, հետազոտված գործոնների մեծ մասը բարելավվել է:

Վերջապես, ըստ *Transparency International*-ի „Corruption Perception Index“-ի 2008-ին Վրաստանը, նաև 2004-ից ընթացող հակակոռուպցիոն կամպանիայի շնորհիվ գտնվում է 67-րդ, Հայաստանը՝ 109-րդ, իսկ Ադրբեջանը՝ 158-րդ տեղում: Համեմատության համար նշենք, որ Ռուսաստանը զբաղեցնում է 147-րդ տեղը, իսկ Ղազախստանը՝ 145-րդ: Գերմանիան գտնվում է 14-րդ տեղում:

Եվ այնուամենայնիվ բնակչությունը դեռևս մեծ վստահություն չունի դատական համակարգի կողմից մատուցվող ծառայությունների հանդեպ: Ի՞նչ կարող են անել քաղաքացիական հասարակությունը, արդարադատության համակարգը՝ դատարանների նկատմամբ վստահությունը մեծացնելու, իրավական պետությանն առավել մեծ շանս տալու և

դրանով անվտանգությունն ամրապնդելու և շարունակական զարգացում ապահովելու համար:

Նոյեմբերի 17-ին այս թեմայի շուրջ Թբիլիսիում տեղի ունեցավ GTZ-ի կողմից կազմակերպված աշխատանքային հանդիպում, որին մասնակցեցին Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի ոչ կառավարական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Նպատակն էր պարզել իրավիճակը և այն բարելավելու հնարավոր քայլերը ոչ կառավարական կազմակերպությունների տեսանկյունից: Աշխատանքային հանդիպման ժամանակ ներկայացվեց, թե ինչպես է Գերմանիայի Բադեն-Վյուրթեմբերգ երկրամասի դատական համակարգը շահում բնակչության վստահությունը, խոսվեց նաև այն մասին, թե ինչ է արվել Լատվիայում Եվրամիությանն անդամակցելու հետ զուգահեռ վստահությունը դատարանների հանդեպ մեծացնելու համար:

Հարավային Կովկասի պետություններում արդարադատության համակարգի իրավիճակի և դրան կատմամբ բնակչության վստահության վերաբերյալ զեկույցներից կարելի է եզրակացնել, որ բոլոր երեք երկրներն էլ դեռևս մեծ մարտահրավերների առջև են կանգնած: Այսպես՝ բոլորը խոսում էին կոռուպցիայի, կլանային մտածելակերպի և համեմատաբար խոշոր նշանակություն ունեցող գործերով դատարանների որոշումների վրա քաղաքական ազդեցության մասին: Նշվեց նաև, որ օրենքները մեկնաբանելու և ճիշտ կիրառելու ունակությունը և պատրաստակամությունը մեծ չեն, որ մասնակիցների, հատկապես դատապաշտպանների դատավարական իրա-

վունքները սահմանափակելու միտում կա, որ դատավորների վարքագիծը բավարար չէ էթիկայի առումով: Ասվեց նաև, որ բնակչությունը բավարար չափով տեղեկացված չէ իր իրավունքների և հնարավորությունների մասին: Նշվեցին նաև ձեռք բերված հաջողությունները, մասնավորապես՝ կապված դատարանների շենքային պայմանների և տեխնիկական հագեցվածության հետ, առաջընթաց կա նաև դատարանների որոշումների հրատարակման և իրավաբանական կրթության բարեփոխման հարցում:

Քննարկման արդյունքում մասնակիցներն արեցին հետևյալ կառուցողական առաջարկությունները արդարադատության համակարգի իրավիճակի բարելավման և դրա նկատմամբ բնակչության վստահության բարձրացման ուղղությամբ.

- բարձրացնել բնակչության իրավագիտակցության (բացատրական կամպանիաների և դպրոցներում իրավունքի դասավանդման ինտենսիվացման միջոցով).

- բարձրացնել իրավակիրառողների՝ օրենքների մեկնաբան և որոշումների հիմնավորման ունակությունը, հնարավորության դեպքում կազմակերպել Կլոր սեղան (Գերմանիայում դատավորների որակի խմբակների մասնությամբ).

- քննարկումներ կազմակերպել դատավորների հետ սեփական դերի ընկալման և դատավորական էթիկայի շուրջ.

- կազմակերպել փաստաբանների վերապատրաստում օրենքների հետ աշխատելու վերաբերյալ.

- օրենքների միջոցով ուժեղացնել դատապաշտպանների ու դատավարության մասնակիցների դատավա-

րական իրավունքները.

- դատարանների բոլոր որոշումները հրապարակել ինտերնետում.

- ավելի շատ օգտվել ինտերնետից՝ դատարաններին բնակչությանը մոտեցնելու համար (տեղեկատվություն դատարանի հասցեի, դատարան հասնելու ճանապարհի, դատարանի կազմի, հեռախոսահամարների վերաբերյալ, խնդիրների նկարագրություն, ձևաթղթերի բեռնում և այլն).

- բոլոր օրենքները հրատարակել ինտերնետում բնակչության համար (օրինակ՝ պառլամենտի միջոցով):

Քննարկումը և առաջարկությունները ցույց են տալիս, որ դատական համակարգի նկատմամբ բնակչության վստահության հարցն սկզբունքային բնույթ է կրում: Որ սկզբում իրավական պետության սկզբունքներին համահունչ գործող դատարաններ պիտի հաստատվեն: Դրա համար անհրաժեշտ է, որ բոլորը բարեփոխման կամք դրսևորեն: Այդպես անշուշտ նաև կարևոր է շարունակաբար կատարելագործել դատավորների վերապատրաստման գործընթացը, դատարանների գործունեությունն ինտերնետի միջոցով թափանցիկ դարձնել ու նախ և առաջ, արդարադատության համակարգի խնդիրներն ու հնարավորությունները բնակչությանը պարզաբանելով, ցույց տալ նրան նաև իր սեփական գործողությունների սահմանները: Իրավական բարեփոխումների GTZ-ի ծրագրերը մտադիր են հետազայում էլ աջակցել այդ գործընթացին և շարունակել երկխոսությունը:

Ձեռնարկությունը

Որպես շարունակական զարգացմանն ուղղված միջազգային համա-

գործակցության դաշնային ձեռնարկություն, որը գործում է աշխարհի բազմաթիվ երկրներում, ՍՊԸ հանդիսացող Տեխնիկական համագործակցության գերմանական ընկերությունը (GTZ) օժանդակում է Գերմանիայի կառավարությանը՝ զարգացմանն ուղղված քաղաքականության նպատակներն իրագործելիս: Ընկերությունն առաջարկում է գլոբալիզացված աշխարհում քաղաքական, տնտեսական, էկոլոգիական և սոցիալական զարգացումների վերաբերյալ տևական լուծումներ և աջակցում է համալիր բնույթի բարեփոխումների և փոփոխությունների գործընթացներին նաև դժվար պայմաններում: Նրա նպատակը մարդկանց կյանքի պայմանների շարունակական բարելավումն է:

Պատվիրատուն

GTZ-ն դաշնային ձեռնարկություն է, նստավայրը՝ Մայնի Ֆրանկֆուրտի մոտակայքում գտնվող Էշբոռն քաղաքում: Ընկերությունը հիմնադրվել է 1975թ-ին որպես մասնավոր տնտեսական ձեռնարկություն: Նրա գլխավոր պատվիրատուն Գերմանիայի Տնտեսական համագործակցության և զարգացման նախարարությունն է (BMZ): Բացի դրանից, GTZ-ն աշխատում է նաև Գերմանիայի այլ նախարարությունների, այլ

երկրների կառավարությունների, միջազգային պատվիրատուների համար, վերջիններիս թվին են պատկանում Եվրոպական հանձնաժողովը, Միավորված ազգերի կազմակերպությունը, Համաշխարհային բանկը, ինչպես նաև մասնավոր տնտեսական ձեռնարկություններ: GTZ-ն իր խնդիրներն իրականացնում է որպես ոչ առևտրային կազմակերպություն: Ավելացած գումարներն Ընկերությունն օգտագործում է բացառապես շարունակական զարգացմանն ուղղված միջազգային համագործակցության իր սեփական ծրագրերի համար:

Աշխարհով մեկ գործող ձեռնարկություն

GTZ-ն գործում է Աֆրիկայի, Ասիայի, Լատինական Ամերիկայի ավելի, քան 120 երկրներում, Միջերկրական ծովի, Միջին Արևելքի տարածաշրջաններում, ինչպես նաև Եվրոպայում, Կովկասում և Միջին Ասիայում: 92 երկրներում ներկայացված է սեփական գրասենյակներով: Աշխարհով մեկ ունի մոտ 12.000 աշխատակից, որոնցից ավելի, քան 9.000 տեղացիներ են: Կենտրոնական գրասենյակում (Էշբոռն) և Գերմանիայի այլ քաղաքներում աշխատակիցների թիվը կազմում է շուրջ 1.500:

1. Հեղինակը Գերմանիայի Տնտեսական համագործակցության և զարգացման նախարարության հանձնարարությամբ Տեխնիկական համագործակցության գերմանական ընկերության (GTZ) կողմից իրականացվող «Հարավային Կովկասում իրավական և դատական բարեփոխումներ

ի համար խորհրդատվություն» ծրագրի ղեկավարն է. 2002 թվականից աշխատում է Հարավային Կովկասում: Լրացուցիչ տեղեկություններ այս ոլորտում մատուցվող խորհրդատվական ծառայությունների մասին կարող եք գտնել հետևյալ հասցեով՝ www.gtz.de/law-caucasus:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Dana CIGAN
Judge, Court of Appeal Oradea

Horatius DUMBRAVA
Judge, Court of Appeal Mures

Dragos CALIN
Judge, Court of Appeal Bucharest

LUSTRATION IN ROMANIA

Dilemmas remained yet unsolved, including those regarding the judiciary, which still haunt the Eastern European societies, are connected to the communist past. The new democracies — that had to impose both a brand new economic system and also to acknowledge, for instance, one’s legitimate right to private property — were, at the same time, compelled to resolve dramatic political conflicts, stemming from periods prior to 1989.

Removing the former communists from important office positions, especially the former agents and informants of the secret services was regarded as a sine qua non condition for the healing from the communist past. Unlike the Latin concept “lustratio” — meaning purification of the delinquents, the plagued or the other impure human categories by sacrifice — the post communist lustration was blocked by the impracticality of making the distinction between the nice guys and the bad guys, since a good communist citizen was implicitly abetting the regime, and the bad

guys were often forced to become informants.

The lustration is defined as a process of ‘administrative policies taken by the after totalitarian regimes to rid the public institutions from those persons who worked for or together with the communist regime’.

The dilemma stated by V?clav Havel — “we’re all implicated: those who had created, more or less, this regime, those who had tacitly accepted it, and those who had become subconsciously accustomed to it” — has not yet been resolved effectively by any Eastern European country. Many arguments in favour of lustration were considered, such as: the moral dimension (to punish the communist evil practices), the prophylactic dimension (protecting the new democracies from totalitarianism) equal opportunities (avoiding the blackmail among politicians) investing the new regimes with credibility (against the old ones, deprived by their credibility as they acted against their own citizens).

On the other hand, there were

issues raised against the process of lustration, such as: its discriminative feature, being based on collective culpability and on attachment criteria, and rarely on explicit guilt, and also the absurdity residing in the necessity of proving the act of lustration, based on data collected by repressive secret services, keep on discrediting citizens and reporting fictive successes.

Romania was no exception to the rule of the other ex-communist countries in what the process of lustration was concerned. However, it seems that in Romania, the lustration was limited to the act of exposing former agents and secret police collaborators, as political police, only if they were in or wanted to occupy public office.

In this line, a historic moment is, no doubt, the well known 8th point of the Proclamation of Timisoara¹, which reads: “8th As a consequence of the previous point, we hereby propose that the election law forbid the former communist activists and the former Securitate officers to become candidates on any election list. Their involvement in the political life of the country has been the main source of tension and suspicion that torment the present Romanian society. Until the situation becomes more stable and a national reconciliation takes place, their absence from public life is absolutely necessary. We hereby demand that the election law includes a special paragraph forbidding the ex communist

activists to run for president in this country. The President of Romania must be a symbol of our departure from communism. Having been a member of the communist party cannot be regarded as a crime. We were all aware how one’s life depended on the red booklet — either for professional promotion or to get a house — and what drastic consequences its withdrawal had triggered. But, the activists were those people who had abandoned their professions in order to serve the communist party, so that they benefited from important privileges. An individual, who had willingly made such a choice, has not the moral profile that a President should possess. We hereby propose that the prerogatives of such an institution be limited, similar to other civilised countries. Thus, any significant personality of the cultural or scientific life can run for presidency in Romania, even though they had no previous political experience. Following the same line, we propose that the first legislation last only two years, a period which will be used to strengthen the democratic institution and to clarify the ideology of all parties which have appeared. Only this way will we be able to elect effectively, by putting all cards on the table. “

However, this memorable momentum was missed by the Romanians, due to — perhaps — their collective inertness, and moreover, due to a feeling of guilt well hidden in the collective unconsciousness,

for, in the end, the long lived communist regime was also the result of the lack of reactions against dictatorship.

Lustration in Romania, and here we speak mainly about the judiciary, is less than modest. Successive regulations were implemented, but revealing the names of people who, during the communist regime maltreated and oppressed their peers, and, after 1989, held public office such as judges or prosecutors — went almost unnoticed.

The first regulation, implemented only after 10 years from the fall of communism (Law 187/1999) stipulated that lustration will apply only to collaborators or members of the secret services prior to 1990, who acted as ‘political police’. Lustration will not apply to those who worked with or were collaborators of secret services prior to 1990, neither to the leaders of the former Romanian Communist Party or members or deputy members of the Great National Assembly (the surrogate communist Parliament)

A regulation has been adopted relatively late in the judiciary referring to all categories of magistrates (attorneys, judges) and to all staff working in the judiciary (Law no.247/2005).

Thus, according to this law, only non collaborators with Securitate (the communist repressive intelligence service) can and will be eligible in leadership positions in courts of justice and the prosecutor’s offices and can become members of

the Magistrates’ Superior Council (C.S.M.). However, the law did not stipulate who is to decide if a person was a simple worker or a collaborator, which made the lustration process inapplicable.

In this line, it should be noted that an elected member of the Magistrates’ Superior Council (C.S.M.), Judge Florica Bejinaru, is thought to have collaborated with the Securitate (she wrote 52 reports within a year and a half). It is also true that a resolution was reached, at Ms Bejinaru’s litigation, by The National Council for the Study of the Securitate Archives — CNSAS - saying that she was not involved in political policing. Nevertheless, her collaboration with Securitate is still controversial, and obvious in this case, as the law of the organization and functioning of the Magistrates’ Superior Council allows for no presence of an elected member if it is proved that she/he had been even a collaborator (moreover, the simple collaboration appears as an interdiction per se, with no requirement to demonstrate that the person necessarily engaged in political policing).

On the other hand, the members of C.S.M. have obstinately refused to clarify the alleged incompatibility of judge Bejinaru, as she is still an elected member of C.S.M.

Recently the media² presented a list of 29 magistrates disclosed by the CNSAS in 2008 as former officers or collaborators of the secret police. Out of the 15 judges and 14

attorneys who were named, 5 are still in office in leadership positions, including a judge disclosed in 2008 as former collaborator known by the name of Aurel³, who trialled for a year the case of a informant spying on the former minister of justice, Ms. Rodica Stanoiu, who herself was disclosed, being known under the secret name of “Sanda” (note that this case has not yet been completely trialled). The majority of the cases of the 29 judges and attorneys who have been disclosed are still in trial at the Court of Appeal in Bucharest.

Conclusions:

In order to heal the Romanian society, it is necessary, and it is not too late, though 20 years have passed since the fall of Ceausescu regime, that lustration is performed.

There is even more danger, as it appears that the mentalities and the practices imposed by those formerly devoted to the communist system are still preserved, and those people are still in office for the time being. The system, mostly the judiciary needs cleaning, and such persons must be discharged, since the justice

represents the backbone in an authentic democracy.

Moreover, lustration must be a real one, and has to lead to disclosing all persons who, after 1990 had high position in the public office, and to removing of those who still are in office at present; and also a complete one, getting rid of all who were members or collaborators of Securitate, or had decisive positions in the above mentioned structures discussed in this study.

The political parties need to decide upon a historic act, i.e. to adopt a normative law necessary for a complete lustration, not only for the magistrates, but also for all the juridical professions: lawyers, public notaries, clerks, etc.

Until this law is adopted, it is necessary that institutional forces take legal action to disclose all people who worked with Securitate and now have high profile jobs in the judiciary and also divulge all magistrates who were or still are undercover agents or collaborators of the Romanian or foreign intelligence service after 1990.

1. Adopted on March 11th,1990.
 2.<http://www.hotnews.ro/stiri-esential-5465636-topul-magistratilor-securisti-functie-3-ofiteri-26-turnatori-poveste-incredibila-aurel-sanda.htm>
 3. The case of judge Stere Learciu is almost classical. After signing an agreement with Securitate in 1984, he received the code name Aurel. At that time he worked with Court of Law in sector 2 Bucharest. Written reports show that he divulged his colleagues. Petty, sordide notes, as resulting from the officers' reports: „The informant Aurel knows that B.C. possesses a VCR and because he invites the vice-president and her husband to watch movies, he shows off at work in front of others.” Securitate officers thought highly of Aurel, reimbursing him a bottle of

champagne, and paid him 300 lei. As a significant detail: some reports having Aurel as a source were endorsed by Marian Ureche, the former chief Securitate in Bucharest. After year 2000 Ureche would become a member of the staff in Rodica Stanoiu’s Ministry, i.e. the Head of the Information and Protection against Corruption Dpt., former SIPA, and was accused of spying even on magistrates. Judge Stere Learciu admits, in his filled litigation, that he had signed an agreement with Securitate, but denies that he had written reports or spied on his colleagues. Learciu argues that he was forced to sign the agreement on his return from a trip to Greece in 1984, being the only solution to keep his job as a judge.

Marius BULANCEA

*Prosecutor, Office attached to the
High Court of Cassation and Justice*

**INDEPENDENCE OF MAGISTRATES AS A GUARANTEE
TO REDUCE POLITICAL CORRUPTION.
SPECIFIC CASE OF PROSECUTORS IN ROMANIA**

Successfully prosecuting high profile cases of political corruption is an exceptional challenge for any law enforcement agency.

The fundamental democratic principle according to which everyone is equal under the law does not always work when the suspects are prominent politicians, who have virtually unlimited access to all kinds of resources, employ sophisticated schemes in order to commit and disguise their illicit activities, have the support of skilled lawyers, utilize lengthy appeals, constitutional challenges or other stalling tactics and have at their disposal a wide range of means to influence the media coverage of the investigation, in order to wear down public opinion, which tends to demand results quicker than the judicial system can deliver.

This kind of investigations usually gives rise to wide public attention and brings along significant institutional and psychological pressures to prosecutors, who do not act in a political or social vacuum, so it is important that they should be in a

position that allows them not to worry about how it may influence their professional career.

On the other hand, public confidence in the fairness and openness of systems of accountability will depend on the trust they have in the individuals charged with investigating particularly controversial issues, something that can't be achieved when the investigators are in any way connected to the suspects.

In order to address these difficulties, the independence of the prosecutors is an essential prerequisite, although not sufficient by itself, for obtaining significant results in the fight against corruption.

Romania is probably an ideal case-study, as a country which has acknowledged several years ago having a serious problem with corruption and has been under intense external and internal pressure to tackle with it, so has by now a significant experience in implementing policies aiming at this problem, and identifying those that do not work, or, unfortunately not as often as we wished, those that do.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

In Romania, the existing legal and institutional framework adopted in the recent years ensured the effective independence of the Public Ministry, which was an important step towards a different approach of the corruption phenomenon.

The Public Ministry is part of the judicial authority, while prosecutors are magistrates, appointed by the President of Romania, enjoy stability and are independent, their career being conducted solely by the Superior Council of Magistracy. Within the Prosecutor's Office attached to the High Court of Cassation and Justice there are two autonomous structures - the Directorate for Investigation of Offences of Organised Crime and Terrorism (DIICOT) and the National Anti-Corruption Directorate (DNA), which are coordinated by the General Prosecutor.

Prosecutors are completely independent in the solutions they ordain and may object with the Superior Council of the Magistracy against any interventions from the hierarchically superior prosecutors.

As regards the relations with the other authorities, the Public Ministry is independent and exercises its attributions only according to the law and for ensuring its observance.

The effective enforcement of these principles, combined with the dedication and specialization of the prosecutors in the two before

mentioned structures, based on a proactive attitude and a strategic approach of the corruption phenomenon, allowed the start of a significant number of very high profile investigations, concerning prominent politicians from all the major political parties.

For example, among the politicians who have been indicted in 2007 for corruption crimes are a former prime minister, four members of Parliament, a former presidential counsellor, several ministerial counsellors and 3 mayors of important cities.

Nevertheless, the picture is not all bright and shiny considering that the independence of prosecutors is not enough in a legal and institutional framework that is often unsuitable for coping with the specific complexity of these crimes, the need to find a balance between the defendant's rights and prosecution, the impact of public interest, and the institutional and psychological pressures these entail.

The most frustrating effect of this imperfect framework, both for the prosecution and for the public, is the lack of convictions in the cases concerning prominent politicians, even several years after the indictment, even though none of these persons have been acquitted and the cases are still pending.

There are numerous reasons for this situation, coming out mainly

from a very rigid Criminal Procedure Code, which dates since 1968 and is in many ways obsolete given the new reality. The Code's provisions can be interpreted in such ways that defendants can find virtually unlimited number of tactics to delay the trials indefinitely. Also, it allows the courts to establish the absolute nullity for a wide range of procedural acts that were drawn up without observing the legal provisions regulating the course of the criminal trial, irrespective of the damage caused, and to dispose the restitution of the case to the prosecutor as a consequence in order to start over the investigation.

Without trying to make an in depth analysis of these court decisions, one can not help but notice an obvious reluctance of judges to reach a conclusion on the facts of the high profile cases, given the extensive application of these provisions compared to the average cases.

This can be the starting point for a different discussion on the concept of independence of magistrates and how should its limits be settled in order to avoid the lack of accountability. Striking the right balance is not an easy job and our judicial system still has to work about that.

The best proof for the efficiency of the Public Ministry's approach towards political corruption is in

our opinion the response we get from the political word. In the last few years we witnessed a whole series of unusually innovative initiatives which we interpreted as a clear indication that politicians no longer feel that their position is sufficient to grant them impunity and that's why they keep looking for ways to influence, more or less subtly, the prosecutor's activity.

For this reason, laws were adopted or initiated in order to decriminalize activities which used to be considered as corruption crimes, to change the procedure of appointing chief prosecutors, to reorganize the specialized structures that deal with corruption and organized crime, or in order to severely limit the prosecutor's competences and thereby deprive him of the instruments enabling him to fulfil his role efficiently. These laws were voted by some members of Parliament who are subject to a judicial procedure and influenced directly their cases, raising strong questions about the morality of these procedures and the obvious inequality to individuals belonging to other social categories in identical circumstances, who don't have the possibility of changing the applicable laws.

For example, in October the Parliament amended the Criminal Procedure Code, through a law which is presently challenged constitutionally, by penalizing the nonobservance of any trial

provisions when producing evidence with absolute nullity; removing the prosecutor's competence to issue provisional orders for the interception of conversations and communications; restricting the instances when the judge can order the interception of conversations; limiting the preventive measures available to the prosecutor and introducing new grounds for stalling the cases, such as new appeals or the obligation of carrying out an expert's report in order to establish whether the evidence has been legally obtained.

Another essential obstacle in investigating political corruption is a highly controversial regime of immunities, especially concerning ministers. Consequently to a widely debated decision of the Constitutional Court, if the serving and former ministers are also members of Parliament, an investigation can only start with the authorisation of the respective chamber.

Already in two cases the Parliament refused to authorise the investigation of prominent politicians for corruption crimes, claiming that no sufficient evidence was produced to convince them that they were involved in criminal activities, despite a prior indictment for the same deeds and the fact that according to the provisions of the Criminal Procedure Code the *evidence* can be administrated only

after the beginning of the criminal investigation in the case, the assurance of this procedural framework representing exactly the ground of our request.

A widely employed tactic by the investigated politicians is the accusations in the media against the prosecutors, who are presented as the instrument of the rival political parties, in order to discredit the investigation. The constant presence of these accusations, combined with objective factors, such as the lack of convictions in high profile cases, slowly managed to alter the public perception commitment and the independence of the judiciary system. Thus, political corruption no longer is the main issue on the public agenda because of the confusion induced by these messages.

As a consequence, a recent survey proved there is a huge gap in the perception of the independence of the judicial system between magistrates and the public. While 96% of the judges and 86% percent of the prosecutors are happy with their degree of independence in taking decisions, 66% of the public believe that the judges' and prosecutors' decisions are influenced by the politicians. It is an obvious problem of credibility, which we don't know yet very well how to address and exactly how much of it is our own fault.

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐԴՄԱՆ ՄԻՋԱՉԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՍԿՉԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՅՑ ԻՐԱՅՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ

Արդատության գործառույթի զարգացումը տարբեր պատմական հանրույթներում միշտ հակված է եղել համընդհանրացման:

Ընդ որում, առանձին իրավական համակարգերում արդարադատության վերաբերյալ առաջադիմական գաղափարների և ձևերի հայտնվելը բավականին արագ ճանաչում և զարգացում է ստացել: Սակայն արդարադատության ոլորտի հիմնարար գաղափարների ձևավորումն ամենից առաջ պայմանավորված է միջազգային իրավունքի՝ որպես վերազգային և միջազգային կարգավորիչի առկայությամբ:

Միջազգային իրավունքը՝ որպես ժողովուրդների ընդհանուր կամքի արտահայտություն ու ավելի կատարյալ մարդկային հարաբերությունների ներդաշնակ զարգացումն ապահովելու միջոց, հատուկ ուշադրություն է դարձնում դատարաններին, քանի որ հենց վերջիններս դիտարկվում են «պետություն - անհատ» հարաբերությունների միջնորդավորման հիմնական մեխանիզմներից մեկը:

Սակայն միջազգային իրավունքի զարգացման պատմական փորձն արդարադատության ոլորտում իր դրական

ամրագրումն ու զարգացումը ստացավ համեմատաբար վերջերս: Դա պայմանավորվեց այն հիմնավորմամբ, որ միայն քսաներորդ դարում միջպետական հարաբերություններում տարբեր իրավական համակարգերի մերձեցման կամ իրավական կարգավորման համընդհանրության անհրաժեշտություն առաջացավ:

Քաղաքակրթական զարգացման ժամանակակից փուլում միջազգային իրավունքի նշանակության բարձրացման անհրաժեշտության մասին հաստատվեց ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովում ժամանակակից պետությունների առաջնորդների գագաթաժողովի ժամանակ 2000 թվականի սեպտեմբերի 8-ին ընդունված ՄԱԿ-ի Հազարամյակի հռչակագրում, որտեղ պետությունների վճռականությունն արտահայտվեց «բարձրացնել հարգանքը միջազգային և ներքին գործերում իրավունքի գերակայության հանդեպ»¹:

Հայաստանը քաղաքակիրթ աշխարհի անբաժանելի մասն է և իր իրավական համակարգն այնպես է կառուցում, որպեսզի ընդունակ լինի լավագույնս փոխհարաբերվել այլ երկրների իրավական համակարգերի և միջազգային իրավունքի նորմերի ու սկզբունքների հետ:

Այդպիսի ընթացքը հայտարարված է և հաստատվում է, այդ թվում՝ տարբեր միջազգային կազմակերպությունների մարմիններում և կազմակերպություններում Հայաստանի մասնակցության,

ՀՈՒՆՎԱԼՐ - ՓԵՏՐՎԱԼՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Միջազգային իրավունք

միջազգային կարևորագույն ակտերին միանալու, միջազգային իրավունքի սկզբունքների և նորմերի ճանաչման փաստերով, ինչպես նաև սահմանադրական այնպիսի նորմերի ամրագրմամբ, ինչպիսիք են՝ պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան (Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 2-րդ մաս), միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են (Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 4-րդ մաս) և այլն:

Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում գոյություն ունեն բազմաթիվ խնդիրներ հատկապես համաշխարհային ընկերակցության հետ լայնածավալ ինտեգրումն ապահովելու առումով: Այդպիսի խնդիրներից է իրավական պետության կառուցումը, որն անհնարին է պատկերացնել առանց անկախ, ինքնուրույն և արդյունավետ արդարադատության: Այդպիսի արդարադատության ձևավորման միջոցներից են հանդիսանում ժամանակակից իրավական աշխարհում մշակված միջազգային սկզբունքները:

Արդարադատության հիմնական սկզբունքները միջազգային իրավական ճանաչում և ամրագրում ստացան միայն XX դարի կեսերին: Առաջին միջազգային ակտը, որով իրականացավ արդարադատության ոլորտում միջազգային չափորոշիչների ձևավորման գաղափարը, կարելի է համարել ՄԱԿ-ի 1948 թվականի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը:

Հիշատակված միջազգային ակտում փորձ արվեց ձևակերպել բոլոր պետությունների համար համընդհանուր արդարադատության սկզբունքները: Դրանք

են՝ օրենքի առջև բոլորի հավասարության մասին դրույթը (հոդված 7), արդյունավետ դատական պաշտպանության յուրաքանչյուրի իրավունքը (հոդված 8), արդարադատության իրականացումը օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի կողմից (հոդված 8), արդարադատության մատչելիությունը (հոդված 8), անաչառ ու հրապարակային դատարանի մատչելիության իրավունքը (հոդված 10), օրենքի հետադարձ ուժով օժտելու կանոնը (հոդված 11) և այլն:

Բնականաբար, արդարադատության նշված սկզբունքներն իրենց զարգացումը ստացան և լրացվեցին ՄԱԿ-ի 1966 թվականի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի դրույթներով (հոդվածներ 6, 9, 10, 14-16 և ուրիշներ): Դրանցում, մասնավորապես, սահմանվել են պատշաճ արդարադատության հիմնական պարամետրերը: Մասնավորապես՝ ազգային օրենսդրությամբ յուրաքանչյուր պետություն պետք է ապահովվի անկախ ու անկողմնակալ դատարանի մատչելիությունը:

Արդարադատության ոլորտում մարդու բնական իրավունքների խմբում դասվեցին՝ մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, պաշտպանի կամ փաստաբանի պարտադիր մասնակցությունը, դատական ակտի վերանայման հնարավորությունը և այլն:

Արդարադատության ազգային համակարգի ու այն իրականացնող մարմինների կարգավիճակի, կազմակերպման և գործունեության չափորոշիչների մշակման սկզբունքներն իրենց հետագա զարգացումն ու կատարելագործումը ստացան ավելի ուշ ընդունված միջազգային իրավական փաստաթղթերում: Մասնավորապես՝ ԵԱՀԿ-ի 1989 թվականի Վիեննայի հանդիպման ամփոփիչ փաստաթղթով սահմանվեցին արդարադատության համընդհանուր

Միջազգային իրավունք

սկզբունքները, դատարանի կողմից դատական որոշման մասին ծանուցման պարտադիրությունը, ինչպես նաև դատական ակտի հիմնավորումները (հոդված 13):

Արդար ու անկողմնակալ դատարանի վերաբերյալ գաղափարներն իրենց արտացոլումը գտան ԵԱՀԿ-ի 1990 թվականի Կոպենհագենի խորհրդակցության ժամանակ ընդունված Մարդկային չափանիշների մասին համաժողովի փաստաթղթում (կետեր 5.5, 5.10-5.21):

Սովորաբար, վերոհիշյալ միջազգային իրավական ակտերում արդարադատությունը և դրանից ակնկալվող պահանջները քննարկվում էին միջազգային կարգավորում պահանջող այլ խնդիրների շրջանակում: Սակայն, ելնելով անդամակցող պետություններում արդյունավետ և մարդասիրական դատական համակարգ ստեղծելու խնդրի կարևորությունից, միջազգային կազմակերպությունների կողմից ընդունվել են մի շարք այլ ակտեր, որոնք իրավական հիմք են հանդիսանում դատական իշխանության կազմակերպման ու գործունեության ազգային սահմանադրական օրենսդրության մշակման համար:

Հայաստանի Հանրապետությունում 1995 թվականին իրականացված դատական համակարգի բարեփոխումների ժամանակ այդ փաստաթղթերը կարևոր դերակատարում ունեցան: Սակայն դրանցից ոչ բոլորը օրենսդրական իրենց ամրագրումն ստացան:

Այսպես, ՄԱԿ-ի 1985 թվականին Միլանի VII գագաթնաժողովում ընդունված Դատական մարմինների անկախությանը վերաբերող հիմնական սկզբունքների մասին փաստաթուղթը կարելի է համարել կարևորագույններից մեկը, որը վերաբերում է հանցավորության կանխարգելմանն ու իրավախախտում թույլ տված անձանց նկատ-

մամբ ցուցաբերած վերաբերմունքին:

Այդ սկզբունքները հավանության արժանացան ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի բանաձևով²: Տվյալ փաստաթղթով սահմանվեցին սկզբունք - պահանջներ, որոնք հասցեագրվեցին պետությունների դատական իշխանության մարմիններին ու դատավորներին: Այդպիսիք էին՝ ա) արդարադատության գործընթացին այլ մարմինների կամ անձանց կողմից ոչ իրավաչափ ու անօրինական միջամտության անթույլատրելիությունը, բ) դատարանի ցանկացած որոշումների նկատմամբ բացառապես դատական վերաքննության հնարավորությունը, գ) դատական մարմինների պետության կողմից երաշխավորված անկախության ապահովումը՝ ինչպես սահմանադրական, այնպես էլ օրենքների մակարդակով, դ) պետական և այլ մարմինների կողմից դատական մարմինների անկախության հարգման ու պահպանման պարտականության ամրագրումը:

Հիշյալ սկզբունքներն իրականացված լինելով ՀՀ Սահմանադրությամբ, ՀՀ դատական օրենսգրքով և այլ օրենքներով, այնուամենայնիվ, գործող համակարգում պահանջվում են դրանց իրացման համար լրացուցիչ երաշխիքներ, առավել ևս, որ այդ պահանջներն իրենց անմիջական ազդեցությունը կարող են ունենալ դատական իշխանության անկախության սկզբունքի բովանդակության վրա:

Այդ սկզբունք-պահանջներով պայմանավորված դատարաններն իրենց գործունեությունը, մեր կարծիքով, պետք է կառուցեն այնպիսի սկզբունքների հիման վրա, ինչպիսիք են՝ ա) դատական մարմինների անկախությունը որպես իրավունք և միաժամանակ պահանջ՝ արդար դատաքննություն ապահովելու և կողմերի իրավունքները պահպանելու կապակցությամբ, բ) դատավորների

ՀՈՒՆՎԱԼՐ - ՓԵՏՐՎԱԼՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Միջազգային իրավունք

ազատությունը՝ մասնագիտական ընկերակցություններ ու կազմակերպություններ կազմակերպելու, իրենց շահերը պաշտպանելու, մասնագիտական պատրաստակամությունը կատարելագործելու և դատավորական անկախությունը պահպանելու ուղղությամբ, գ) դատավորի բարձր բարոյական հատկանիշների ու ընդունակությունների առկայությունը, դ) դատավորի պաշտոնում նշանակելիս կամ նրան ընտրելիս ցանկացած խտրական դրսևորման բացառում, ե) դատավորական լիազորությունների ժամկետում և դրանից դուրս դատավորների անկախության, անվտանգության, անձնական անձեռնմխելիության և սոցիալական ապահովության օրենքով երաշխավորում, զ) դատավորներին՝ իրենց լիազորությունների իրականացման ժամանակ և մասնագիտական պարտականությունները կատարելու ընթացքում ներկայացված մեղադրանքների կամ բողոքների անհապաղ ու անաչառ քննության ապահովում, է) դատավորներին իրենց պաշտոնից ժամանակավոր հեռացում կամ ազատում միայն այն հիմնավորմամբ, որ նրանք անընդունակ են կատարելու իրենց պարտականությունները կամ թույլ են տվել անթույլատրելի վարքագիծ, ը) դատավորի գործունեության մասով կազմակերպված անկախ ստուգումների արդյունքներով պայմանավորված՝ դատավորի նկատմամբ կարգապահական պատիժ կիրառելու որոշման կայացում, պաշտոնից հեռացում կամ ազատում:

Գործնականում համանման սկզբունքներ իրենց ամրագրումն են ստացել ՀՀ դատական օրենսգրքով, սակայն դրանցից մի քանիսը, օրինակ՝ դատավորների ընտրության ժամանակ խտրականության անթույլատրելիության, դատական պաշտոնների համար նշանակված անձերի բարձր բարոյական

հատկանիշների ու ընդունակությունների վերաբերյալ հարցերն իրավական կարգավորման դեռևս չեն ենթարկվել: Միաժամանակ, Հայաստանի Հանրապետությունում առավել կարևոր խնդիրն այդ սկզբունքների իրականացումն է պրակտիկայում³:

Հարկ է նշել, որ տարածաշրջանային տարբեր միջազգային կազմակերպություններ իրենց նորմատիվ գործունեությամբ նույնպես զգալի ներդրում ունեն արդարադատության սկզբունքների ճիշտ ընկալման ու հստակեցման մեջ: Միջազգային տարածաշրջանային մակարդակով ընդունվող նորմերը շոշափում են անհրաժեշտ արդարադատության չափորոշիչների սահմանման խնդիրներ, դատական իշխանության նկատմամբ պետությունների մարմինների և քաղաքականության հանդեպ անհրաժեշտ պահանջների մշակումներ, ինչպես նաև այլ հարցեր, որոնք գտնվում են տարածաշրջանային միջազգային մարմինների ուշադրության ներքո:

Հայաստանի համար հատուկ նշանակություն ունեն եվրոպական տարածաշրջանային կազմակերպությունների միջազգային փաստաթղթերում ամրագրում ստացած նորմերը:

Այսպես, ազգային դատական համակարգի ձևավորման և գործունեության ժամանակ կարևոր դեր են խաղում Եվրոպայի խորհրդի կողմից ընդունված նորմատիվային ակտերը, մասնավորապես, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա), որի նորմերի ու դրույթների կիրառման պրակտիկան ներկայացվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) ակտերի տեսքով:

Միջազգային իրավունք

Ազգային արդարադատության սահմանված պահանջներն այդ փաստաթղթում ներկայացված են բավականին մանրամասն, և դրանք իրենց անընդհատ զարգացումն են ստանում ժամանակակից իրավական սկզբունքների տեսքով, որոնք ձևակերպվում են Եվրոպական դատարանի ակտերում: Օրինակ՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի դրույթները, որոնք երաշխավորում են ողջամիտ ժամկետում յուրաքանչյուրին գործի արդար և հրապարակային քննության իրավունքը՝ օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից, ծավալուն և խորը մեկնաբանություն ստացան Եվրոպական դատարանի կողմից ընդունված մարդու իրավունքների գծով որոշումներում: Դրանցից դուրս են բերվել այնպիսի կարևոր ու առանցքային դրույթներ, ինչպիսիք են՝ օրենքով ստեղծված դատարան, հավասար ու ուղղակի արդարադատություն, արդարադատության մատչելիություն, գործերի քննություն ողջամիտ ժամկետներում, դատական ընթացակարգերի հրապարակայնության ապահովում, հրապարակայնության սկզբունքի սահմանափակման անթույլատրելիություն և այլն:

Այդ ակտերը վերջին ժամանակներում ավելի ու ավելի մեծ նշանակություն են ձեռք բերում հայ իրավական համակարգի զարգացման համար: Օրինակ՝ ուղղակիորեն այդ աղբյուրից սահմանադրական դատական պրակտիկա է ներմուծվել արդարադատության մատչելիության սկզբունքը, դատաքննության խելամիտ ժամկետների սկզբունքը, պատշաճ դատական պաշտպանության չափորոշիչները⁴:

Վերոհիշյալ եվրոպական ակտերն ունեն նորմատիվային բնույթ, իսկ Եվրոպական խորհրդի անդամ - պետությունների իրավական համակարգերի

համար՝ պարտադիր կատարման նշանակություն: Տվյալ կազմակերպության միջազգային փաստաթղթերով սահմանված այս կամ այն պայմանները և պահանջները չկատարելը հանգեցնում է պատասխանատվության, որն արտահայտվում է քաղաքական, իրավական և նյութական պատժամիջոցներով այն դեպքերում, երբ պետությունների դեմ հայցերով դիմում են տվյալ պետության քաղաքացիները և կազմակերպությունները:

Անհրաժեշտ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության դատարանների կողմից Եվրոպական դատարանի որոշումների կիրառումը, կարծում ենք, վկայում է ՀՀ դատական իշխանության անկախության սկզբունքի իրականացման կարևորագույն մեխանիզմների մասին:

Նախ՝ անհրաժեշտ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգը տվյալ սկզբունքների կարևորությունն ընդունել է, ամենից առաջ, դրանցից շատերի սահմանադրական ամրագրմամբ: Այնուհետև, արդարադատության այդպիսի սկզբունքների ցանկը կարևոր աղբյուր հանդիսացավ խորհրդային քրեական, քաղաքացիական և, մասամբ, վարչական դատավարության բարեփոխումների համար:

Ի տարբերություն օրենսդրի, դատարանների գործունեությունն այդ գործընթացում առաջանցիկ բնույթ էր կրում, ինչը պայմանավորված է Սահմանադրական դատարանի և Վճռաբեկ դատարանի կողմից հաստատված դատական նախադեպով: Նշված սկզբունքները դատարանները կիրառում են որոշակի գործերով արդարադատություն իրականացնելիս, քանի որ դատավարական օրենսգրքերը ոչ միշտ են թույլ տալիս դրանք իրագործել գործնականում:

Միջազգային իրավունք

Սակայն այստեղ առկա են մի շարք խնդիրներ, որոնք անհրաժեշտ է լուծել: Այսպես, այդպիսի իրավական ակտեր ընդունվել են աշխարհի տարբեր տարածաշրջաններում: Օրինակ՝ Մարդու իրավունքների մասին ամերիկյան կոնվենցիան նույնպես անհրաժեշտ ուշադրություն է դարձրել յուրաքանչյուրի դատական պաշտպանության իրավունքի խնդրին: Նշված կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածը սահմանում է. «Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի պարզ և արագ կամ ցանկացած այլ արդյունավետ միջոցներով դիմելու լիազորված դատարանին՝ իր հիմնական իրավունքները խախտող գործողություններից պաշտպանվելու՝ ընդունված Սահմանադրությամբ կամ պետության օրենսդրության կամ տվյալ կոնվենցիայով...»:

Հիշատակված կոնվենցիայի մասնակից երկրներն ստանձնում են նույն կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածի երկրորդ պարագրաֆով սահմանված հետևյալ պարտավորությունը՝ «...ա) Ապահովել, որպեսզի պաշտպանություն պահանջող յուրաքանչյուր անձի իրավական պաշտպանության իրավունքը, սահմանվի լիազորված իշխանության կողմից՝ պետության իրավական համակարգով նախատեսված, բ) ընդլայնել դատական պաշտպանության միջոցների կիրառման հնարավորությունը, և գ) ապահովել լիազոր իշխանությունների իրավական պաշտպանության միջոցների կիրառումը, երբ դրանք տրամադրվում են»:

Նշված տարածաշրջանային միջազգային իրավական ակտում ամրագրվում է արդար ու անաչառ դատարանի իրավունքը հետևյալ ձևակերպմամբ. «Յուրաքանչյուր մարդ իրավունք ունի իր գործի լսման անհրաժեշտ երաշխիքներով և խելամիտ ժամանակում, նախապես օրենքով գումարված իրավասու, անկախ և անաչառ դատա-

րանում՝ քրեական բնույթի ցանկացած մեղադրանքի հիմնավորումով, առաջադրված նրա դեմ՝ նրա իրավունքների կամ քաղաքացիական, աշխատանքային ֆինանսական կամ ցանկացած այլ բնույթի պարտականությունները սահմանելու համար: Ծանր հանցագործություն գործած ամեն մի մեղադրյալ իրավունք ունի համարվել անմեղ այնքան ժամանակ, քանի դեռ նրա մեղքն ապացուցված չէ օրենքի համաձայն: Գործի բնության ընթացքում՝ հետևյալ երաշխիքների լիարժեք հավասարության հիման վրա, յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի, նվազագույնը՝ ա) մեղադրյալն անվճար թարգմանչի իրավունք ունի, եթե նա դատարանում օգտագործվող լեզուն չի հասկանում կամ չի խոսում այդ լեզվով, բ) մեղադրյալին նախնական մանրամասն ծանուցում՝ նրա դեմ առաջադրված մեղադրանքների մասին, գ) բավարար ժամանակ և հնարավորություններ՝ իր պաշտպանությանը պատրաստվելու համար, զ) մեղադրյալի ինքն իրեն պաշտպանելու իրավունքը՝ անձամբ կամ իր ընտրած պաշտպանի, ինչպես նաև իր պաշտպանի հետ ազատ և անհատական հարաբերվելու միջոցով, ը) պետության տրամադրած վարձավճարով կամ անվարձահատույց պաշտպանի օգնության անքակտելի իրավունքը՝ կախված ներքին օրենսդրությունից, եթե մեղադրյալն իրեն անձամբ չի պաշտպանում կամ սեփական պաշտպան չի վարձում սահմանված օրենքով որոշ ժամանակի ընթացքում, Ֆ) դատապաշտպանի իրավունքը՝ հարցաքննել վկաներին դատարանում և հասնել, որպես վկաներ, փորձագետների կամ այլ անձանց դատարանի կանչին, որոնք կարող են լույս սփռել առկա փաստերի վրա, ը) հարկադրանքի տակ սեփական անձի դեմ ցուցումներ չտալու կամ մեղավոր չճանաչելու իրավունքը, ի) գերադաս դա-

Միջազգային իրավունք

տական ատյան դիմելու իրավունքը»⁵: Դատական քննությունը հրապարակա- յին է, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ արդարադատության շահերից այլ բան է պահանջվում:

Տարածաշրջանային համանման ակտ ընդունվել է 1981 թվականին Աֆ- րիկյան մայրցամաքի համար, որը կոչ- վում է Մարդու և ժողովուրդների իրա- վունքների աֆրիկյան դաշնագիր: Հիշ- յալ ակտի 7-րդ հոդվածը բովանդակում է հետևյալ դրույթները. «Յուրաքանչյուր մարդ ունի իր գործի դատաքննության իրավունք: Դրան է վերաբերում հետևյալը. a) լիազոր ազգային մարմին- ներին դիմելու իրավունք՝ նրա հիմնա- կան իրավունքները խախտող գործո- դությունների առիթով, որոնք ճանաչ- վում և երաշխավորվում են գործող կոն- վենցիաներով, օրենքներով, որոշումնե- րով և սովորություններով, b) անմեղ հա- մարվելու իրավունք, քանի դեռ իրավա- սու դատարանի կողմից նրա մեղավո- րությունը չի պարզվել, c) պաշտպանու- թյան իրավունք՝ ներառյալ դատա- պաշտպանի ընտրությունը, d) գործի քննության իրավունք՝ խելամիտ ժամ- կետներում՝ անկողմնակալ դատարանի կողմից... Ոչ մեկը չի կարող դատա- պարտվել որևէ արարքի կամ հանցա- գործության համար, որը նրա կատար- ման ժամանակ օրենքով պատժելի հանցագործություն չէր կազմում: Պա- տիժ չի կարող դրվել, որ չի նախատես- ված օրենսդրությամբ՝ իրավախախտ- ման պահին: Պատիժն անհատապես կարող է դրվել միայն իրավախախտի վրա»⁶:

Ակնհայտ է, որ արդարադատության ոլորտում միջազգային սկզբունքների ձևավորումը տեղի է ունեցել երկու հիմ- նական ուղղություններով.

- առաջին՝ պետական համակար- գում դատական իշխանության՝ որպես իշխանության մարմնի կազմակերպ-

ման և գործունեության սկզբունքների սահմանում,

- երկրորդ՝ դատավարական այն սկզբունքները, որոնք կազմում են դա- տավարական կանոնների և ընթացա- կարգերի հիմքը, սահմանվում են դա- տական իշխանության այդ մարմիննե- րի կողմից կոնկրետ գործերի քննու- թյան ժամանակ:

Նշված առաջին խմբում ներառվում են՝ դատական իշխանության մարմին- ների ինքնուրույնության և անկախու- թյան սկզբունքները, դատական համա- կարգի մեջ չմտնող գործադիր ու օրենս- դիր իշխանությունների և վերահսկողա- կան այլ մարմինների կողմից դատա- րանների գործունեությանը միջամտելու անթույլատրելիությունը, դատավորնե- րի ընտրության կամ նշանակման ժա- մանակ խտրականության անթույլատ- րելիությունը, պաշտոնավարման լիա- գորությունների ժամկետում կամ դրա- նից դուրս դատավորներին օրենքով սահմանված երաշխիքներ և այլն:

Երկրորդ խմբի մեջ են մտնում դա- տարանի ու օրենքի առջև բոլորի հավա- սարության սկզբունքը, յուրաքանչյուրի արդյունավետ դատական պաշտպա- նության իրավունքը, արդարադատու- թյան իրականացումն օրենքի հիման վրա ստեղծված դատարանի միջոցով, արդարադատության մատչելիությունը, դատարանի անաշտությունը և գործու- նեության հրապարակայնությունը, ինչ- պես նաև այլ դրույթներ, որոնք պարու- նակում են մարդու իրավունքների պաշտպանության լրացուցիչ երաշխիք- ներ:

Տվյալ սկզբունքների համակարգն արտացոլում է դատական իշխանու- թյան էական պարամետրերը քաղաքա- կիրք իրավական համակարգերում: Հայրենական և արտասահմանյան իրավագիտությունը և պրակտիկան ընդհանուր առմամբ արտացոլում է դա-

Միջազգային իրավունք

տարանի կարգավիճակի սահմանման համանման մոտեցումներ: Սակայն դատական իշխանության սկզբունքների ամբողջական և լիարժեք համակարգը՝ միջազգային իրավական սկզբունքների նկատմամբ դեռևս չի կայացել:

Այդ առումով անհրաժեշտ է քննարկել դատական իշխանության միջազգային իրավական սկզբունքների զարգացման միտումները հետևյալ երկու հիմնական ուղղություններով. 1) դատական մարմինների կազմակերպմանն ու գործունեությանը ներկայացվող առավել ընդհանուր պահանջների միասնականացում և «նվազագույն այն ստանդարտների» հաստատումը, որոնք ենթակա են պահպանման պետությունների կողմից քաղաքակիրթ իրավական համակարգ ստեղծելու նպատակով, 2) դատական առանձին ընթացակարգերի կամ իրավունքների իրականացման համար մասնագիտացված այնպիսի սկզբունքների ու նորմերի մշակում:

Դա կարևոր գործընթաց է, ինչը վկայում է միջազգային իրավական կարգավորման համակարգում որակական փոփոխությունների մասին և ուղղված է ինչպես ազգային իրավական համակարգի, այնպես էլ միջազգային դատական պաշտպանության համակարգի կատարելագործմանը:

Այնուհետև ՄԱԿ-ի Տնտեսական և սոցիալական խորհուրդը Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի 2005/35 բանաձևի հիման վրա 2005 թվականին ընդունեց տվյալ առարկայի վերաբերյալ ևս մեկ մասնագիտացված ակտ, որն ուղղակի պարտավորեցնում է պետություններին՝ կատարելագործել մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումները հատկապես դատական մարմինների անկախության զարգացման ու ամրապնդման միջոցով: Այս փաստաթղթում հստակեցված է խորացված են հիմնական այն սկզբունքները,

որոնք վերաբերում են իրավական պաշտպանության իրավունքի իրականացմանը և միջազգային իրավական նորմերի խախտման արդյունքում զոհերին պատճառած վնասի հատուցմանը:

Հիշյալ ակտում բովանդակում է պետություններին պարտավորեցնող հետևյալ հիմնադրույթը, ըստ որի՝ որ պետությունների պարտականությունն է «հարգել, ապահովել հարգանքը և իրականացնել մարդու իրավունքների ու միջազգային մարդասիրական իրավունքի ոլորտի միջազգային նորմերը»:

Այս դրույթը բխում է միջազգային պայմանագրերի բովանդակությունից, միջազգային իրավունքի սովորույթներից և գործընթացը կարգավորող ազգային օրենսդրության պահանջների կատարման անհրաժեշտությունից: Վերջինս պետք է համապատասխանի պետության կողմից ստանձնած միջազգային իրավական պարտավորություններին: Դա կարող է իրագործվել հետևյալ ճանապարհով. ա) մարդու իրավունքների ոլորտի միջազգային իրավական և մարդասիրական իրավունքի նորմերն ազգային օրենսդրություն տեղայնացնելու (իմպլեմենտացիայի) միջոցով, բ) արդյունավետ արդարադատության և դատարանի մատչելիության ապահովում դատավարական գործընթացի օրենսդրական նոր կարգավորման միջոցով, գ) իրավական պաշտպանության համար արդյունավետ արագ և անհրաժեշտ միջոցների կիրառում:

Ազգային իրավական համակարգում տուժած անձանց իրավունքների պաշտպանության ընդհանուր մակարդակը չպետք է լինի ավելի ցածր, քան այն նախատեսված է միջազգային իրավական ակտերով:

Մարդու իրավունքների և միջազգային մարդասիրական իրավունքների ոլորտում միջազգային իրավախախ-

Միջազգային իրավունք

տումների դեպքում պետության պարտականությունն է իրականացնել անհետաձգելի միջոցառումներ այդ խախտումների արդյունավետ քննություն կազմակերպելու և մեղավոր անձանց բացահայտելու ու պատասխանատվության ենթարկելու ուղղությամբ: Պետությունները պարտավոր են միմյանց հետ համագործակցել հանցագործությունները կանխելու և հանցագործներին հարցում կատարող պետություններին կամ միջազգային դատական մարմիններին հանձնելու կապակցությամբ: Հարկ է նշել, որ մարդու իրավունքների միջազգային իրավական պաշտպանության ոլորտում առանձին խախտումների մասով վաղեմության ժամկետ չի տարածվում:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության միջոցների ու դատավարական ընթացակարգերի, ինչպես նաև սուբյեկտների կարգավիճակի սահմանումը, այդ թվում նաև պետական տարբեր մարմինների միջև փոխհարաբերությունների կարգավորումը պետք է դրվեն հայ իրավական համակարգում համանման խնդիրների լուծման հիմքում:

Բացի դրանից, մատնանշված միջոցները պետք է դառնան անհատի պաշտպանության միջոցների կիրառման հարցերը որոշելու կողմնորոշիչներ, այդ թվում՝ նրա իրավունքների և ազատությունների խախտման ժամանակ:

Անդրադառնալով արդարադատության ոլորտում միջազգային իրավական նորմերի և սկզբունքների զարգացման միտումներին՝ անհրաժեշտ է նկատել, որ անհնար է բացառել այնպիսի պահանջների միասնականացված ցանկի ներակայացումը, որոնք կարող են դիտարկվել իբրև արդարադատության ապահովման նվազագույն չափորոշիչներ: Այսպիսով, միջազգային նորմերի՝ ազգային արդարադատության

կազմակերպմանը ներկայացրած առաջին հիմնական պահանջներից է պետական համակարգում դատարանների կարգավիճակի հետ կապված կարևոր չափորոշիչների սահմանումը:

Կարծում ենք, որ դատական մարմինների անկախությունը վերաբերող սկզբունքները կարելի է ներկայացնել հետևյալի տեսքով.

1) Դատական մարմինների անկախությունը երաշխավորվում է պետության կողմից և ամրագրվում է բացառապես Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով: Պետական և այլ մարմինները պարտավոր են հարգել և պահպանել դատական մարմինների անկախությունը:

2) Դատական մարմիններն իրենք են որոշում իրենց հանձնված գործը անաչառորեն, փաստերի հիման վրա և օրենքին համապատասխան քննելու կարգը՝ առանց որևէ սահմանափակման, ապօրինի ազդեցության, դրդապատճառների, ճնշման, սպառնալիքի կամ միջամտության, ուղղակի կամ անուղղակի, ում կողմից էլ լինի և ինչ պատճառներով էլ լինի:

3) Դատական մարմիններն օժտված են դատական բնույթի բոլոր հարցերի քննության վերաբերյալ լիազորություններով և ունեն ընդդատությունը որոշելու բացառիկ իրավունք:

4) Ոչ իրավաչափ կամ անօրինական միջամտությունն արդարադատության գործընթացում պետք է բացառել, և դատարանների կայացրած դատական որոշումները չպետք է վերանայվեն: Այդ սկզբունքը չի խոչընդոտում դատական մարմինների օրենքին համապատասխան վճիռների վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով վերանայմանը կամ փոփոխմանը:

5) Յուրաքանչյուր մարդ ունի դատական քննության իրավունք այն դատարաններում, որտեղ կիրառվում է

Միջազգային իրավունք

պարզ դատավարական ընթացակարգ:

6) Գատական մարմինների անկախության սկզբունքը դատական մարմիններին իրավունք է վերապահում և միաժամանակ պարտավորեցնում արդար դատաքննություն իրականացնելու և կողմերի իրավունքները հավասարապես պաշտպանելու կապակցությամբ:

7) Յուրաքանչյուր պետություն պարտավոր է համապատասխան միջոցներ տրամադրել դատական մարմիններին, վերջիններիս կողմից պաշտպանություն իրականացնելու համար:

Միջազգային իրավական նորմերի հաջորդ մի մեծ խումբ ուղղված է դատավորի՝ որպես արդարադատություն իրականացնող անձի կարգավիճակի կանոնակարգմանը: Դա անհատի գործունեության մի հատուկ ոլորտ է և այդ պատճառով դատավորի անկախության ապահովման նորմերին զուգահեռ պետք է սահմանվեն նաև դատավորի անհատական վարքագծի խիստ չափորոշիչներ:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ՄԱԿ-ի կողմից ընդունված Գատական մարմինների անկախությանը վերաբերող հիմնական սկզբունքների համադրված վերլուծությունից կարելի է բխեցնել դատավորի կարգավիճակին վերաբերող հետևյալ դրույթները.

ա) Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրին համապատասխան դատական մարմինների անդամներն օգտվում են խոսքի, դավանանքի ազատությունից, դատավորները պետք է միշտ բարձր պահեն և ապահովեն հարգանքը իրենց պաշտոնի հանդեպ, որպեսզի պահպանեն դատական մարմինների անաչառությունը և անկախությունը.

բ) դատավորները ազատորեն կարող են կազմակերպել և անդամակցել մասնագիտական ընկերացություններին ու կազմակերպություններին իրենց պաշտպանական, մասնագիտական պատրաստականությունը կատարելու և իրենց անկախ դատական գործունեությունը պահպանելու նպատակով.

ընդ որ կազմակերպություններին իրենց շահերը պաշտպանելու, մասնագիտական պատրաստականությունը կատարելագործելու և իրենց անկախ դատավարական գործունեությունը պահպանելու նպատակով.

գ) դատավորի պաշտոնում ընտրված կամ նշանակված անձինք պետք է ունենան բարձր բարոյական հատկանիշներ և ընդունակություններ, ինչպես նաև բավարարեն համապատասխան պատրաստվածության և որակավորման պահանջներին: Գատավորների նշանակման կամ ընտրության ցանկացած եղանակ պետք է բացառի ոչ իրավական դրդապատճառներով պայմանավորված ցանկացած նշանակում.

դ) դատավորների լիազորությունների ժամկետում կամ դրանից դուրս պետք է երաշխավորված լինեն նրանց անկախությունը, անձեռնմխելիությունն ու անվտանգությունը, սոցիալական ապահովությունը.

ե) նշանակված կամ ընտրված դատավորները պետք է ունենան իրենց լիազորությունների ավարտման կապակցությամբ կենսաթոշակ ստանալու իրավունք.

զ) դատավորների պաշտոնական առաջխաղացման համակարգը պետք է գործի միայն օբյեկտիվ գործոններով, մասնավորապես, ընդունակություններով, բարոյական հատկանիշներով և աշխատանքային փորձով պայմանավորված կանոնների հիման վրա.

է) դատարաններում քննության ենթակա գործերի բաժանումը պետք է դիտարկել բացառապես դատական վարչության ներքին գործ.

ը) դատավորները պարտավոր են պահպանել մասնագիտական զաղտնիքը և զաղտնի այն տեղեկատվությունը, որը ստացել են իրենց պարտականությունները կատարելիս, բացառությամբ բաց դատական քննության ժամանակ

Միջազգային իրավունք

հանրությանը հայտնի դարձած տեղեկատվության.

ժ) առանց վնաս հասցնելու որևէ կարգապահական ընթացակարգի կամ բողոքարկման որևէ իրավունքի կամ պետության փոխհատուցման՝ ազգային օրենքներին համապատասխան դատավորները պետք օգտվեն անձնական անձեռնմխելիությունից, այդ թվում՝ արդարադատություն իրականացնելիս թույլ տրված սխալ գործողությունների կամ բացթողումների արդյունքում պատճառած ֆինանսական վնասի դատական հետապնդումից.

ի) դատավորի հասցեին ուղղված մեղադրանքները կամ բողոքը, որ ընդունվել են իր դատական և մասնագիտական պարտականությունները կատարելու ընթացքում, պետք է քննության առնվեն անհապաղ և անաչառ՝ համապատասխան ընթացակարգի համաձայն: Դատավորն ունի արդար դատաքննության իրավունք, իսկ իր նկատմամբ բողոքի քննությունը նախնական փուլում պետք է անցկացվի անհատական կարգով.

յ) դատավորները կարող են ժամանակավորապես հեռացվել կամ ազատվել պաշտոնից միայն իրենց պարտականությունները կատարելու անընդունակության կամ ոչ պատշաճ վարքագծի պատճառով.

խ) պատժի, պաշտոնից հեռացման և ազատման բոլոր ընթացակարգերը պետք է որոշվեն դատավորի վարքագծի համապատասխան կանոններով.

ծ) դատավորին պաշտոնից հեռացման և ազատման մասին կարգապահական որոշումները պետք է կայացվեն անկախ ստուգումների արդյունքների հիման վրա: Այդ սկզբունքը կարող է կիրարկելի չլինել միայն բարձրագույն ատյանի դատարանի որոշումների կամ օրենսդրական մարմինների որոշումների համար՝ ընդունած գործերի քննու-

թյան արդյունքում՝ ետկանչի կարգով կամ համանման ընթացակարգը պահպանելիս:

Ինչպես արդեն նշվեց, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության ձևավորման հիմքում դրվեցին այս և բազմաթիվ այլ նորմեր դատավորների ու դատական իշխանության մարմինների կարգավիճակը սահմանող և դատավարական օրենսդրության այլ նորմեր, որոնք նախատեսում են մեր երկրում դատական գործունեության կարգը, դատական իշխանության կազմակերպմանը և գործունեությանը վերաբերող հարցեր⁷:

Միջազգային հիշատակված նորմերը դատական իշխանության անկախության ժամանակակից գաղափարական մոտեցումների ձևավորման հիմնական կողմնորոշիչներն են, որոնց միջոցով բացահայտվում են ոչ միայն «արդարադատություն» հասկացության էությունն ու իմաստը, այլև պետության դատական իշխանության մարմինների ու դատավորների կարգավիճակը:

Արդարադատության խնդիրների լուծումը և դատական իշխանության անկախության մեխանիզմների կատարելագործումը շատ հարցերում կարող են հիմնված լինել նշված միջազգային նորմերի և սկզբունքների գործնական կիրառության վրա:

Հայ իրավական համակարգն արդարադատության ոլորտում ակտիվորեն կողմնորոշված է միջազգային ստանդարտների վրա և բազմաթիվ անհրաժեշտ նորմեր ու սկզբունքներ արդեն ընդունվել են օրենսդրությամբ և դատական պրակտիկայով, ամենից առաջ, դա արդարադատության անկախության մասին դրույթն է, որը անցյալ դարի 90-ական թվականներին իրավական բարեփոխումների շրջանում դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի ձևավորման աղբյուր

ծառայեց:

Այնուհետև դրան հաջորդեց սահմանադրական և օրենսդրական հիմքերի ձևավորման ժամանակաշրջանը, երբ դատական իշխանության կազմակերպման ու գործունեության ոլորտում դատարանների լիազորությունները, դատավորների կարգավիճակը, դատարանների փոխհարաբերությունների մեխանիզմներն այլ պետական կառուցվածքների հետ մանրամասնորեն իրենց ամրագրումն ստացան, այդ թվում՝ տվյալ ոլորտի միջազգային չափորոշիչների հիման վրա:

Արդյունքում ձևավորված ազգային սահմանադրաիրավական հիմքերը ընդհանուր առմամբ համապատասխանում են նշված չափորոշիչներին և ներկայումս հայ իրավական համակարգը գտնվում է հաջորդ, միջազգային նորմերի ներմուծման որակապես նոր փուլի նախաշեմին՝ դատական իշխանության կազմակերպման և գործունեության ոլորտում: Հրատապ է դառնում ոչ թե նվազագույն չափորոշիչի սահմանման խնդիրը, այլ իրավունքի ժամանակակից ըմբռնումը և XXI դարի քաղաքակրթությանը համապատասխանող մարդու ու քաղաքացու իրավունքների դատական պաշտպանության չափորոշիչները, ինչը պահանջում է դատական մարմինների կազմակերպման ու գործունեության ապահովման մի նոր մա-

կարդակ:

Դա ավելի խորը մոտեցում է՝ մանրամասնելով արդարադատության չափորոշիչները, դատարանը դուրս բերելով միջազգային նորմերի ըմբռնման մի նոր քաղաքակիրթ փուլ, այդ թվում՝ դատական իշխանության ինքնավարության, սեփական կարգավիճակի և սեփական գործունեության ընկալման հարցերում՝ իրավական իրականության փոփոխման պայմաններում:

Տվյալ մոտեցումը դրսևորվում է, մասնավորապես, միջազգային դատական մարմինների որոշումներում և ազգային դատական պրակտիկայում: Սահմանադրական իրավունքի գիտության խնդիրն է ուսումնասիրել այդ միտումները և առաջարկել դրանց՝ առավել արդյունավետ օգտագործման մոդելներ հայ իրավական պրակտիկայում:

Դատական իշխանության սահմանադրաիրավական սկզբունքների հետագա ուսումնասիրությունն անհնար է առանց տվյալ ոլորտում միջազգային սկզբունքների և նորմերի կիրառման: Միջազգային և ազգային սահմանադրական իրավունքի սկզբունքների փոխկապվածությունը Հայաստանի Հանրապետության դատական իշխանության ներդաշնակ ու արդյունավետ զարգացման անհրաժեշտ պայման է:

1. Մարդու իրավունքների միջազգային բիլլ, Երևան, ՄԱԿ-ի հայաստանյան գրասենյակ, 2003: Resolutions and Decisions adopted by the General Assembly during its 55th session. Vol.I.UN.2001.P.5.

2. Международная-правовая защита прав и свобод человека. Сборник документов. М., 1990, с. 322-329.

3. **Աշրաֆյան Ա.Գ.** Դատական իշխանությունը իշխանությունների տարանջատման համակարգում: Երևան, 2008, էջ 161-163:

4. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2006-2009թթ. ընդունած որոշումները: **Алексеев Л.Б.**

Практика применения ст. 6 Европейской конвенции о защите прав и основных свобод Европейским судом по правам человека. М., 2000.

5. **Зимненко Б.А.** О применении норм международного права судами общей юрисдикции. М., 2005.

6. **Конюхова И.С.** Международное и конституционное право: теория и практика взаимодействия. М., 2006, с. 392.

7. **Մանուկյան Հ.Գ.** Դատական իշխանության կայացման առաջին փուլը: Երևան, Օրենք և իրականություն, N11-12, 2007:

Միջազգային իրավունք

Սեեր ՀԱԿՈՒՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի
կազմակերպչիրավական վարչության
կրտսեր մասնագետ

ՄՐՃԱԿՅԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

1991

թվականին
անկախու-
թյան ձեռք-

բերումից հետո Հայաստանի Հանրապետությունն անցավ տնտեսության կազմակերպման կապիտալիստական (շուկայական կամ արևմտյան) մոդելին: Տնտեսագետ-տեսաբանների կարծիքով «մաքուր կապիտալիզմը» ընդգրկում է հետևյալ սկզբունքներն ու ինստիտուտները՝ ա) մասնավոր սեփականությունը, բ) ընտրության և ձեռնարկատիրության ազատությունը, գ) անձնական շահը՝ որպես վարքագծի հիմնական շարժառիթ, դ) մրցակցությունը, ե) տնտեսության հիմնումը գնագոյացման կամ շուկայական համակարգի վրա, զ) տնտեսության կառավարման մեջ պետության սահմանափակ դերը:

Աշխարհում երբևէ «մաքուր կապիտալիզմ» գոյություն չի ունեցել. առանձին պետություններ ստեղծել են իրենց տնտեսությունների կապիտալիստական մոդելներն, ինչի արդյունքում էլ վերոհիշյալ ինստիտուտների ու սկզբունքների մի մասն ընդհանրապես բացակայել է կամ ամբողջ ծավալով չի գործել: Այնուհանդերձ, վերոհիշյալ ինստիտուտների

ու սկզբունքների մի խումբը կազմում է կապիտալիզմի առանցքային մասը, որոնց բացակայությունն էլ իր հերթին նշանակում է ընդհանրապես շուկայական տնտեսության բացակայություն: Վերջիններիս շարքում առաջնահերթ տեղ է զբաղեցնում մրցակցությունը: Տնտեսագիտության համաձայն՝ ընտրության ազատությունը, որը դրսևորվում է յուրաքանչյուր անձի կողմից դրամական եկամուտ ստանալու ձգտման ձևով, հանդիսանում է մրցակցության հիմքը՝ որպես կապիտալիզմի արմատական բնութագրիչ:

Տնտեսագետների կարծիքով «մաքուր մրցակցությունը» նշանակում է.

- մեծ թվով ազատ գործող գնորդների և վաճառողների առկայությունը ցանկացած ապրանքի կամ ռեսուրսի շուկայում,

- նյութական, ֆինանսական, աշխատանքային և արտադրության այլ գործոնների կատարյալ շարժունակություն տևական ժամանակաշրջանում,

- մրցակցության բոլոր մասնակիցների լիովին տեղեկացումը շուկայական պայմանների մասին,

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Միջազգային իրավունք

- ճյուղի արտադրած ապրանքների բարձր աստիճանի համասեռությունը (ըստ ապրանքների տարբերակման մոնոպոլիայի բացակայության),

- մրցակցության յուրաքանչյուր մասնակիցի ի վիճակի չէ ազդել մյուս մասնակիցների ընդունած որոշումների վրա,

- այս կամ այն շուկայում հանդես գալու կամ այն լքելու գնորդների կամ վաճառողների ազատությունը¹:

Նոր տնտեսական համակարգի ձևավորման համար պետության կողմից ձեռնարկվեցին մի շարք միջոցառումներ՝ տնտեսական, կազմակերպական, վարչական, իրավական և այլն, որոնք շարունակվում են մինչ օրս: Այս նույն գործընթացը վերաբերելի է նաև մրցակցությանը, թեև այս ոլորտը կարգավորող գլխավոր նորմատիվ-իրավական ակտն ուժի մեջ մտավ միայն 2001թ.² անկախության ձեռքբերումից տասը տարի անց²:

Հայաստանի Հանրապետության կողմից ձեռնարկված միջոցառումների բնույթի և բովանդակության վրա իրենց մեծ ազդեցությունն ունեցան նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից միջազգային և եվրոպական կառույցներին անդամակցության և նրանց հետ համագործակցության արդյունքում ստանձնած պարտականությունների կատարումը: Վերջիններիս շարքում իր ուրույն դերն ունի Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության (այսուհետ՝ ԵՄ) համագործակցությունը: Թեև Հայաստանի Հանրապետության համար ԵՄ անդամակցությունը որպես մոտակա

նպատակ չի նախատեսվում, սակայն մի բան պարզ է, որ անկախացումից ի վեր Հայաստանի Հանրապետությունը նպատակադրվել է իր հասարակական կյանքը բարեփոխել եվրոպական սկզբունքներին ու ստանդարտներին համապատասխան:

ՀՀ-ԵՄ հարաբերությունների և համագործակցության ընթացքն ընդգրկել է մի քանի փուլեր և ունեցել է տարբեր դրսևորումներ. օրինակ՝ ՀՀ և եվրոպական կազմակերպությունների համագործակցություն, եվրոպական կառույցներին անդամակցություն, ՀՀ ընդգրկումը «Ընդլայնված Եվրոպա-Նոր հարևաններ» ծրագրին և այլն: ՀՀ-ԵՄ համագործակցության համար իրավական գլխավոր հիմքը հանդիսացել է Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագիրը (Partnership and cooperation agreement-PCA, այսուհետ՝ ԳՀՀ), որը ստորագրվել է 1996թ. ապրիլի 22-ին և օրինական ուժի մեջ է մտել 1999թ. հուլիսի 1-ին³: ԳՀՀ-ի 43-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ ՀՀ և ԵԸ միջև տնտեսական կապերն ուժեղացնելու համար կարևոր պայման է ՀՀ-ում գործող, ինչպես նաև ապագա օրենսդրության մերձեցումը Եվրոպական ընկերակցության օրենսդրությանը: ՀՀ-ն կձգտի անել այնպես, որ իր օրենսդրությունն աստիճանաբար դառնա համատեղելի ԵԸ օրենսդրության հետ, քանզի ՀՀ օրենսդրության մոտարկման նպատակը տնտեսական կապերն ուժեղացնելն է, ուստի ԳՀՀ-ում նախանշվում են այն ոլորտները, որտեղ առավել նախընտրելի է կատարել մոտարկումը: Դրանց շարքում, inter

Միջազգային իրավունք

alia, հիշատակվում է նաև մրցակցության վերաբերյալ օրենքները և կանոնակարգերը:

ԵՄ-ՀՀ հարաբերությունների հետագա զարգացումը հանգեցրեց նրան, որ 2004թ. հունիսի 14-ին որոշում ընդունվեց, որով ՀՀ-ին հնարավորություն էր տրվում անդամակցելու եվրոպական հարևանության քաղաքականությանը (այսուհետ՝ ԵՀՔ): Հիմք ընդունելով ԳՀՀ-ի պահանջները՝ 2006թ. նոյեմբերին ընդունվեց ԵՀՔ շրջանակներում ԵՄ-Հայաստան համատեղ գործողությունների ծրագիրը՝ (այսուհետ՝ ԳԾ) հինգ տարի ժամկետով: Այս ծրագրի նպատակն էր համատեղ որոշելու առաջնությունների համապարփակ շրջանակ, որում համագործակցությունը պետք է առավել խորացվեր 2 կողմերի միջև: Այս ծրագրի 4-րդ գլխի՝ «Ընդհանուր նպատակներ և գործողություններ» վերտառությամբ, 4.5-րդ կետը՝ «Մրցակցություն» վերտառությամբ, նախատեսում է. «... Համապատասխանեցում մրցակցության մասին ԵՄ սկզբունքներին՝ ԳՀՀ-ի 5-րդ մասի 43-րդ հոդվածի համաձայն.

- ուսումնասիրել լիակատար քափանցիկության հաստատման հնարավորությունը ՀՀ-ում տրվող պետական օգնության ոլորտում, մասնավորապես՝ կազմել (ա) օգնություն տրամադրողների ամբողջական ցուցակը, (բ) ստեղծել համապետական մեխանիզմներ ՀՀ-ում պետական օգնության մասին տեղեկատվությունը մեկ տեղում կենտրոնացնելու համար՝ նպատակ ունենալով կազմել տարեկան հաշվետվություններ օգնության ծավալի, տեսակի և շահա-

ռուների մասին:

(...) հակամենաշնորհային քաղաքականություն և պետական օգնության վերահսկում.

- ընդլայնել Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի վարչական կարողությունները և անկախությունը.

- մրցակցության գործակալության համար ապահովել պատշաճ իրավական լիազորություններ, ներառյալ՝ տեղում ստուգումներ անցկացնելու իրավունքը»:

Վերոգրյալից հետևում է, որ մրցակցության ոլորտում եվրոպական կողմն արժևորում է ոչ միայն ՀՀ-ի կողմից իր մրցակցային օրենսդրության համապատասխանեցումը ԵՄ օրենսդրությանը, այլև պահանջում է անհրաժեշտ տեսական և պրակտիկ բազայի ստեղծում այդ օրենքների արդյունավետ կիրառման համար:

Վերլուծաբանների կողմից միասնական մոտեցում չկա այն հարցի շուրջ, թե այս ոլորտում ՀՀ-ի կողմից ձեռնարկած քայլերը որքանով են ապահովել ծրագրի պահանջների կատարումը, սակայն, եթե հիմք ընդունենք Եվրոպական ընկերակցության հանձնաժողովի կողմից 2009թ. ապրիլի 23-ին Բրյուսելում ներկայացված հանձնաժողովի աշխատակազմի աշխատանքային փաստաթուղթ Եվրոպական պառլամենտին և Խորհրդին ուղղված Հանձնաժողովի հաղորդագրությանը կից՝ «2008 թվականին եվրոպական հարևանության քաղաքականության իրականացում» Հայաստանի վերաբերյալ ընթացիկ զեկույցը, ապա կտեսնենք, որ զեկույցի 1-ին գլխում՝ «Նախադրյալներ և ընդհանուր գնահատա-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Միջազգային իրավունք

կան» վերտառությամբ, նշված է. «... Առաջընթացը, մասնավորապես, վերաբերում է հարկային և մաքսային բարեփոխումներին, ֆինանսական ծառայություններին և մրցակցության քաղաքականությանը»: Այնուհետև զեկույցի 4-րդ գլխի՝ «Առևտրին առնչվող հարցեր, շուկա և կարգավորիչ բարեփոխումներ» վերտառությամբ, «Այլ կարևոր ոլորտներ» բաժնում նշված է. «... Մրցակցության քաղաքականության առումով հարկ է նշել, որ իրավական և ինստիտուցիոնալ համակարգը համեմատաբար լավ է ձևավորված, թեև դեռևս ամբողջովին չի ներդաշնակեցված ԵՄ կանոնակարգերին: Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական կոմիտեն գործում է որպես անկախ մարմին: Սակայն, ամեն դեպքում, կոմիտեի տեսչական իրավասությունները բավականին սահմանափակ են: Հիմնական մարտահրավերները դեռևս մնում են կանոնակարգերի կիրարկումը, համապատասխան մարդկային ռեսուրսների առկայությունը և համապատասխան մարմինների կարողությունների ուղղորդումը մենաշնորհների և օլիգոպոլիաների խնդիրներին: 2007 թվականին կատարված «Տնտեսական մրցակցության մասին» ՀՀ օրենքի փոփոխությունները, որոնց մասին հայտարարվել է անցյալ տարի, արդեն իրականացվել են և ՏՄՊԿ-ն լիազորվել է վերահսկելու պետական աջակցությունը: Իրականացման մեխանիզմները դեռևս պետք է սահմանվեն»⁴:

Այսինքն՝ թեև Եվրոպական հանձնաժողովը մրցակցության քաղաքականության ոլորտում կարևորում է

Հայաստանի Հանրապետության ձեռնարկած քայլերը, սակայն, միևնույն ժամանակ էլ արձանագրում է դրանց արդյունավետ կիրառման համար անհրաժեշտ բազայի բացակայությունը:

Վերոհիշյալ փաստաթղթերով ՀՀ ստանձնած պարտավորությունների կատարումն ապահովելու համար կարևոր քայլ է հանդիսանում 2009թ. մայիսի 6-ին ՀՀ Նախագահի ՆԿ-68-Ա կարգադրությունը, որին կից հավելվածով հաստատվել է Եվրոպական հարևանության քաղաքականության ՀՀ-ԵՄ գործողությունների ծրագրի կատարումն ապահովող 2009-2011թթ. միջոցառումների ցանկը⁵: Այս ցանկի 194-Չ-40 և 194-Չ-41 կետերով նախատեսվում է.

- Այս ոլորտի գերակա խնդիրները և միջոցառումներն են՝ 1. մրցակցային քաղաքականության համապատասխանեցում մրցակցության մասին ԵՄ սկզբունքներին և հակամենաշնորհային արդյունավետ քաղաքականության իրականացում, 2. կողմերի միջև համաձայնությունների բաց և մրցունակ բաշխման համար պայմանների մշակում, 3. համարցակցային համաձայնագրերի և համակենտրոնացումների ոլորտում վերահսկողության ուժեղացում, 4. մրցակցության ոլորտը կարգավորող օրենսդրությունը ԵՄ համապատասխան օրենսդրությանը համապատասխանեցում, 5. վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպում՝ դատավորների մրցակցային կանոնների մասին գիտելիքների մակարդակը բարձրացնելու նպատակով:

- Այս ոլորտում իրականացման

Միջազգային իրավունք

ենթակա միջոցառումներն են՝ 1. ՀՀ ՏՄՊՊՀ-ի ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացում և ազատ տնտեսական մրցակցային միջավայրի խրախուսում, 2. պետական օժանդակության մեխանիզմների հիմնում և դրանց հետագա զարգացում, 3. տնտեսական մրցակցության պաշտպանության օրենսդրության կիրարկման խթանում:

- 2009թ-ին այս միջոցառումների իրագործման արդյունքում սպասվում է՝ 1. «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ լիազորությունների արդյունավետ իրականացման համար համապատասխան միջոցների գնահատում, 2. հանձնաժողովի ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացում, դերի և վստահության բարձրացում, ներառյալ՝ նպատակային ու հետևողական վերապատրաստման ծրագրերի երկարաժամկետ ապահովում և փորձի փոխանակում, 3. մրցակցային միջավայրի բարելավում, 4. ՀՀ ՏՄՊՊՀ և ԵՄ անդամ պետությունների մրցակցային մարմինների միջև հստակ խնդիրների, ներառյալ՝ համատեղ վարույթների իրականացման առումով համագործակցության ընդլայնում, 5. ԵՄ համապատասխան օրենսդրության փոփոխությունների մշակում («Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքում և ենթաօրենսդրական ակտերի) ու հետագա ընդունում, 6. առավել թափանցիկ գործունեության համար գործողությունների ծրագրի մշակում և հաստատում՝ կարճաժամկետ և երկարաժամկետ պետական օժանդակության տրամադրման համար,

7. ՀՀ ՏՄՊՊՀ աշխատակազմի համապատասխան կադրերի ուսուցում և վերապատրաստում, 8. ՀՀ ՏՄՊՊՀ-ի ուսումնասիրությունների գործիքների և վերլուծության մեթոդների հետագա խթանում, 9. արժանահավատ տեղեկատվության հավաքագրման մեթոդաբանության լրամշակում, 10. հակամրցակցային համաձայնությունների բացահայտման նպատակով հանդուրժողականության սկզբունքի կիրառում, 11. հակամրցակցային համաձայնությունների հայտնաբերման նպատակով «վաղորդյան ստուգումների/այցերի» մեխանիզմների մշակում և ՀՀ ՏՄՊՊՀ-ի լիազորությունների ընդլայնում, 12. համակենտրոնացումների հայտնաբերման ընթացակարգի մեխանիզմների կատարելագործում և համապատասխան օրենսդրական փոփոխությունների /ենթաօրենսդրական ակտերի մշակում և կիրառում:

- 2010թ-ին սպասվում է՝ 1. պետական օժանդակության տրամադրման նկատմամբ մոնիտորինգի համակարգի ստեղծում և ներդրում, 2. օժանդակություն տրամադրողների ցանկի կազմում և պետական օժանդակության մեխանիզմների կիրառում, 3. հակամրցակցային համաձայնությունների հայտնաբերման որդեգրված պրակտիկայի կիրառման խթանում, 4. թիրախային խմբերի հետ համագործակցության ընդլայնում, ներառյալ՝ գործարար հանրության շրջանում մրցակցության քարոզչության մեխանիզմների խթանում, 5. սեմինարների և համաժողովների կազմակերպում, ներառյալ՝ դատավորների մրցակցային

Միջազգային իրավունք

կանոնների մասին գիտելիքների բարձրացման նպատակով, 6. ԵՄ անդամ երկրների համանման կառույցների հետ հետևողական համագործակցության խթանում (նախապատվելի է հուշագրերի կամ համագործակցության պայմանագրերի կնքմամբ):

- 2011թ. համար որևէ միջոցառում չի նախատեսվում իրականացնել:

- Վերոհիշյալ բոլոր միջոցառումների իրականացման պատասխանատու մարմինը ՀՀ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության

պետական հանձնաժողովն է:

Վերոգրյալից հետևում է, որ այս ոլորտում ՀՀ-ն միանշանակ պատրաստակամություն է դրսևորել իր օրենսդրությունն ու պրակտիկան ԵՄ-ին համապատասխանեցնելու հարցում⁶, այլ է հարցը, թե այդ նպատակները նշված ժամանակահատվածում կիրագործվե՞ն կամ ի՞նչ ծավալով կիրագործվեն, արդյո՞ք արդյունավետ կլինեն դրանք, թե ոչ և այլն⁷:

Շարունակելի

1. *McCormell C. R. and Brue S. L.* “Economics: Principles, problems and policies”, Eleventh edition, New York, McGraw-Hill Publishing company, 1992, p. 52.

2. Հարկ է նշել, որ հարևան Վրաստանում և Ադրբեջանում համանման օրենքներն ընդունվեցին շատ ավելի վաղ, քան Հայաստանում՝ համապատասխանաբար 1995թ. և 1993թ.:

3. Agreement and Decission 1999/602, OJ L 205, 04.08.1999, Protocol and Decision 2005/252 OJ L 77, 23.03.2005.

4. SEC (2009) 511/2.

5. www.president.am.

6. Հարկ եմ համարում նշել, որ, իմ կարծիքով, այս միջոցառումները թղթին

հանձնված բարի կամքի դրսևորումներ են, և ըստ էության դեկլարատիվ բնույթ են կրում և մրցակցային քաղաքականության բովանդակության վրա արմատական որևէ ազդեցություն չեն կարող ունենալ:

7. Պետք է հաշվի առնել նաև այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետությունը գտնվում է տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում, իսկ այս 197-րդ կետերի իրագործումը պահանջում է մեծ քանակությամբ ֆինանսական միջոցների ներգրավում, ինչը ներկա պահին Հայաստանի Հանրապետության համար շատ լուրջ խնդիր է:

ԲԱՐԵՒԻՂՋ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒՄ

Քաղաքացիական հարաբերությունների իրավական կարգավորման անկյունաքարային սկզբունքներից մեկն այն է, որ իրավական կյանքի բոլոր երևույթները պետք է համապատասխանեն բարեխղճության պահանջներին¹:

Բարեխղճության սկզբունքը հավասարապես կիրառելի է թե՛ պարտավորությունների, թե՛ իրային իրավունքների նկատմամբ: Իրային իրավունքների նկատմամբ բարեխղճության սկզբունքի կիրառումը նպատակ ունի ապահովել քաղաքացիական շրջանառության կայունությունը²: Այսինքն՝ իրավակարգը որոշ դեպքերում կարևորում է փաստացի այնպիսի վիճակը, որի պարագայում թեև իրավունքն առկա չէ, սակայն նման վիճակն իր արտաքին դրսևորումներով համընկնում է իրավահարաբերության փաստացի բովանդակության հետ: Նկարագրված դեպքերում երրորդ անձինք ունեն հիմնավոր պատճառներ կարծելու, որ փաստացի վիճակը համապատասխանում է իրավունքին: Այդ պատճառով իրավունքը պաշտպանում է նշված երրորդ անձանց:

Բարեխիղճ է այն տիրապետողը, ով հիմնավոր կերպով կարծում է, թե նրա տիրապետումն առաջացել է իրավունքի հիման վրա, այսինքն՝ նա կարծում է, թե տիտղոս ունի իր տիրապետության ներքո գտնվող իրի կապակցությամբ: Փաստի մասին տիրապետողի մոլորությունը պետք է

օբյեկտիվ լինի և կախված է այն հիմքերից, որոնցով տիրապետումն սկսվել է: Բարեխղճության հասկացությունը համընդհանուր է ամբողջ քաղաքացիական իրավունքի համար և միանման է մեկնաբանվում ողջ քաղաքացիական օրենսդրությունում³:

Գոյություն ունեն բարեխիղճ տիրապետողների իրավունքների պաշտպանության կամ նրանց օգտին սեփականության իրավունքի ճանաչման մի քանի օրենսդրական մոդելներ: Կարգավորման տարբերությունները պայմանավորված են տիրապետության ներքո գտնվող օբյեկտներով, մասնավորապես՝ շարժական և անշարժ իրերի համար կարգավորումները տարբեր են, ինչպես նաև պայմաններ, որոնց առկայության հետ օրենքը կապում է բարեխիղճ տիրապետողի իրավունքների պաշտպանության հատուկ ռեժիմներ, մասնավորապես՝ խոսքը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ սեփականատիրոջ տիրապետությունից իրը դուրս է եկել նրա կամքից անկախ պայմաններում (օրինակ՝ հափշտակություն): Վերջին դեպքում բարեխիղճ տիրապետողների օգտին սեփականության իրավունքը, որպես կանոն, ճանաչվում է ձեռքբերման վաղեմության հիմքով:

Բարեխիղճ տիրապետողների շահերի պաշտպանությանն են ուղղված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի 1-3-րդ կետերը, որոնք վիճակագրության սահմանափակման

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
40

Քաղաքացիական իրավունք

դասական օրինակ են: Սակայն քննարկվող հոդվածում գետեղված կանոնը չի գտնում իր հետագա կարգավորումը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում: Խոսքը վերաբերում է այն հետևանքներին, որոնք ի հայտ են գալիս սեփականատիրոջ պահանջների մերժման արդյունքում: Ի՞նչ է տեղի ունենում, երբ, ասենք հատուցմամբ իրը ձեռքբերած բարեխիղճ անձը, հիմնվելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի 1-ին կետի վրա, դատարանում սեփականատիրոջ պահանջների դեմ ներկայացնում է առարկություններ: Ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի՝ հոդվածում նկարագրված պայմանների բացակայության դեպքում սեփականատերն այլևս չի կարողանում վերադարձնել իր տիրապետությունից դուրս եկած իրը: Միևնույն ժամանակ բարեխիղճ տիրապետողը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի կարգավորմամբ չի վերածվում սեփականատիրոջ: Կարծում ենք, որ այստեղ կարգավորումն ամբողջական չէ: Սա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի էական բացթողումներից մեկն է, որը քաղաքացիական շրջանառությունում առաջացնում է անորոշության վիճակ:

Այս բացի լրացումը հնարավոր է հետևյալ ձևով: Առաջին հերթին պետք է դասակարգել դեպքերը. նշանակություն են ստանում այն պայմանները, որոնցում սեփականատերը կորցրել է իր տիրապետությունը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, թե խոսքը վերաբերում է շարժական, թե անշարժ իրերին: Եթե շարժական իրի տիրապետության կորուստը տեղի է ունեցել սեփականատիրոջ մեղավորությամբ կամ այնպիսի պայմաններ

ում, երբ սեփականատիրոջ բավարար շրջահայեցությունը կարող էր կանխել իրի կորուստը, ապա իրը բարեխիղճ տիրապետողը վերածվում է դրա սեփականատիրոջ զուտ տիրապետման փաստի ուժով (ipso facto): Այսինքն՝ տիրապետումն այս դեպքում առաջացնում է սեփականության իրավունք անկախ այն հանգամանքից՝ օտարողը սեփականության կամ օտարման իրավունք ուներ, թե ոչ, ինչպես նաև անկախ օտարման ընթացքում գոյություն ունեցած այլ արատներից: Սեփականության իրավունքն առաջանում է տիրապետումը հաստատելու պահից: Նման կարգը գոյություն ունի, օրինակ, Ֆրանսիայի քաղաքացիական օրենսգրքում⁴: Անշարժ իրերի առումով կիրառվում է ձեռքբերման վաղեմությունը: Այսինքն՝ անշարժ իրերը, միևնույն է, հնարավոր է վիճակագիտն հայցերի միջոցով հետ պահանջել, եթե չի լրացել համապատասխան վաղեմությունը:

Այն դեպքերում, երբ իրը սեփականատիրոջ տիրապետությունից դուրս է եկել նրա կամքից անկախ հանգամանքներում, կիրառվում է ձեռքբերման վաղեմություն: Ստացվում է, որ սեփականատերը վիճակագիտն հայցի միջոցով կարող է վերականգնել իր տիրապետությունը միայն այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի լրացել ձեռքբերման վաղեմության ժամկետը: Ձեռքբերման վաղեմության կանոնը չի կիրառվում միայն դրամի և ըստ ներկայացնողի արժեթղթերի պարագայում, որոնց նկատմամբ բարեխիղճ տիրապետողի սեփականության իրավունքն առաջանում է տիրապետման փաստի ուժով:

Քաղաքացիական իրավունք

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի կարգավորումը մասնակի համընկնում է նկարագրված կարգավորման հետ, սակայն սկզբունքային նորմերը դրանում բացակայում են: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը որևէ վաղեմություն չի պահանջում այն բարեխիղճ տիրապետողներին պաշտպանելու համար, ովքեր իրը ձեռք են բերել հատուցմամբ, ընդ որում՝ այնպիսի պայմաններում, երբ սեփականատերը բավարար չափով հոգածություն չի դրսևորել տիրապետությունը պահպանելու համար: Սակայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը չի սահմանել նման բարեխիղճ տիրապետողների հետագա ճակատագիրը. այն իրադրությունը, որն առաջանում է դատավարությունից հետո, երբ սեփականատերը չի կարողանում վերականգնել իր տիրապետությունը: Կարող ենք ասել, որ տիրապետման ուժով սեփականության իրավունքի առաջացման միակ դեպքը նախատեսված է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 276-րդ հոդվածի 1-ին կետում: Խոսքը վերաբերում է այն եկամուտներին, որն ստացել է բարեխիղճ տիրապետողը մինչև իրը սեփականատիրոջը վերադարձնելը կամ մինչև այն պահը, երբ տեղեկացվել է իր տիրապետության ապօրինի լինելու մասին: Նման եկամուտները տիրապետման փաստի ուժով վերածվում են բարեխիղճ տիրապետողի սեփականության:

Մյուս կողմից ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածը հնարավոր է համարում անսահմանափակ վինդիկացիայի իրականացում այն բոլոր դեպքերում, երբ տիրապետության կորուստը տեղի է ունեցել սեփականատիրոջ կամքից

անկախ պայմաններում, ինչպես նաև եթե ձեռքբերումն անհատույց է եղել⁵: Նման կարգավորումը մեզ համար անընդունելի է: Մենք գտնում ենք, որ նման դեպքերում շարժական իրերի բարեխիղճ տիրապետողների համար ևս պետք է սահմանվի ձեռքբերման վաղեմություն, որը հնարավորություն կտա սեփականատիրոջ կողմից պասիվ վարքագիծ դրսևորելու դեպքում ճանաչել տիրապետողի սեփականության իրավունքը իրի նկատմամբ: Նման կարգավորումը բխում է քաղաքացիական շրջանառության շահերից: Հակառակ դեպքում միշտ առկա կլինի վինդիկացիայի վտանգը, որն էլ պարզապես անհնարին կդարձնի բնականոն շրջանառությունը:

Եթե ամփոփենք ասվածը, ապա պետք է նշենք, որ բարեխիղճ տիրապետողների իրավունքների առավել ամբողջական կարգավորման համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում պետք է կատարվեն հետևյալ փոփոխությունները:

Նախ՝ այն դեպքերում, երբ շարժական իրը սեփականատիրոջ տիրապետությունից դուրս է եկել նրա կողմից բավարար շրջահայեցություն չցուցաբերելու հետևանքով, ապա շարժական իրը բարեխիղճ ձեռքբերողները պետք է տիրապետման փաստի ուժով վերածվեն սեփականատիրոջ: Դրամի և ըստ ներկայացնողի արժեթղթերի նկատմամբ սեփականության իրավունքը բոլոր դեպքերում բարեխիղճ տիրապետողին է անցնում տիրապետելու փաստի ուժով:

Երկրորդ՝ եթե իրը սեփականատիրոջ տիրապետությունից դուրս է եկել նրա կամքից անկախ հանգամանք-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

Քաղաքացիական իրավունք

ներում, ապա նման իրերի նկատմամբ սեփականության իրավունքը պետք է առաջանա ձեռքբերման վաղեմության հիմքով:

Մեր կողմից արված երկրորդ առաջարկությունը, կարծում ենք՝ առավել քան արդիական է: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածը 16.09.2009 թվականի թիվ ՀՕ-179-Ն օրենքով լրացվել է 4-րդ կետով: Նշված լրացումով օրենսդիրը ցանկացել է որոշակի տեսակի ապրանքների համար սահմանել միանշա վաղեմություն, որից հետո սեփականատերը հնարավորություն չունի վերականգնելու տիրապետությունը: Ընդ որում՝ լրացումը պայմանավորված էր Հայաստան մեծ քանակությամբ հափշտակված ավտոմեքենաների ներկրմամբ: Այսինքն՝ միանշանակ պարզ էր, որ անորոշության վիճակը չէր կարող երկար տևել, այդ իսկ պատճառով օրենսդրի կարծիքով մեկ տարին բավարար ժամկետ էր մեքենան այլ անձի տիրապետությունից հետ պահանջելու համար:

Սակայն քննարկվող օրենքը բազում թերություններ ունի, որոնք հանգում են հետևյալին:

Առաջին հերթին սկզբունքորեն սխալ է կարգավորումը: Օրենքում խոսվում է բարեխիղճ տիրապետողի մասին, սակայն հոդվածում նկարագրվում են այնպիսի պայմաններ, որոնք դժվար թե հնարավորություն տան ասել, թե տիրապետողը բարեխիղճ է: Մասնավորապես՝ օրենքում ուղղակիորեն նշվում է, որ ձեռքբերված ապրանքը գտնվում է հետախուզման մեջ կամ դրա վրա առկա են հանցագործության հետքեր (շարժիչի կամ նույնացման համարի վերադաշված կամ ջնջված համարներով կամ

հափշտակության այլ հատկանիշներ): Նշված հատկանիշներն ակնհայտ լինելու դեպքում որևէ բարեխիղճ անձի մասին խոսելն ավելորդ է⁶: Փոխարենը կարգավորումը պետք է իրականացնել ընդհանուր ձևով: Այսինքն՝ նշել, որ իրը հափշտակված է կամ այլ կերպ դուրս է եկել սեփականատիրոջ տիրապետումից: Նման կարգավորմամբ մենք տեսնում ենք, որ 275-րդ հոդվածում 4-րդ կետ լրացնելու կարիք չկար: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի 4-րդ կետը նույն հոդվածի 1-ին կետի մասնավոր դեպքն է:

Երկրորդ՝ բոլորովին անհասկանալի է, թե օրենքում ինչ նպատակով է իրականացվում իրերի տեսակների սահմանափակումը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի 4-րդ կետը կիրառվում է միայն թեթև մարդատար, գործածված մարդատար, բեռնատար ավտոմեքենաների, ինչպես նաև հատուկ և մասնագիտացված ավտոմեքենաների նկատմամբ: Այն էլ օրենքի ձևակերպումը կապված է արտաքին տնտեսական գործունեության անվանացանկի հետ: Հարց է առաջանում. ի՞նչ տարբերություն ավտոմեքենան հափշտակվել է Հայաստանի սահմաններից դուրս, այնուհետև ներկրվել Հայաստան, թե հափշտակվել է Հայաստանի տարածքում, այնուհետև վաճառվել որևէ անձի: Կարծում ենք, որ տարբերություն չկա: Սինույն ժամանակ ի՞նչ տարբերություն ավտոմեքենայի մասին է խոսքը, թե ձիու: Կարծում ենք, որ իրավական կարգավորման առումով ևս որևէ տարբերություն չկա: Հետևաբար կարգավորումը պետք է միասնականացնել:

Քաղաքացիական իրավունք

Երրորդ՝ հաջորդ անհատակությունը, որը գոյություն ունի օրենքում, այն է, որ հնարավոր չէ ասել, թե ինչ պետք է անի բարեխիղճ տիրապետողն այն ժամանակ, երբ սեփականատերն օրենքում նշված մեկ տարվա ընթացքում միջոցներ չի ձեռնարկում մեքենան վերադարձնելու համար: Այստեղ առաջանում են այն նույն խնդիրները, որոնք գոյություն ունեն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի 1-ին կետում. սեփականատերը մնում է որպես այդպիսին, իսկ տիրապետողը չի վերածվում սեփականատիրոջ: Հետևաբար իրը չի կարող մասնակցել բնականոն շրջանառությանը, իսկ յուրաքանչյուր հաջորդ ձեռքբերողը չի կարող սեփականատեր լինել:

Այսօր պրակտիկորեն հետևյալ վիճակն է: Այն դեպքերում, երբ Հայաստանի պետական համապատասխան մարմինները կասկած են ունենում, որ ավտոմեքենան գտնվում է հետախուզման մեջ (այդ թվում նաև այն դեպքերում, երբ համապատասխան տեղեկությունները ստացված են Ինտերպոլի միջոցով), մեքենան վերցվում է արգելանքի⁷: Դրանից հետո բոլորովին անհասկանալի է, թե ավտոմեքենան ձեռքբերած անձն ինչպիսի գործողություններ պետք է կատարի: Եթե ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված լինեք շարժական իրերի ձեռքբերման վաղեմություն և շարժական իրերի տիրապետողների օգտին սահմանված լինեք սեփականության իրավունքի առկայության կանխավարկածը, ապա ավտոմեքենան հնարավոր չէր լինի արգելանքի վերցնել, քանի դեռ առկա չէր լինի օրինական ուժի մեջ

մտած դատավճիռը: Բացի այդ, ձեռքբերման վաղեմությունը լրանալով, տիրապետողը կվերածվեր սեփականատիրոջ և նրանից որևէ մեկը այլևս իրը չէր կարող հետ պահանջել: Այսինքն՝ ձեռքբերման վաղեմությունը հնարավորություն կտար դատավարության ընթացքում առարկություն ներկայացնել նախկին սեփականատիրոջ պահանջների դեմ: Իսկ առկա կարգավորմամբ այնպիսի իրավիճակ է ստեղծվել, որ հնարավոր չէ նույնիսկ ասել, թե «բարեխիղճ տիրապետողն» ինչպիսի գործողություններ պետք է կատարի սեփականատեր դառնալու համար:

Հետևաբար խնդրի լուծումը բավականին պարզ էր և քաղաքացիական իրավունքի համար նման օտար կարգավորում պետք չէր իրականացնել. ինչպես նշեցինք պարզապես պետք է նախատեսել շարժական իրերի ձեռքբերման վաղեմություն: Նման կարգավորումն ունիվերսալ է: Կարևոր չէ ավտոմեքենա է, ձի է, ուղտ է, միևնույն է, խոսքը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ շարժական իրերը սեփականատիրոջ տիրապետությունից դուրս են եկել նրա կամքից անկախ հանգամանքներում:

Այս հոդվածում ցանկանում ենք քննարկել ևս մեկ կարևոր հարց, որը վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ և 304-րդ հոդվածների հարաբերակցությանը⁸: Խնդիրն այն է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի գործող կարգավորմամբ այս երկու հոդվածները մրցակցում են միմյանց հետ և միևնույն հարցին տարբեր լուծումներ են տալիս: Մասնավորապես՝ գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման ըն-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

թացքում որևէ կապ չունի՝ գործարքի մյուս կողմը բարեխիղճ է գործել, թե ոչ: Արդյունքում, եթե սեփականատերը հնարավորություն չի ստանում իր իրավունքները պաշտպանել չ՛հ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի սահմանափակման արդյունքում, ապա նա դիմում է պարտավորական իրավունքների պաշտպանության միջոցներին՝ պահանջելով կիրառել չ՛հ քաղաքացիական օրենսգրքի 304-րդ հոդվածը: Մյուս կողմի համար նշված հոդվածն անբարենպաստ է, քանի որ որևէ նշանակություն չի տրվում բարեխիղճությանը:

Այս հարցը քննարկման առարկա է դարձել չ՛հ վճռաբեկ դատարանում: Մի շարք դեպքերում չ՛հ վճռաբեկ դատարանը հարցին անդրադարձել է անուղղակի, մասնավորապես՝ 05.09.2007 թիվ 3-1311 (ՎԳ) քաղաքացիական գործով չ՛հ վճռաբեկ դատարանը հնարավոր է համարել գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառումը նույնիսկ այն դեպքում, երբ գործարքի կողմերից մեկը բարեխիղճ տիրապետող է, սակայն որոշմամբ հատուկ նշել է, որ անվավերության հետևանքների կիրառումը հնարավոր է այնքանով, որքանով, որ սեփականատերն իրի նկատմամբ տիրապետությունը կորցրել է իր կամքից անկախ հանգամանքներում: Ասվածից բխում է, որ հակառակ պարագայում, այսինքն՝ երբ սեփականատիրոջ տիրապետումից իրը դուրս է գալիս վերջինիս ոչ բավարար շրջահայեցողության կամ համանման այլ հանգամանքներում, բարեխիղճ տիրապետողից իրը չի կարող հետ վերադարձվել:

Ռուսաստանում վինդիկացիոն

հայցի և գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման մասին հայցի մրցակցության հարցերը լայնորեն քննարկման առարկա են դարձել ինչպես պրակտիկայում, այնպես էլ իրավաբանական գրականությունում⁹: Մասնավորապես՝ բարձրացված հարցի վերաբերյալ ՌԳ սահմանադրական դատարանը 21.04.2003 թվականի թիվ 6-Պ որոշմամբ հայտնել է այն կարծիքը, որ ՌԳ քաղաքացիական օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերը (Ընդհանուր դրույթներ գործարքի անվավերության հետևանքների մասին) ՌԳ քաղաքացիական օրենսգրքի 302-րդ հոդվածի (Բարեխիղճ տիրապետողից գույքը պահանջելը) հետ նորմատիվ ամբողջականությամբ իրենց սահմանադրական-իրավական իմաստով չեն հակասում ՌԳ Սահմանադրությանը, քանի որ 167-րդ հոդվածը չի կարող կիրառվել բարեխիղճ ձեռքբերողի նկատմամբ, եթե հակառակն ուղղակիորեն սահմանված չէ օրենքով¹⁰:

Ինչպես չ՛հ վճռաբեկ դատարանի, այնպես էլ ՌԳ սահմանադրական դատարանի որոշումները, մեր կարծիքով, նորմատիվ հիմքեր չունեն: Բոլոր դեպքերում թե՛ Հայաստանի, թե՛ ՌԳ քաղաքացիական օրենսգրքերը նման մեկնաբանության հնարավորություն չեն տալիս: ՌԳ սահմանադրական դատարանի նշված որոշման պատճառաբանական մասի ուսումնասիրությունից հնարավոր է ասել, որ դատարանը ղեկավարվել է սահմանադրական ընդհանուր սկզբունքներով: Մասնավորապես՝ որոշման պատճառաբանական մասում նշվում է, որ եթե բարեխիղճ տիրա-

Քաղաքացիական իրավունք

պետողներին չտրվի պաշտպանությունը նաև ռեստիտուցիայի կիրառման պահանջների դեմ, ապա բարեխիղճ ձեռքբերողների լայն շրջանակի համար, ովքեր գործարքը կնքելիս դրսևորում են բարի կամք, ողջամիտ շրջահայեցություն և զգուշավորություն, գոյություն կունենա գույքի անիրավ կորստի ռիսկ: Ռ-Գ սահմանադրական դատարանի կարծիքով նման անպաշտպան վիճակը հակասում է ազատ տնտեսական գործունեության, պայմանագրի ազատության սկզբունքներին, ապակայունացնում է քաղաքացիական շրջանառությունը, սպառնում է շրջանառության մասնակիցների՝ միմյանց նկատմամբ վստահությունը, ինչն անհամատեղելի է Ռուսաստանի Դաշնության՝ որպես իրավական պետության, սահմանադրական կարգի հիմունքներին¹¹:

Եթե պատասխանը սուկ վերը ներկայացվածն է, ապա գտնում ենք, որ հարցին կարելի է նաև մյուս կողմից մոտենալ. մյուս կողմից իրավունքներով օժտված անձն է՝ սեփականատերը: Համենայնդեպս Ռ-Գ քաղաքացիական օրենսգրքի տրամաբանությամբ (ինչպես և Հայաստանի քաղաքացիական օրենսգրքի տրամաբանությամբ) բարեխիղճ տիրապետողը միայն տիրապետման փաստի ուժով չի վերաձվում սեփականատիրոջ: Իսկ եթե առկա է սեփականատերը, եթե դեռևս գոյություն ունի իրավունքը, ապա այն պետք է պաշտպանվի: Այս հարցում երկու կարծիք լինել չի կարող: Հետևաբար, եթե Ռ-Գ քաղաքացիական օրենսգրքը բարեխիղճ ձեռքբերողի օգտին տիրապետման փաստի ուժով չի ճա-

նաչում սեփականության իրավունքը, ապա սեփականատիրոջ, ով կորցրել է տիրապետումը, իրավունքները պետք է իրականանան: Այստեղ է, որ պետք է խոսել իրավական պետության մասին: Հնարավոր չէ մեկի օգտին ճանաչել իրավունքը և նրան չպաշտպանել, իսկ մյուսի օգտին որևէ իրավունք չճանաչել և պաշտպանել նրան: Կարծում ենք՝ նման կարգավորումը չի կարող համապատասխանել իրավական պետությանը ներկայացվող պահանջներին:

Ասվածը հավասարապես վերաբերում է նաև Հայաստանին: Եթե մենք ցանկանում ենք լուծել այս խնդիրը, ապա պետք է իրավական ինստիտուտներն ամբողջական կարգավորենք: Հնարավոր չէ մի երկրից վերցնել ինչ-որ կարգավորում, այնուհետև դրան ավելացնել այլ երկրի կարգավորումը և զոնե վերացական մոդելի միջոցով չփորձել պատկերացնել, թե ինչպես է գործում այդ հիբրիդ համակարգը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում միանգամից երկու մոդել է վերցված: Այդ մոդելների մասին մենք նշեցինք վերևում: Այսպիսին՝ մի կողմից սահմանվել է, որ բարեխիղճ տիրապետողը որոշակի պայմանների առկայության դեպքում կարող է պաշտպանվել: Սակայն չի ներկայացրել նման պաշտպանության էությունը: Մյուս կողմից 275-րդ հոդվածում որևէ տարբերակում չիրականացնելով շարժական և անշարժ իրերի բարեխիղճ տիրապետողների համար, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածում սահմանել է անշարժ իրերի ձեռքբերման վաղեմություն: Հարց է առաջանում. ինչո՞ւ ենք պաշտպանում ան-

Քաղաքացիական իրավունք

շարժ իրի բարեխիղճ ձեռքբերողին սեփականատիրոջից, երբ նրան որպես սեփականատեր ճանաչում ենք միայն տասը տարի հետո: Այստեղ ակնհայտ է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 187-րդ հոդվածի 3-րդ կետի միջև հակասությունը. 275-րդ հոդվածը դրանում նշված պայմաններում պաշտպանում է բարեխիղճ տիրապետողին նույնիսկ ընդդեմ սեփականատիրոջ, իսկ 187-րդ հոդվածի 3-րդ կետը նույն բարեխիղճ տիրապետողին սեփականատիրոջ դեմ պաշտպանությամբ չի օժտում: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածի 3-րդ կետում կարգավորումը ճիշտ է իրականացված, իսկ 275-րդ հոդվածը, բացթողումների պատճառով, դուրս է մնում կարգավորման հայեցակարգից: Եթե սրան ավելացնենք, որ դատարանում սեփականատիրոջից պաշտպանվելու ընթացքում բարեխիղճ տիրապետողը, ամենայն հավանականությամբ, վերածվում է անբարեխիղճ տիրապետողի (քանի որ հասկանում է, որ նրա տիրապետումն ապօրինի է, սակայն վիճակացիան տեղի չի ունենում պարզապես այն պատճառով, որ ձեռքբերման պահին բարեխիղճ է գործել), ապա միանշանակ պարզ է դառնում, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 275-րդ հոդվածն ընդհանրապես չի համապատասխանում այդ օրենսգրքի այլ կարգավորումներին:

Ամփոփենք մեր դիրքորոշումը:

Պետք է տարբերակում իրականացնել շարժական և անշարժ իրերի բարեխիղճ տիրապետողների համար: Անշարժ իրերի բարեխիղճ տիրապետողները բոլոր դեպքերում սեփականության իրավունք կարող են

ձեռք բերել միայն ձեռքբերման վաղեմության միջոցով: Նման կարգավորումը պայմանավորված է անշարժ իրերի տնտեսական կարևորությամբ. այստեղ առավել շատ պաշտպանված է սեփականատերը, քան բարեխիղճ տիրապետողը: Սակայն սեփականատիրոջ պասիվ վարքագիծը պետք է հիմք հանդիսանա տևական փաստացի վիճակն իրավունքի վերածելու համար: Սա նշանակում է, որ մինչև ձեռքբերման վաղեմության լրանալը սեփականատերը կարող է վիճակացիոն հայցի միջոցով վերականգնել իր տիրապետումը: Մինչև վաղեմության լրանալը իրը հնարավոր է վերադարձնել նաև ռեստիտուցիայի միջոցով:

Շարժական իրերի դեպքում կարգավորումը պետք է պայմանավորված լինի այն պայմաններից, որոնցում սեփականատերը կորցրել է իր տիրապետումը: Եթե տիրապետման կորուստը սեփականատիրոջ մեղավորությամբ է տեղի ունեցել, ապա բարեխիղճ տիրապետողը պետք է ճանաչվի ձեռքբերված իրի սեփականատեր տիրապետման փաստի ուժով: Այս դեպքում որևէ վաղեմություն չի պահանջվում: Իրը բարեխիղճ տիրապետողից հնարավոր չէ հետ վերցնել նաև ռեստիտուցիայի կարգով, քանի որ պայմանագրի անվավերությունը որևէ հետևանք չի առաջացնում իրի նկատմամբ տիրապետման փաստի ուժով ծագած տիտղոսի առումով: Իհարկե, այս կանոնը կարող է աշխատել միայն այն կանխավարկածի առկայությամբ, ըստ որի՝ շարժական իրը տիրապետողը դրա սեփականատերն է: Բարեխիղճության հանգամանքը միայն առարկություն է դատարանում նախկին սե-

Քաղաքացիական իրավունք

փականատիրոջ պահանջների դեմ:

Եթե իրը սեփականատիրոջ տիրապետությունից դուրս է եկել նրա կամքից անկախ հանգամանքներում, ապա իրը բարեխիղճ տիրապետողին կարող է անցնել միայն ձեռքբերման վաղեմության միջոցով. սեփականատիրոջը պետք է հնարավորություն տրվի վերականգնելու իր տիրապետումն օրենքով որոշված ժամկե-

տում: Դրանից հետո սեփականատիրոջը գրկվում է այդ հնարավորությունից, քանի որ սեփականության իրավունքն անցնում է բարեխիղճ տիրապետողին: Այս դեպքում ևս մինչև վաղեմության ավարտը սեփականատիրոջը կարող է իրը հետ պահանջել ինչպես վինդիկացիոն հայցերի միջոցով, այնպես էլ ռեստիտուցիայի միջոցով:

1. *Эннекьерус Л.* Курс германского права. Т. 1, полутом 1. Изд-во иностранной литературы. М., 1949, с. 178.

2. *Эннекьерус Л.*, там же, с. 272-273.

3. Մենք համաձայն չենք գրականությունում առկա այն կարծիքի հետ, թե բարեխիղճության հասկացությունը պետք է դասակարգել (**Հովհաննիսյան Ա.** Տիրապետման վաղեմության ուժով սեփականության իրավունքի ձեռքբերման առանձնահատկությունները, Արդարադատություն, 2009/հունիս 2(2), էջ 31-34): Ձեռքբերման վաղեմությանը նվիրված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածում խոսվում է նույն բարեխիղճ տիրապետողի մասին, ինչ 275-րդ հոդվածում նշված բարեխիղճ ձեռքբերողն է: Այս միտքը մենք կապացուցենք սույն հոդվածում:

4. *Alex Weill, Francois Terre, Philippe Simler* Droit civil, Les biens, troisieme edition, DALLOZ, 1985, p. 163-164.

5. Թեև նշենք, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը այստեղ ևս անհատակություն ունի, որը կապված է հայցային վաղեմության հետ: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի կարգավորմամբ վինդիկացիոն հայցերի նկատմամբ տարածվում է հայցային վաղեմությունը, ինչն էլ նշանակում է, որ սեփականատերը բոլոր դեպքերում կարող է վինդիկացիոն հայցի հիման վրա պահանջներ ներկայացնել հայցային վաղեմության ընդհանուր՝ եռամյա, ժամկետի ընթացքում: Նշված ժամկետի ավարտից հետո հայցը, ըստ էության, դառնում է իմաստազուրկ: Հետևաբար այս առումով ևս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը հակասում է իր այլ նորմերին: Այսպիսի՝ բոլորովին անհասկանալի է՝ ինչպիսի կարգավիճակ է ձեռք բերում բարեխիղճ տիրապետողը հայցային վաղեմության ժամկետի ավարտից հետո: Մեր կարծիքով վինդիկացիայի նկատմամբ հայցային վաղեմությունը չի կարող կիրառվել: Վինդիկացիոն հայցի դեմ կարելի է առարկություն ներկայացնել ձեռքբերման վաղեմության կանոններով, ինչպես նաև 275-րդ հոդվածի հիման վրա: Հակառակ կարգավորմամբ ձեռքբերման վաղեմությանը նվիրված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի նորմերն իմաստազուրկ են դառնում:

6. Այս առումով ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 130-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ մասերի կարգավորումներն առավել քան անընդունելի են. ամբողջությամբ աղավաղվում է բարեխիղճության հասկացությունը և նման տիրապետողի պաշտպանության ինստիտուտը:

7. Թեև այս հարցը դուրս է մեր հոդվածի շրջանակներից, սակայն, պարզապես նշենք, որ պետական մարմինների նման գործողությունները, երբ ավտոմեքենան վերցվում է արգելանքի, որևէ օրենքով նախատեսված չեն: Նման գործողություններ կատարելու համար պետք է Հայաստանում քրեական գործ հարուցված լինի կամ նման դատավարական գործողությունները պետք է կատարվեն իրավական փոխօգնության շրջանակներում, ինչը հաճախ չի արվում:

8. Իհարկե, այստեղ խոսքը բոլոր այն դեպքերի մասին է, երբ իրը տիրապետողին անցել է գործարքով, որն էլ արատներ ունի:

9. Քննարկվող հարցի վերաբերյալ Ռուսաստանի Դաշնության պրակտիկայի և գիտության ներկայացումն այնքանով է հետաքրքիր, որքանով, որ Հայաստանում և Ռուսաստանում ներկայացվող խնդրի իրավական կարգավորումը գրեթե նույնն է (տարբերությունն այն է, որ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքը հնարավոր է համարում շարժական իրերի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ձեռքբերումը տիրապետման վաղեմության ուժով, ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Իրավաբանական գրականությունում այս հարցը մանրամասն քննարկվել է Կ.Սկլովսկու աշխատությունում (*Скловский К.И.* Собственность в гражданском праве. Учеб.-практ. пособие. 2-е изд. М., Дело, 2000, с. 104-112):

10. ՌԴ սահմանադրական դատարանի 21.04.2003 թվականի թիվ 6-Պ որոշումը: http://ksportal.garant.ru:8081/SESSION/S__v50cmQtG/PILOT/main.html:

11. Նշենք, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր դիրքորոշումն այս հարցում ընդհանրապես չի պատճառաբանում:

ՓՈՐՁԱԳԵՏԻ ԵՉՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Քաղաքացիական գործերի քննության ժամանակ երբեմն առաջադրվում են այնպիսի փաստեր, որոնց վերաբերյալ տեղեկությունները պահանջում են հատուկ հետազոտություն: Այդպիսի փաստերի թվին, օրինակ, կարելի է դասել այն փաստերը, որոնք վկայում են անձի կարողությունների մասին ընկալելու իր գործողությունները և ղեկավարելու դրանք, անձի մասնագիտական կամ ընդհանուր աշխատունակության կորստի չափը, տեխնիկական նորմերի խախտման փաստերը և այլն:

Վերը նշված փաստերի մասին ապացուցողական տեղեկատվություն ձեռք բերելու համար անհրաժեշտ են հատուկ գիտելիքներ գիտության, տեխնիկայի, գրականության, արվեստի և արհեստների ոլորտներում: Այն դեպքերում, երբ պահանջվում են հատուկ գիտելիքներ, գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները կարող են հաստատվել փորձագետի եզրակացության միջոցով: Փորձագետի եզրակացությունը՝ որպես ապացուցման միջոց, ձևավորվում է գործի առանձին հանգամանքների փորձագիտական հետազոտության արդյունքում, որն իրականացվում է գիտության, տեխնիկայի, գրականության, արվեստի կամ արհեստների ոլորտում հատուկ գիտելիքներ ունեցող անձանց կողմից:

Գրականության մեջ դատական փորձաքննության հասկացության վերաբերյալ տարբեր մոտեցումներ են արտահայտվել. դրանցից յուրաքանչյուրը բնորոշում է դատական փորձաքննությունն այս կամ այն տեսանկյունից:

Այսպես՝ դատական փորձաքննությունը բնութագրվում է որպես հետազոտություն, որն իրականացվում է փորձագետի կողմից հատուկ գիտելիքների բազային հիման վրա¹, կամ որպես հատուկ դատավարական գործողությունների համակցություն², կամ որպես ապացուցողական իրավունքի ինստիտուտ³: Եթե առաջին բնորոշման մեջ շեշտադրվում է ծագումնաբանական հատկանիշը, ապա երկրորդում և երրորդում ելակետային համարվում են տեսակային հատկանիշները:

Ժամանակին Ա.Ֆ. Կլեյմանը փորձաքննությունը սահմանել է որպես ապացույցների ընկալման, հետազոտման և գնահատման միջոց այն դեպքում, երբ դատավորը չունի հատուկ գիտելիքներ, առանց որոնց ապացույցները ճիշտ չեն հետազոտվի և գնահատվի⁴: Կլեյմանի այս դիրքորոշումը, չնայած արժանացել է քննադատության, այնուամենայնիվ, ուներ օրենսդրական հիմքեր: Մասնավորապես՝ 1923թ. ՌԽՖՍՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը փորձաքննությունը դիտում էր ոչ թե ապացույցի ստաց-

Քաղաքացիական դատավարություն

ման, այլ գնահատման միջոց:

Մ.Կ. Տրեուշնիկովը փորձաքննությունը դիտում է որպես փաստական հանգամանքների հետազոտման միջոց, որն իրականացվում է վերջիններիս վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալու նպատակով⁵:

Ա.Ա. Մոխովը դատական փորձաքննությունը բնորոշում է որպես իրավական (դատավարական) հարաբերությունների համակարգ, որոնք ծագում են փորձաքննության նշանակման, իրականացման և դրա արդյունքների գնահատման կապակցությամբ⁶: Ելնելով այս տեսանկյունից՝ դատական փորձաքննությունը կարելի է դիտել նաև որպես քաղաքացիական դատավարության ինքնուրույն իրավական ինստիտուտ, այսինքն՝ դատավարական նորմերի համակցություն, որոնք կարգավորում են փորձաքննության նշանակման, իրականացման և դրա արդյունքների գնահատման կապակցությամբ առաջացող հարաբերությունները: Դատական փորձաքննությունը կարելի է բնորոշել նաև որպես օրենքով նախատեսված դատավարական գործողությունների համակցություն:

Ամփոփելով վերը նշված բնորոշումները՝ կարելի է առանձնացնել դատական փորձաքննության բնորոշ հատկանիշները.

1) Դատական փորձաքննությունը ենթադրում է հատուկ գիտելիքների կիրառում հետազոտման միջոցով: Հետազոտումը ենթադրում է այնպիսի նոր փաստական տվյալների ստացում, որպիսիք մինչ այդ հայտնի չէին դատարանին և որոնք այլ ճանապարհով հնարավոր չէ ձեռք բերել:

Հետազոտությունն իրականացվում է հատուկ մեթոդների կիրառմամբ: Այդպիսիք հանդիսանում են այնպիսի մասնագիտական մեթոդներ, ինչպես, օրի-

նակ, ֆիզիկական, քիմիական, կենսաբանական, անտրոպոլոգիական և այլն: Ընդ որում, այդ մեթոդները պետք է արդեն իսկ փորձարկված լինեն գործնականում: Փորձագետն իրավունք չունի փորձաքննության իրականացման ժամանակ մշակել հետազոտման նոր եղանակներ:

Փորձագիտական հետազոտման ժամանակ ոչ միայն իրականացվում է ներկայացված օբյեկտի ուսումնասիրություն, այլև այդ ուսումնասիրության արդյունքում տրվում է մասնագիտական գնահատական:

2) Դատական փորձաքննությունն իրականացվում է հատուկ սուբյեկտի՝ փորձագետի կողմից և դատարանի որոշմամբ:

Գրականության մեջ դատական փորձագետ համարվում են այն անձինք, ովքեր հատուկ գիտելիքների են տիրապետում գիտության, տեխնիկայի, գրականության, արվեստի կամ արհեստների ոլորտում և դատարանի կողմից ներգրավվել են գործի փաստական հանգամանքների ուսումնասիրությունն իրականացնելու համար⁷: ՀՀ ՔԳՕ-ի 45-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանում որպես փորձագետ կարող են հանդես գալ համապատասխան որակավորում ունեցող և օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում և կարգով դատարանի կողմից նշանակված անձը: Ինչպես բխում է ՀՀ ՔԳՕ-ի նշված հոդվածի բնորոշումից, որպես փորձագետ դատարանի կողմից կարող է նշանակվել փորձագետի որակավորում ունեցող անձը: Փորձագետների որակավորումն իրականացվում է «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության համակարգում դատական փորձագետի որակավորման կարգը հաստատելու մասին» արդարադատության նախարարի N151 հրամա-

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
50

Քաղաքացիական դատավարութուն

նին համապատասխան: Այդ հրամանի համաձայն՝ որակավորում շնորհվում է գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի բնագավառների հատուկ գիտելիքների տիրապետող մասնագետին՝ որպես որոշակի դատափորձագիտական մասնագիտության շրջանակներում կոնկրետ տեսակի կամ ենթատեսակի դատական փորձաքննություն կատարելու նրա ձեռնհասության և իրավասության պաշտոնական ճանաչում՝ դատական փորձաքննությունների կատարումը պատշաճ կազմակերպելու նպատակով:

Փորձագետը դատարանի կողմից նշանակվելու պահից ձեռք է բերում որոշակի իրավունքներ և պարտականություններ: Մասնավորապես՝ անձը, ում հանձնարարված է փորձաքննություն կատարել, պարտավոր է ներկայանալ դատարանի կանչով և օբյեկտիվ եզրակացություն տալ իրեն առաջադրված հարցերի հիման վրա⁸: Եթե փորձագետ է նշանակվել փորձագիտական հաստատությունում տվյալ տեսակի փորձաքննություններ կատարելու համար նշանակված անձը, ապա նա պարտավոր է կատարել պահանջվող փորձաքննությունը: Փորձագետը պարտավոր է անհապաղ ստուգել հանձնարարված փորձաքննությունն իր մասնագիտական ոլորտին պատկանելու փաստը և այն առանց լրացուցիչ փորձագետների ներգրավման կատարելու հնարավորությունը: Նշված փաստի կամ հնարավորության բացակայության դեպքում փորձագետը պարտավոր է անհապաղ տեղեկացնել դատարանին: Փորձագետն իրեն հանձնարարված փորձաքննությունը չի կարող վերահանձնարարել այլ անձի: Եթե փորձագետին փորձաքննություն իրականացնելիս օգնություն է ցուցաբերում

այլ անձ, բացառությամբ երկրորդական բնույթի օժանդակ գործառնություններ իրականացնող անձանց, փորձագետը պարտավոր է դատարանին հայտնել նրա անունը և նրա իրականացրած աշխատանքի ծավալը:

Փորձագետի հիմնական պարտականություններից է օբյեկտիվ եզրակացություն տալը: Փորձագետի օբյեկտիվության ապահովման պայմաններից է վերջինիս բացարկ հայտնելու հնարավորությունը: Մինչ վերջերս կատարված փոփոխությունը, ՀՀ ՔԴ-Օ-ն նախատեսում էր ինչպես փորձագետին բացարկ հայտնելու, այնպես էլ ինքնաբացարկ հայտնելու հնարավորությունը՝ սահմանելով հիմքերը և իրականացման կարգը: Գործող ՀՀ ՔԴ-Օ-ն սահմանափակել է այդ հնարավորությունը, ինչը, կարծում ենք, արդարացված չէ:

Փորձագետն իրավունք ունի, եթե դա անհրաժեշտ է եզրակացություն տալու համար, ծանոթանալ գործի նյութերին, մասնակցել դատական նիստերին, հարցեր տալ, խնդրել դատարանին իրեն տրամադրելու լրացուցիչ նյութեր: Իրեն տրամադրված նյութերի անբավարարության դեպքում փորձագետը կարող է հրաժարվել եզրակացություն տալուց:

3) Դատական փորձաքննությունը հատուկ գիտելիքների կիրառման իրավական ձև է՝ իրավական բնույթի որոշակի նպատակների իրականացման համար: Որպես իրավական երևույթ, բացի հետազոտման սուբյեկտից, դատական փորձաքննության էական հատկանիշներն են հետազոտման նպատակը (նոր ապացույցի ստացումը) և իրականացման դատավարական ընթացակարգը:

ՀՀ ՔԴ-Օ-ի 60-րդ հոդվածի համաձայն՝ փորձաքննություն նշանակում է դատարանը կողմի (կողմերի) միջնոր-

Քաղաքացիական դատավարություն

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

52

դրությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ: Փորձաքննությունն նշանակելու մասին դատարանը կայացնում է որոշում, որում սահմանվում են հարցերի ցանկը և բովանդակությունը: Փորձաքննությունն նշանակելիս դատարանը պետք է խստորեն պահպանի գործին մասնակցող անձանց իրավունքները: Վերջիններս իրավունք ունեն դատարանին առաջադրել հարցեր, որոնք պետք է պարզաբանվեն փորձաքննության ընթացքում, ինչպես նաև նշել այն մասնագիտացված փորձագիտական հաստատությունը կամ այն փորձագետին, որոնց դատարանը կարող է հանձնարարել փորձաքննության կատարում: Իհարկե, փորձագետի վերջնական ընտրությունը պատկանում է դատարանին, որը այդ կապակցությամբ ևս կայացնում է որոշում՝ նշելով դատարանի անվանումը, փորձաքննությունն նշանակելու ամսաթիվը, գործի անվանումը, փորձաքննության անվանումը, փորձագետին առաջադրվող հարցերը, փորձագետի անունը, ազգանունը կամ մասնագիտացված հաստատության անվանումը, որոնց հանձնարարվում է փորձաքննության կատարումը, փորձագետին տրամադրված նյութերը (փաստաթղթերը), անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց հետ վարվելու պայմանները: Փորձաքննությունն անցկացվում է դատարանում կամ դատարանից դուրս՝ կախված փորձաքննության բնույթից և հետազոտվող նյութերի (փաստաթղթերի)՝ դատարան բերելու հնարավորությունից:

Դատական փորձաքննության էության հետ սերտորեն կապված է «հատուկ գիտելիքներ» արտահայտությունը: ՀՀ ՔԳՕ-ի 60-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործի քննության ժամանակ ծագող հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատա-

կով՝ դատարանը կարող է կողմի (կողմերի) միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ փորձաքննությունն նշանակել: Օրենքը, սակայն, չի պարզաբանում «հատուկ գիտելիքներ» արտահայտությունը: Իրավաբանական գրականության մեջ ևս այս հարցում միասնական մոտեցում չկա: Դատավարագետների մեծամասնությունը սահմանափակվում է՝ «հատուկ գիտելիքները» տարանջատելով իրավական ոլորտի գիտելիքներից: Ըստ Տ.Ա. Լիլուաշվիլու՝ «հատուկ գիտելիք» ասելով՝ պետք է նկատի ունենալ այն գիտելիքները, որոնք գտնվում են իրավական գիտելիքների սահմաններից դուրս⁹: Այլ կերպ ասած՝ իրավական բնույթի հարցերի կապակցությամբ փորձաքննություն չի կարող նշանակվել: Ա.Ա. Էյսմանի կարծիքով՝ «հատուկ գիտելիքներ» չեն համարվում հանրամատչելի, համընդհանուր տարածում ունեցող գիտելիքները, այլ այնպիսիք, որոնց տիրապետում են սահմանափակ թվով մասնագետներ¹⁰:

Մեր օրենսդրությունը ոչ միայն չի պարզաբանում «հատուկ գիտելիքներ» հասկացությունը, այլև այդպիսի գիտելիքների պատկանելիության ոլորտները: Օրինակ՝ ՌԳ ՔԳՕ-ի 79-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ գործի քննության ընթացքում այնպիսի հարցերի ծագման դեպքում, որոնց պարզաբանումը պահանջում է հատուկ գիտելիքներ գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի տարբեր ոլորտներում, դատարանը նշանակում է փորձաքննություն: Մեր օրենսդրությունն, այս կամ այն կերպ չսահմանափակելով հատուկ գիտելիքների պատկանելիության ոլորտը, կարծես թե թույլատրում է փորձաքննություն նշանակել նաև իրավական բնույթի հարցերի պարզաբան-

Քաղաքացիական դատավարութուն

ման համար: Այսպիսի մոտեցում առկա է, օրինակ, Գերմանիայի Գաշնությունում: Վերջինիս քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը թույլատրում է փորձաքննություն նշանակել նաև այն դեպքում, երբ դատավորը բավարար գիտելիքներ չունի իրավական ոլորտի վերաբերյալ: Ա.Հ. Դավթյանը գտնում է, որ նման մոտեցումն իրեն արդարացնում է այն պարագայում, երբ խոսքը վերաբերում է օտարերկրյա իրավունքի, միջազգային պայմանագրերի կիրառմանը, որոնք և կարող են ծանոթ չլինել դատավորին տարբեր պատճառներով: «Այսպիսի մոտեցումը նաև արդարացի է այն պարզ պատճառով,- գրում է հեղինակը,-որ դատավորը չի կարող տիրապետել հայրենական և օտարերկրյա իրավունքի բոլոր աղբյուրներին, և նման դեպքերում ավելի արդյունավետ կլինի դատավորին իրավական օգնություն ցուցաբերել, քան վերջինիս թողնել ինքնուրույն պարզաբանել, ենթադրենք՝ իրեն քիչ հայտնի օտարերկրյա իրավունքի որևէ օրենսդրական ակտ»¹¹:

Քաղաքացիական դատավարությունում տարբերակում են դատական փորձաքննության մի շարք տեսակներ՝ հիմք ընդունելով.

ա) հետազոտման ժամանակ կիրառվող հատուկ գիտելիքների բնույթը,

բ) իրականացվող փորձաքննության որակը:

Ըստ առաջին հիմքի՝ տարբերակում են դատական փորձաքննության հետևյալ տեսակները՝ բժշկական, հոգեբուժական, կենսաբանական, ամասնաբուժական, տեխնիկական, ապրանքագիտական, գյուղատնտեսական, քիմիական, ֆիզիկական, հաշվապահական, արվեստագիտական, ձեռագրաչին, շինարարական և այլն:

Երբեմն փորձաքննության իրականացումը պահանջում է միաժամանակ օգտագործել տարբեր բնագավառների գիտելիքներ: Այսպիսի փորձաքննությունն ստացել է համալիր (կոմպլեքս) փորձաքննություն անվանումը: ՀՀ ԶԳ-Օ-ի համաձայն՝ դատարանը կարող է նշանակել տարբեր մասնագիտություններ ունեցող մեկից ավելի փորձագետներ: Համալիր փորձաքննության առանձնահատկություններից է այն, որ, ի տարբերություն սովորական փորձաքննության, որի ընթացքում բոլոր փորձագետները հավասար մասնակցություն են ցուցաբերում հետազոտություններին, այստեղ յուրաքանչյուր փորձագետ կարող է հետազոտել միայն իր իրավասությանը վերաբերող օբյեկտները:

ՀՀ ԶԳ-Օ-ի համաձայն՝ դատարանը կարող է նշանակել միևնույն մասնագիտություն ունեցող մեկից ավելի փորձագետների: Այսպիսի փորձաքննությունը կոչվում է հանձնաժողովային (կոլեկտիվ) փորձաքննություն: Փորձաքննության կատարումը մի քանի փորձագետի հանձնարարելը, որպես կանոն, պայմանավորված է դրա առանձնահատուկ բարդությամբ, մեծ ծավալով, ինչպես նաև գործի համար տվյալ փորձաքննության նշանակությամբ:

Փորձագետներն իրավունք ունեն խորհրդակցելու միմյանց հետ և ընդհանուր հետևությունների գալու դեպքում՝ տալու միասնական եզրակացություն: Այն փորձագետները, որոնք համաձայն չեն միասնական եզրակացությանը, ներկայացնում են առանձին եզրակացություն:

Կախված իրականացված փորձաքննության որակից և դրա լրիվությունից՝ տարբերակում են լրացուցիչ և կրկնակի փորձաքննություն:

Դատարանը լրացուցիչ փորձաքն-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

նութիւն կարող է նշանակել փորձագիտական եզրակացության պարզ կամ ամբողջական չլինելու դեպքում: Ընդ որում, փորձաքննության կատարումը կարող է հանձնարարել ինչպես միևնույն, այնպես էլ մեկ այլ փորձագետի:

Եթե դատարանի կամ դատավարութեան մասնակիցների մեջ կասկածներ են առաջանում փորձագիտական եզրակացության արժանահավատութեան կամ հիմնավորվածութեան վերաբերյալ, կամ առկա են հակասություններ մի քանի փորձագետների եզրակացություններում, ապա դատարանը միևնույն հարցերի վերաբերյալ կարող է նշանակել կրկնակի փորձաքննություն, որի կատարումը հանձնարարում է մեկ այլ փորձագետի:

Լրացուցիչ կամ կրկնակի փորձաքննությունը նշանակվում է դատարանի որոշմամբ, որում շարադրվում են նաև դատարանի պատճառաբանությունները՝ նախկինում տրված փորձագիտական եզրակացությունների հետ անհամաձայնութեան վերաբերյալ:

Ինչպես արդեն նշվել է, դատական փորձաքննության նպատակը դատական ապացույցի ստացումն է: Յու.Մ. Ժուկովը գրում է. «Դատական ապացույցը հանդիսանում է ոչ թե փորձաքննությունը որպես հետազոտման միջոց, այլ փորձագետի եզրակացությունը, որը ձևավորվում է փորձաքննության իրականացման արդյունքում»¹²: Օրենսդրությունը ևս որպես ինքնուրույն ապացուցման միջոց նախատեսում է փորձագետի եզրակացությունը:

Փորձագետի եզրակացությունը՝ որպես ինքնուրույն ապացույց, կարող է լինել միայն դատական փորձաքննության արդյունք, որը նշանակվել և անց է կացվել դատավարական օրենքով սահ-

մանված կարգով: Փորձագետի եզրակացությունը, որը ձեռք է բերվել դատական գործընթացի շրջանակներից դուրս, փորձագետի եզրակացության՝ որպես ինքնուրույն ապացույցի կարգավիճակ ունենալ չի կարող: Դա բացատրվում է հետևյալով՝ այդպիսի փորձաքննություն իրականացրած անձինք չեն հանդիսանում փորձագետներ այդ բառի դատավարական իմաստով, չունեն այն իրավունքները և պարտականությունները, որոնք փորձագետի համար նախատեսված են դատավարական օրենքով, չեն նախազգուշացվում ակնհայտ կեղծ եզրակացություն տալու համար քրեական պատասխանատվության մասին: Հետևաբար այդպիսի փորձաքննության արդյունքը դատարանը չի կարող ընդունել որպես փորձագետի եզրակացություն: Գործնականում արտադատական փորձաքննության արդյունքները դատական գործընթաց ներգրավվում են որպես գրավոր ապացույց:

Վերը շարադրվածը թույլ է տալիս տարբերակել դատական փորձաքննությունն արտադատական կամ մասնավոր փորձաքննությունից:

«Մասնավոր փորձաքննության» ինստիտուտը բավականին լայն տարածում ունի Գերմանիայի Դաշնությունում: Արտադատական փորձաքննություն Գերմանիայում կարող է նշանակվել, եթե մյուս կողմն արտահայտել է իր համաձայնությունը կամ եթե վտանգ կա, որ ապացուցման միջոցը կարող է ոչնչանա կամ կոճվարանա վերջինիս օգտագործումը¹³: Այս դրույթը հատկապես կարևորվում է անձի առողջական վիճակը կամ հասցված մարմնական վնասվածքների բնույթը որոշելիս:

ՀՀ ԲԳՕ-ի 62-րդ հոդվածի համաձայն՝ փորձագետի եզրակացությունը

կազմվում է գրավոր: Այն պետք է պարունակի նշում կիրառված մեթոդների մասին, կատարված հետազոտությունների մանրամասն նկարագրությունը, հետազոտությունների արդյունքում արված հետևությունները, առաջադրված հարցերի հիմնավորված պատասխանները:

Տարբերակում են փորձագետի եզրակացության հետևյալ տեսակները.

1. Որոշակի, երբ փորձագետն առաջադրված հարցերին տալիս է միանգամայն որոշակի (հաստատող կամ ժխտող) պատասխաններ:

2. Հավանական, երբ փորձագետը չի կարողանում կամ հնարավորություն չի ունենում որոշակի պատասխանել առաջադրված հարցերին, բայց որոշակի հատկանիշների համակցության հիման վրա ենթադրական դատողություններ է անում այդ առնչությամբ:

3. Փորձագետն արձանագրում է առաջադրված հարցերին պատասխանելու անհնարինությունը:

Իրավաբանական գրականության մեջ վեճերի տեղիք է տվել փորձագետի հավանական եզրակացության ասպացուցողական նշանակության հարցը: Որոշ հեղինակներ՝ հատկապես քրեական դատավարության տեսության ոլորտում (Ռ.Դ. Ռախունովը, Մ.Ս. Ստրոգովիչը, Մ.Պ. Շալամովը) կարծում են, որ եթե հնարավոր չէ որոշակի եզրակացություն տալ, ապա փորձագետը պետք է եզրակացություն տա առաջադրված հարցերին պատասխանելու անհնարինության մասին: Հեղինակների մեկ այլ խումբ էլ (Ա.Պ. Վինբերգը, Ջ.Մ. Մոկոլովսկին) գտնում է, որ նման դեպքերում փորձագետը պետք է ներկայացնի հավանական եզրակացություն¹⁴: Յու.Ա. Ժուկովը, Տ.Ա. Լիլուաշվիլին կարծում են, որ հավանական եզ-

րակացությունն ուղղակի ասպացույց լինել չի կարող, հետևաբար և դատարանի վճիռը կամ որոշումը չի կարող հիմնավորվել փորձագետի հավանական եզրակացությամբ¹⁵: Մ.Կ. Տրեուշնիկովը գտնում է, որ չի կարելի լիովին բացառել հավանական եզրակացության ասպացուցողական նշանակությունը¹⁶: Հավանական եզրակացությունները որոշակի նշանակություն ունեն գործի քննության համար՝ նկատի ունենալով, որ եզրակացության հետազոտական մասում փորձագետը հաճախ շարադրում է իր կողմից կատարված հետազոտությունների արդյունքում ստացված այնպիսի տվյալներ, որոնք թեև չեն բավարարում որոշակի հետևության հանգելու համար, բայց մինչ այդ անհայտ էին դատարանին և գործի մասնակիցներին և մյուս ասպացույցների ամբողջության մեջ կարող են որոշակի արժեք ունենալ:

ՀՀ ԶԳՕ 62-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ փորձագետի եզրակացությունը հետազոտվում է դատական նիստում և գնահատվում մյուս ասպացույցների հետ:

Իրավաբանական գրականության մեջ բավականին երկար ժամանակ քննարկվում էր այն հարցը, թե արդյոք դատական մարմիններն ի վիճակի են գնահատական տալ փորձագետի եզրակացությանը: Նախահեղափոխական Ռուսաստանում մի շարք հեղինակներ (Գ.Ի. Բլուսիեղը, Վ.Պ. Սերբուկին, Լ.Ե. Վլադիմիրովը) գտնում էին, որ դատական մարմինները չեն կարող գնահատական տալ փորձագետի եզրակացությանը: Օրինակ՝ Լ.Ե. Վլադիմիրովը գրում է, որ դատավորները չեն կարող քննադատաբար մոտենալ փորձագետի եզրակացությանը, քանի որ դրա համար պահանջվում է տարիների գիտական լուրջ պատրաստվածու-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

թյուն, ուստի նրանց մնում է միայն հետևել փորձագետի ցուցումներին: «Դատարանն ազատ է փորձագետների ընտրության հարցում, սակայն վերջիններիս ընտրվելուց հետո դատավորները հետևում են նրանց, ինչպես կույրերն առաջնորդին¹⁷: Վ.Պ. Սերբսկին, փորձագետի եզրակացությունը համարելով բացառիկ ապացույց, գտնում էր, որ գնահատման ենթակա է միայն փորձաքննության անցկացման և արդյունքների ձևակերպման դատավարական կողմը¹⁸:

Վերը նշված մոտեցումներն իրենց արտացոլումը գտան 1922թ. ՌԽՖՍՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում, որը փորձագետին դիտում էր որպես «գիտության դատավոր», որի հետևությունները ենթակա չէին գնահատման: Սակայն արդեն 1923թ. ընդունված դատավարական օրենսգրքերը հրաժարվեցին այս մոտեցումից: Խորհրդային հեղինակների կարծիքով փորձագետի եզրակացության բացառիկ բնույթի վերաբերյալ կոնցեպցիան տեղ չունի ոչ տեսության, ոչ էլ գործնական աշխատանքի ոլորտներում, քանի որ հակասում է խորհրդային արդարադատության հիմունքներին¹⁹: Ա.Ա. Մոխովը, համաձայնելով այս տեսակետի հետ, միաժամանակ նշում է, որ դատավորը կաշկանդված չէ փորձագետի կոնկրետ եզրակացությամբ, և ոչ թե փորձագետի եզրակացությամբ ընդհանրապես: «Այն դեպքում, - գրում է հեղինակը, - երբ հատուկ գիտելիքների կիրառումը պարտադիր է օրենքի ուժով կամ բխում է գործի հանգամանքներից, առանց դրանց անհնարին է գործի քննությունը, հետևաբար և պարտադիր է փորձագետի եզրակացությունը: Սակայն պարտադիր է այնպիսի եզրակացությունը, որը համապատասխանում է

օրենքով ներկայացված պահանջներին և նպաստում է դատավորի մոտ ներքին համոզման ձևավորմանը»²⁰:

Ամեն դեպքում, եթե փորձաքննություն է նշանակվել, փորձագետի եզրակացությունը պետք է ստանա համապատասխան գնահատական:

Փորձագետի եզրակացությունը գնահատելիս դատարանը կարող է՝

1. ճանաչել այն ամբողջական և հիմնավորված և դնել իր կողմից կայացվելիք որոշման հիմքում,

2. ճանաչել այն բավարար չափով ոչ պարզ կամ ամբողջական և նշանակել լրացուցիչ փորձաքննություն,

3. ճանաչել այն ոչ հիմնավոր, ոչ արժանահավատ և նշանակել կրկնակի փորձաքննություն,

4. չհամաձայնել փորձագետի եզրահանգումների հետ, և չնշանակելով կրկնակի փորձաքննություն՝ գործը լուծել մյուս ապացույցների հիման վրա:

Անդրադառնալով վերջին կետին՝ Ա.Ա. Մոխովն իրավացիորեն գրում է, որ գործն ըստ էության, առանց փորձագետի եզրակացության վրա հիմնվելու կարելի է լուծել միայն այն դեպքում, երբ վերացել է տվյալ գործով հատուկ գիտելիքների կիրառման անհրաժեշտությունը, օրինակ՝ նախկինում նշանակված փորձաքննությունը որևէ առնչություն չունի գործով որոնվող փաստերի հետ:

Եթե փորձագետը փորձաքննություն կատարելիս պարզում է գործի համար նշանակություն ունեցող այնպիսի հանգամանքներ, որոնց կապակցությամբ նրան հարցեր չեն առաջադրվել, նա իրավունք ունի այդ հանգամանքների վերաբերյալ հետևություններն արտացոլել իր եզրակացությունում:

Գրավոր եզրակացություն ներկայացրած փորձագետը կարող է հրավիր-

վել դատարան՝ դրա վերաբերյալ բանավոր բացատրություններ տալու համար, եթե գործի հանգամանքներից բխում է դրա անհրաժեշտությունն ու նպատակահարմարությունը: ՀՀ ԶԴ-Օ-ի 62-րդ հոդվածի 3-րդ կետի այս ձևակերպումն այնքան էլ պարզ չէ: Ի տարբերություն ՀՀ ԶԴ-Օ-ի՝ ՌԴ-ԶԴ-Օ-ն նախատեսում է, որ փորձագետի եզրակացության պարզաբանման և լրացման նպատակով փորձագետին կարող են տրվել հարցեր: Իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 252-րդ հոդվածի համաձայն, եթե փորձագետի եզրակացությունը բավարար չափով

պարզ չէ, ունի բացեր, որոնք լրացնելու համար չեն պահանջվում լրացուցիչ հետազոտություններ կամ անհրաժեշտություն է առաջացել ճշտելու փորձագետի կողմից կիրառված մեթոդները և հասկացությունները, քննիչն իրավունք ունի հարցաքննել փորձագետին: ՀՀ ԶԴ-Օ-ի 62-րդ հոդվածի 3-րդ կետն էլ մնան հստակեցման կարիք ունի:

Անփոփելով շարադրվածը՝ կարելի է արձանագրել, որ փորձագետի եզրակացության՝ որպես ապացույցի ինքնուրույն տեսակի, մեր օրենսդրության առանձին հարցեր դեռևս հղկման և լրացման կարիք ունեն:

1. *Давтян А.Г.* Экспертиза в гражданском процессе. М., 1995, с. 17.
2. *Лилуашвили Т.А.* Экспертиза в советском гражданском процессе. Тбилиси, 1967, с. 81.
3. *Коженов М.М.* Введение в судебно-психологическую экспертизу. М., 1980, с. 3.
4. *Клейнман А.Ф.* Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе. М., 1956, с. 55.
5. *Треушников М. К.* Судебные доказательства. М., 1997, с. 265-267.
6. *Мохов А.А.* Специфика экспертного заключения как судебного доказательства // Арбитражный и гражданский процесс, 2003, N9, с. 25.
7. *Треушников М. К.* Судебные доказательства. М., 1997, с. 268.
8. ՀՀ ԶԴ-Օ-ն ուղղակիորեն չի նախատեսում փորձագետի չներկայանալու հետևանքները: Սակայն հաշվի առնելով այն, որ օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 7-րդ կետն ամրագրում է, որ փորձագետի միջոցով իրականացվող ապացուցման նկատմամբ կիրառվում են վկայի միջոցով իրականացվող ապացուցման կանոնները, կարելի է եզրակացնել, որ եթե փորձագետը դատական միստին չի ներկայանում դատարանի կողմից անհարգելի ճանաչված պատճառներով, դատարանն իրավունք ունի որոշում կայացնել նրան հարկադիր բերման ենթարկելու մասին:
9. *Лилуашвили Т.А.* Экспертиза в советском гражданском процессе. Тбилиси, 1967, с. 6.

10. *Эйман А.А.* Заключение эксперта. М., 1967, с. 91.
11. *Давтян А.Г.* Гражданский процесс в Германии и странах СНГ. Ер.: “Наапет”, 2000, с. 168.
12. *Жуков Ю.М.* Судебная экспертиза в советском гражданском процессе. М., 1965, с. 9.
13. *Давтян А. Г.* Гражданский процесс в Германии и странах СНГ. Ер.: “Наапет”, 2000, с. 172.
14. Теория доказательств в советском уголовном процессе. М., 1973, с. 713.
15. *Жуков Ю.М.* Судебная экспертиза в советском гражданском процессе. М., 1965, с. 714.
16. *Треушников М. К.* Судебные доказательства. М., 1997, с. 270.
17. *Мохов А.А.* Специфика экспертного заключения как судебного доказательства // Арбитражный и гражданский процесс, 2003, N9, с. 27.
18. Նույն տեղում, էջ 28:
19. *Гончаренко В.И.* Гносеологические и процессуальные вопросы комплексных исследований в свете теории судебных доказательств // Криминалистика и судебная экспертиза, Вып. 35, Киев, 1986, с. 3-7.
20. *Мохов А.А.* Специфика экспертного заключения как судебного доказательства // Арбитражный и гражданский процесс, 2003, N9, с. 30.

Смбат МАРТИРОСЯН

*Магистрант второго курса
Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета*

ПЕРЕСМОТР СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ В АПЕЛЛЯЦИОННОМ ПОРЯДКЕ. РАССМОТРЕНИЕ ДЕЛА СУДОМ АПЕЛЛЯЦИОННОЙ ИНСТАНЦИИ

Полностью исключить более или менее существенные погрешности в работе суда первой инстанции практически невозможно, поэтому судопроизводство и регулирующее его процессуальное право не могут обойтись без специального способа критики и устранения судебных ошибок. Специальным способом, рассчитанным на достижение такой цели, является апелляционное и кассационное обжалование судебных актов.

Для лиц, участвующих в деле, право обжалования гарантирует возможность отстаивать свою позицию и после вынесения решения добиваться отмены судебного постановления, противоречащего их интересам.

В русском дореволюционном гражданском процессе апелляция рассматривалась как синоним апелляционной жалобы. В связи с этим апелляцией называлась обращенная в суд высшестоящей инстанции просьба стороны, считающей решение суда первой инстанции во всем или в известной части неправильным, о новом рассмотрении дела и

изменения решения судом высшестоящей инстанции¹.

В настоящее время под апелляцией понимается как непосредственно апелляционная жалоба, так и способ обжалования судебных постановлений, апелляционное производство.

Под апелляционным производством понимается возбуждаемая апелляционной жалобой заинтересованных лиц деятельность суда апелляционной инстанции по проверке законности и обоснованности не вступивших в законную силу судебных постановлений суда первой инстанции путем вторичного рассмотрения дела по существу.

Под правом апелляционного обжалования понимается право на возбуждение апелляционного производства. Для реализации данного права необходимо наличие объекта и субъектов обжалования, а также предусмотренного законом порядка его осуществления².

Для осуществления права апелляционного обжалования необходимо наличие субъекта, объекта, срока обжалования, соблюдение фор-

мальных требований, установленных законом. В связи с этим можно выделить субъективные, объективные предпосылки³.

Объектом апелляционного обжалования являются решения мирового судьи, не вступившие в законную силу. К объектам апелляционного обжалования относятся и заочное решение. В соответствии со ст. 331 ГПК объектом апелляционного обжалования могут быть и определения мирового судьи.

К субъектам, имеющим право апелляционного обжалования, относятся лица, участвующие в деле (стороны, третьи лица, заявляющие самостоятельные требования на предмет спора, третьи лица, не заявляющие самостоятельных требований на предмет спора, прокурор). Прокурор вправе обжаловать решение мирового судьи только в том случае, если он участвовал в деле. Право апелляционного обжалования имеют и судебные представители, но только в том случае если данное полномочие оговорено в доверенности на ведение дела в суде, выданной представляемым (ст. 54 ГПК РФ). Согласно ст. 205 ГПК РФ, на не вступившее в законную силу решение суда общей юрисдикции правом подачи апелляционной жалобы обладают лица, участвующие в деле, а также лица, не участвующие в деле, в отношении прав и обязанностей которых принято решение (прокурор имеет право участвовать в деле в предусмотренных законом случаях).

Профессор А.Х. Гольмстен отме-

чает, что «если апелляционный суд увидит, что в новом процессуальном отношении не те же субъекты, какие были в прежнем, что требуется признание не того же права по тому же основанию, не тот же субстрат его и иск не того же рода, по исполнительной своей силе, то эта перемена обязывает его уклониться от рассмотрения дела»⁴.

Говоря о новых субъектах правоотношения необходимо определить, кто может знать положение «лиц, не участвующих в деле»:

а) лица, которые не участвовали в деле ни лично, ни через представителя;

б) лица, обладающие правом на предмет спора, которое делает необходимым привлечение (вступление) его к делу;

в) лица, чьи права нарушены принятым решением суда.

А.Х. Гольмстен отмечал, что между лицами, которые могли участвовать в прежнем процессе, но не участвовали, могут быть и такие лица, которые или сами предъявили самостоятельные требования к стороне — лица, имеющие право на спорное имущество, или же лица, к которым стороны предъявили самостоятельные требования - обратные требования⁵.

В соответствии с требованиями гражданского процессуального законодательства в суде апелляционной инстанции не допускаются новые требования, которые не были предметом рассмотрения в суде первой инстанции (ст. 322 ГПК РФ).

Гражданский процесс

Таким образом, по указанным причинам лица, не участвовавшие в деле, не могут обжаловать судебное решение и иной судебный акт, нарушающий их права. При этом невозможно обжалование как не вступившего в законную силу судебного акта (отсутствие тождества спорного правоотношения), так и вступившего в законную силу (субъективные пределы законной силы решения). Согласно данной позиции критического отношения должен заслуживать нынешний ГПК РА, согласно которому в п. 2 ст 223 ГПК РА лица, не участвовавшие при рассмотрении дела, но в отношении прав и обязанностей которых вынесен судебный акт, решающий дело по существу, имеют право кассационного обжалования.

В соответствии с законом при объявлении только резолютивной части решения суда председательствующий обязан разъяснить, когда лица, участвующие в деле, или их представители могут ознакомиться с мотивированным решением (ч. 2 ст. 193 ГПК РФ). В указанный день мотивированное решение может быть не готово, а в канцелярии суда ответа на вопрос: когда можно ознакомиться с мотивированным решением, как правило, не дают и предлагают обращаться за информацией о готовности решения в окончательной форме, например по телефону. По прошествии времени решение судьей «отписан». При этом дата изготовления и подписания мотивированного решения может не соответствовать дате, когда сторона, наконец-то, по-

лучила копию полного решения⁶, что в результате может привести или приводит к пропуску срока на подачу апелляционной жалобы.

Чтобы избежать подобных случаев, в судебной практике и получила распространение подача предварительной (неполной, немотивированной, краткой) жалобы с указанием, что мотивированная жалоба будет представлена дополнительно по ознакомлении с решением в окончательной форме.

Согласно ч. 1 ст 209 ГПК РА, апелляционная жалоба в надлежащей форме подается в апелляционный суд, а копия жалобы — в суд общей юрисдикции, который принял данное решение. А суд первой инстанции не позднее, чем на следующий день, а при невозможности в разумные сроки после получения копии жалобы обязан дело в надлежащей форме отправить в апелляционный суд (ч. 2 ст. 209 ГПК РА). Лицо, подавшее апелляционную жалобу, обязано в надлежащей форме отправить копию и приложенные к ней документы лицам, участвующим в деле (ст. 211 ГПК РА).

Апелляционная жалоба, представление составляются в письменной форме. Содержание апелляционных жалобы, представления должно отвечать требованиям ст. 322 ГПК РФ. В апелляционной жалобе необходимо указать наименование районного суда, в который адресуется жалоба, представление; какое решение мирового судьи обжалуется; доводы жалобы, представления; просьбу

заинтересованного лица; перечень прилагаемых к жалобе, представлению документов.

Апелляционная жалоба может быть возвращена лицу, подавшему жалобу, а апелляционное представление может быть возвращено прокурору в определенных законом случаях (ст. 324 ГПК РФ). Если лицо, подавшее Апелляционную жалобу, или прокурор, принесший апелляционное представление, в установленный срок не выполнит указаний мирового судьи, содержащийся в определении об оставлении апелляционных жалобы, представления без движения, то жалоба возвращается лицу ее подавшему, а представление - прокурору.

В ГПК РА нет понятия оставления апелляционной жалобы без движения. Апелляционная жалоба в любом случае возвращается лицу, подавшему жалобу с представлением возможности в трехдневный срок исправить допущенные в жалобе нарушения. Следует заметить, что ГПК РФ оставляет на усмотрение суда установление срока исправления нарушений. И если учесть тот факт, что в РФ жалоба подается суду, вынесшего решение, а именно мировому судье, то представляется, что если судья не будет заинтересован в надлежащем исправлении допущенных нарушений в жалобе, он может назначить такой срок, в течении которого лицо, подающее жалобу не сможет устранить нарушения. И хотя определение мирового судьи можно обжаловать, на практике, возможно, это приведет к бессмысленной по-

тере времени.

Если апелляционная жалоба, представление поданы с соблюдением всех требований закона, то мировой судья обязан направить всем лицам, участвующим в деле, копии жалобы, представления и приложенные к ним документы. Получив апелляционную жалобу, представление, лица, участвующие в деле, вправе направить мировому судье соответствующие письменные возражения относительно апелляционных жалоб, представлений. К возражениям по апелляционным жалобам, представлениям должны быть приложены документы, подтверждающие эти возражения. Возражения и приложенные к ним документы должны быть представлены с копиями по числу лиц, участвующих в деле.

Согласно ч. 1 ст. 212 ГПК РА, лицо, участвующее в деле, получив копию апелляционной жалобы (в течении двух недель), имеет право до начала производства по делу отправить возражение в апелляционный суд и лицам, участвующим в деле. Профессор М.К. Трушников считает, что если российский закон не связывает представление возражений на апелляционные жалобу, представление как—либо временными рамками, то из этого следует, что лица, участвующие в деле, вправе представить свои возражения на любом этапе апелляционного производства⁷.

Однако в ч. 2 ст. 325 ГПК РФ указано, что лица, участвующие в деле, представляют возражения от-

Гражданский процесс

носителем апелляционных жалоб, представлений мировому судье. Это означает, что российский законодатель установил срок предъявления возражения до передачи жалобы в апелляционную инстанцию, а именно, дело направляется в районный суд после истечения срока обжалования (ч.3 ст. 325 ГПК РФ).

Лица, участвующие в деле, имеют также право знакомиться с материалами дела, поступившими апелляционной жалобой, представлением и возражениям на них.

Статья 326 ГПК РФ устанавливает, что лицо, подавшее апелляционную жалобу, вправе отказаться от нее в письменной форме, прокурор вправе отозвать апелляционное представление до принятия решения или определения районным судом. Если лицо, подавшее апелляционную жалобу на решение мирового судьи, вынесенное по нескольким заявленным требованиям, отказывается от жалобы в части требований, то в подобных случаях апелляционное производство должно прекращаться только в той части жалобы, от которой участвующее в деле лицо отказалось⁸.

В российском гражданском процессе заочное решение может быть обжаловано в суд второй инстанции как истцом, так и не явившимся в судебное заседание ответчиком⁹. Обратиться с соответствующей жалобой сторона вправе по истечении срока подачи ответчиком заявления об отмене этого решения суда, а в случае, если такое

заявление подано, то в течении десяти дней со дня вынесения определения суда об отказе в удовлетворении этого заявления (ст. 237 ГПК РФ).

Необходимо обратить внимание на справедливое утверждение А.К. Рихтера о том, что подача апелляционной жалобы на заочное решение имеет практическое значение только при полной апелляции, разрешающей сторонам приводить в апелляционном суде новые обстоятельства и доказательства, не предъявленные в суде первой инстанции¹⁰.

В таком случае отмечал А.К. Рихтер, при подаче апелляции на заочное решение стороны имеют возможность перенести все производство по делу в апелляционный суд, который и будет самостоятельно решать их спор самостоятельным порядком, что разрушает законный порядок рассмотрения дел двумя судебными инстанциями, лишает одну из сторон, по желанию другой, существенной гарантии двукратного рассмотрения дела самостоятельным порядком, делает суды первой инстанции передаточными инстанциями и влечет значительные невыгоды, неудобства и напрасные издержки, а также чрезвычайную медлительность вследствие первоначального расследования дела в отдельном суде.

Если в законе закреплена неполная, то допускается как возможность апелляционного обжалования заочного решения, так и возможность обратиться в суд, при-

нявший заочное решение с заявлением об его отмене.

В случае подачи апелляционной жалобы на заочное решение, можно сослаться только на те обстоятельства и доказательства, которые были в распоряжении суда первой инстанции при постановлении заочного решения. Если ответчику для опровержения правильности решения необходимо представить какие-либо доказательства, то он может сделать это только посредством подачи заявления об отмене заочного решения.

Рассмотрение дела судом апелляционной инстанции проводится по правилам производства в суде первой инстанции (ч. 2 ст. 327 ГПК).

Апелляционная инстанция является судом второй инстанции, она имеет свои задачи, особенности, и они обусловлены сущностью апелляционного производства. Апелляционная инстанция, рассматривая дело, по существу, повторно, проверяет законность и обоснованность принятого мировым судьей решения, при этом исправляются допущенные судом первой инстанции ошибки. Поскольку проверка законности и обоснованности решения мирового судьи осуществляется путем вторичного рассмотрения дела по существу, то производство в апелляционной инстанции построено на тех же принципах гражданского процесса, что и в суде первой инстанции. А в РА производство апелляционной инстанции построено на тех же принципах, что и в суде кассационной

инстанции.

В РФ в суде апелляционной инстанции в полной мере действует принцип состязательности. Стороны, другие лица, участвующие в деле, вправе представлять в суд апелляционной инстанции любые новые доказательства с учетом их относимости и допустимости. Судьи районного суда вправе устанавливать новые факты и исследовать новые доказательства по делу.

Исходя из принципиальных отличий, существующих между апелляционным производством РФ и РА, ГПК РА предоставляет (дает) право лицам, участвующим в деле, представлять дополнительные доказательства, если эти лица обоснуют невозможность предъявления доказательств в суде первой инстанции по независящим от них причинам. Если лица, участвующие в деле предъявляют такие дополнительные доказательства, которые для разрешения дела имеют существенное значение, то суд на основании ходатайства лиц, участвующих в деле, откладывает разбирательство дела в соответствующий суд первой инстанции для нового рассмотрения, если эти доказательства имеют существенное значение для дела (ст. 219 ГПК РА). Следует отметить, что согласно ч. 1 ст. 47 Судебного Кодекса РА апелляционный суд не имеет право принимать новые доказательства, и при рассмотрении жалобы основывается только на те доказательства, которые были представлены в суд первой инстанции.

Новые факты могут быть уста-

Гражданский процесс

новлены не только в связи с исследованием новых доказательств, но и вследствие несогласия с оценкой, которую мировой судье уже дал имевшимся в деле доказательствам.

В полной мере в суде апелляционной инстанции соблюдаются принципы непосредственности, устности, письменности.

Своеобразие апелляционного производства как вторичного рассмотрения дела по существу отражается на действии в апелляционном производстве принципа диспозитивности. Истец не имеет права заявить требования, не рассматривавшиеся мировым судьей, увеличить размер искового требования. Тем самым законодатель устанавливает предмет доказывания по делу суда первой инстанции. Наличие в апелляционной жалобе требований, не заявленных мировому судье, является основанием для оставления апелляционной жалобы без движения.

В полной мере в суде апелляционной инстанции соблюдаются принципы непосредственности, устности, письменности.

Необходимо обратить внимание на реализацию в стадии производства в суде второй инстанции принципов единоличного, коллегиального рассмотрения гражданских дел. В соответствии с законом рассмотрение дел в судах первой инстанции осуществляется в основном единолично. Гражданские дела в судах проверочных инстанциях рассматриваются, как правило, коллегиально.

Однако в РФ в суде апелляционной инстанции не действует принцип коллегиальности. Проверка не вступивших в законную силу решений, определений мирового судьи осуществляется судьей районного суда единолично. Проверку судебных постановлений в кассационном порядке осуществляет суд в коллегиальном составе (ст. 7 ГПК РФ).

Различный состав суда при производстве дел в суде второй инстанции «противоречит принципу равенства всех перед законом и судом».

В РА же в апелляционном суде дела рассматриваются коллегиально — в составе трех судей (п. 5 ст. 19 ГПК РА).

Исходя из требований апелляционного производства РФ, постановление суда апелляционной инстанции не может быть обжаловано в кассационном порядке.

Запрет на последующее кассационное обжалование объясняется требованием ст. 36 Федерального конституционного закона «О судебной системе РФ», в соответствии с которым дело может быть рассмотрено в суде апелляционном или кассационном порядке. Вступившее в законную силу решение и определение мирового судьи могут быть обжалованы в суд надзорной инстанции путем подачи лицами, участвующими в деле, надзорной жалобы в установленном законом порядке (ст. 376, ч. 2 ст. 377 ГПК РФ).

Итак, постановление суда апелляционной инстанции, которым дело не разрешается по существу,

выносится в форме определения в случаях: оставления решения мирового судьи без изменения, жалобы, представления без удовлетворения; отмены решения мирового судьи полностью или в части (частично) и оставлении заявления без рассмотрения. Представляется, что судебное постановление в форме апелляционного решения должно выноситься и в тех случаях, когда судья районного суда частично отменяет решение мирового судьи и принимает в этой части решение, а в остальной части оставляет решение без изменения (например, по делу, где предъявлялось несколько требований), поскольку постановление разрешает дело по существу.

Если же в части отмененных требований выносится новое решение по существу спора, а в остальной части решение мирового судьи отменяется с прекращением судебного производства либо оставлени-

ем заявления без рассмотрения, по делу должно быть принято два судебных постановления - апелляционное решение и определение.

Поскольку речь идет об обжаловании и проверке не вступившего в законную силу решения суда, то основания к отмене или изменению судебного решения в апелляционном порядке аналогичны основаниям к отмене судебного решения в кассационном порядке. Различие состоит лишь в том, что в апелляционном порядке обжалуются не вступившие в законную силу решения мирового судьи, а в кассационном порядке — решения суда первой инстанции - Верховного суда РФ, верховных судов республик, краевых, областных судов, судов городов федерального значения, судов автономной области и автономных округов, районных судов и военных судов.

1. **Васыковский Е. В.** Учебник гражданского процесса. М., 1917.

2. **Гражданский процесс**, учебник /Под ред. М.К. Треушникова. М., 2007.

3. Выделяют также предпосылки положительные и отрицательные, к которым относятся указанные выше субъективные, объективные и формальные предварительные условия. **Сметанникова А.Е.** Процессуальный режим деятельности апелляционной инстанции в арбитражном процессе.

4. **Гольмстен А.Х.** Учебник русского гражданского судопроизводства. Краснодар, 2004.

5. Там же.

6. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РФ (постатейный) / Под ред. Г.А. Жилина. М., 2003.

7. **Гражданский процесс**. Учебник. Под ред. М.К. Треушникова. М., 2003.

8. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РФ (постатейный) / Под ред. Г.А. Жилина. М., 2004.

9. В Российском арбитражном процессе отсутствует заочное производство и соответственно заочное решение.

10. **Рухтер А.К.** О порядке обжалования неполных и заочных решений.

Юрий Владимирович ТРУНЦЕВСКИЙ

*Доктор юридических наук, профессор
(Российская Федерация)*

Ваге Гургенович ЕНГИБАРЯН

*Кандидат юридических наук, доцент
(Республика Армения)*

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ БОРЬБЫ С МАССОВЫМИ БЕСПОРЯДКАМИ

Для того, чтобы предупреждать преступления, необходимо иметь достаточную информацию. Криминологическая характеристика и есть информация о видах преступлений, используемая для их предупреждения¹.

Меры борьбы с преступностью - это совокупность научных доктрин и практических рекомендаций, разработанных криминологией и опробованных на практике с целью предупреждения и прогнозирования криминогенной ситуации.

Борьба с преступностью, как известно, имеет два взаимосвязанных направления:

1) во-первых - это функционирование уголовной юстиции, осуществляющей непосредственную борьбу с преступностью путем обеспечения неизбежности ответственности и наказания, исправления лиц, совершивших преступления и осуществления таким образом частной и общей превенции;

2) во вторых - предупреждение преступности как многоуровневое применение системы мер государственного характера, устраняющее факторы преступности либо нейтрализующее их, а равно причины и условия отдельных преступлений, и тем самым обеспечивающее сокращение преступности².

В советской криминологии сущность предупреждения преступлений раскрывалась как совокупность мероприятий государства, коллективов трудящихся и общественности, направленных на устранение причин, порождающих преступность, и условий, способствующих совершению преступлений, а тем самым - на ликвидацию преступности в целом³.

Термины предупреждение и профилактика, означая «недопущение чего-либо», семантически близки, поэтому могут использоваться как синонимы⁴. В то же время в практической деятельности правоохранительных органов использование термина «профилактика» широко распространено применительно к общему и индивидуальному специально-криминологическому предупреждению преступлений, и особенно к такому их элементу, как индивидуальное предупреждение преступления на ранней стадии формирования у лиц антиобщественной установки⁵. Согласно нормативным документам МВД России предупреждение преступлений органами внутренних дел - это деятельность служб, подразделений и сотрудников органов внутренних дел, осуществляемая в соответствии с Конституцией, Законом «О милиции» и другими

законодательными актами Российской Федерации, Инструкцией о деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений⁶, в пределах их компетенции, направленная на недопущение преступлений путем выявления, устранения или нейтрализации причин, условий и обстоятельств, способствующих их совершению, оказания профилактического воздействия на лиц с противоправным поведением.

Таким образом «предупреждение преступлений» понятие более широкое, чем «профилактика».

Предупреждение преступлений представляет собой многообразную, многоаспектную, разноуровневую практическую деятельность многочисленных и разнообразных государственных органов, общественных организаций, трудовых коллективов и отдельных граждан, направленную на воспрепятствование совершению преступлений, в том числе на устранение их причин и условий.

Как и любая специфическая деятельность, предупреждение преступлений, будучи направленным на определенные объекты (причины и условия преступного поведения), преследуя поставленную цель, различается по форме, содержанию, масштабу, протекает на различных уровнях и осуществляется теми или иными субъектами.

Так, деятельность по предупреждению массовых беспорядков призвана целенаправленно воздействовать на:

- объективные причины и условия совершения массовых беспорядков;
- криминогенные ситуации в отдельных регионах, провоцирующие преступные посяательства;
- правонарушения неправомерного характера, которые могут перерасти в массовые беспорядки или в групповые

нарушения общественного порядка;

- негативные личностные свойства, а также антисоциальное поведение людей, совершивших массовые беспорядки, либо склонных к их совершению.

Одной из существенных проблем является обеспечение готовности правоохранительных органов к действиям по предупреждению и пресечению групповых и массовых нарушений общественного порядка, которые существенно отличаются от чрезвычайных обстоятельств, связанных с авариями и катастрофами. Здесь многое зависит от правильной организации работы: наибольшее количество ошибок, недоработок допускается еще на этапе планирования, что впоследствии не позволяет своевременно локализовать возникающие групповые антиобщественные проявления, которые зачастую приобретают массовый характер.

Для повышения эффективности борьбы с массовыми беспорядками большое значение имеет совершенствование системы обмена информацией правоохранительных органов с другими государственными, политическими, общественными организациями и движениями. Не менее важно обеспечить постоянное взаимодействие со средствами массовой информации (СМИ). Именно они формируют общественное мнение, создают фон, на котором проходит правоохранительная деятельность соответствующих органов⁷.

В этой связи большое значение приобретает правильная организация работы по сбору и систематизации информации о лидерах и активистах политических партий и общественных движений. Используя накопленные материалы, следует наглядно и убедительно

знакомить представителей средств массовой информации с противоправной деятельностью объединений и движений, показывать правомерность действий правоохранительных органов.

Залогом эффективности мероприятий по предупреждению массовых антиобщественных проявлений и беспорядков является своевременность получения информации о назревании такого рода проявлений, о процессах, которые могут привести к ним.

Кроме того, немаловажна роль такого рода информации в процессе расследования массовых беспорядков. Так, например, в ходе расследования массовых беспорядков 1-2 марта 2008 года в центре города Еревана уже 14 марта Приказом Генерального прокурора Республики Армения (№ 24/1) была создана группа общественного просвещения. Необходимость создания такой группы в Приказе объясняется следующим образом: «Принимая во внимание общественно важное значение уголовного дела, возбужденного Специальной следственной службой по факту нарушения конституционного порядка с целью присвоения власти, провоцирования и организации массовых беспорядков в городе Ереване, и подчеркивая важную роль права получения объективной, проверенной и беспристрастной информации во время предварительного расследования, также необходимость периодического предоставления информации о предварительном расследовании гражданам, общественным организациям и обществу в целом ...»⁸.

Следует отметить, что одной из существенных проблем является обеспечение готовности правоохранительных органов к действиям по предупрежде-

нию и пресечению групповых и массовых нарушений общественного порядка, которые существенно отличаются от чрезвычайных обстоятельств, связанных с авариями и катастрофами. Здесь многое зависит от правильной организации работы: наибольшее количество ошибок, недоработок допускается еще на этапе планирования, что впоследствии не позволяет своевременно локализовать возникающие групповые антиобщественные проявления, которые зачастую приобретают массовый характер.

Конфликты, как и их следствие - массовые беспорядки, имеют определенную протяженность во времени. Это создает возможность для организации, планирования, подготовки и проведения мероприятий по улаживанию конфликтов, предотвращению массовых беспорядков, по установлению лиц, спровоцировавших конфликты, организовавших массовые беспорядки и принимавших в них активное участие.

При возникновении конфликтов возможно с достаточной степенью вероятности прогнозировать картину, аналогичную той, которая уже наблюдалась. Но в то же время сложности возникают и из-за того, что в каждом конкретном случае возникает не похожая на другие ситуация, и всякий раз при проведении мероприятий по локализации противоправных проявлений соответствующие органы должны исходить из особенностей складывающейся обстановки. При этом, даже придерживаясь предписанных инструкций, представлений по основам организации и тактике действий правоохранительных органов в таких ситуациях, трудно рассчитывать на успех без всестороннего анализа причин и условий, способству-

ющих возникновению беспорядков, групповых нарушений общественного порядка, а также личностных характеристик их организаторов и подстрекателей.

Таким образом, в каждом конкретном случае требуется творческий подход к оценке назревающего конфликта, способного перерасти в массовые беспорядки, и оперативность в принятии решений. Необходимо использовать в таких ситуациях методику работы, основанную на анализе и обобщении положительного опыта и недостатков деятельности по борьбе с массовыми беспорядками, совершавшимися ранее. «Опыт, приобретенный в ходе предыдущих массовых, антиобщественных выступлений, при различных экстремальных обстоятельствах, свидетельствует о существующем пробеле - отсутствии специалистов, способных общаться со значительным числом агрессивно настроенных граждан таким образом, чтобы склонить их к отказу от насильственных методов разрешения политических, социально-экономических и этнических конфликтов, к выполнению законных требований представителей власти и управления»⁹.

Поводом, имеющим непосредственное значение для начала массовых беспорядков, как правило, выступают слухи, не имеющие под собой реальной почвы, либо реальное событие в искаженном виде¹⁰.

Профилактика преступлений осуществляется: 1) воздействием на конкретные причины, устраняющим тем самым мотивы совершения преступлений; 2) устранением способствующих их совершению условий, исключая возможность совершения преступлений¹¹. В этой связи надлежащее выявление

причин и условий, способствующих совершению преступлений, является важной предпосылкой успешной профилактики преступлений в целом. «Идея профилактики, предупреждения преступлений, - отмечает Куринов Б. А., - в конечном счете, должна лежать в основе конструирования всех норм и институтов уголовного права»¹².

Следовательно, правовая норма, предусматривающая ответственность за массовые беспорядки, должна учитывать эти аспекты. После внесения изменений в диспозиции статьи 225 УК РА, законодатель впервые по закону дал определение понятия массовых беспорядков. Так, ч. 1 ст. 225 УК РА устанавливает ответственность за организацию массовых беспорядков, а в ч. 2 данной статьи перечисляются действия, совершающиеся при массовых беспорядках: «Применение насилия, погромов, поджогов, уничтожений или повреждений имущества, а также применение огнестрельного оружия, взрывчатых веществ или взрывных устройств, либо оказание вооруженного сопротивления представителю власти во время массовых беспорядков со стороны их участников, наказывается лишением свободы от трех до восьми лет, если осуществление этих действий само по себе не влечет более строгой ответственности, предусмотренной данным кодексом».

В ч. 5 ст. 225 УК РА определяется содержание массовых беспорядков следующим образом: «В данном кодексе массовыми беспорядками считаются действия одного или нескольких лиц, сопровождающиеся насилием, погромами, поджогами, уничтожением или повреждением имущества, а также применением огнестрельного оружия,

Криминалистика

взрывчатых веществ или взрывных устройств, либо оказанием вооруженного сопротивления представителю власти, в следствие которых ставится под угрозу общественная безопасность».

Устранение условий, способствующих совершению “массовых беспорядков”, является важным средством их профилактики. Естественно, что прежде чем устранить те или иные недостатки, необходимо их своевременно выявить. В этой связи работникам органов внутренних дел необходимо поддерживать и укреплять связи с населением, с представителями неформальных общественных движений в регионе, с администрацией предприятий и заводов.

Одним из условий эффективности предупреждения массовых беспорядков является комплексный подход к решению этой проблемы, заключающийся в единстве уголовно-правовой, криминологической, общесоциальной профилактики и применение специальных средств. Реализация этого подхода на практике усложняется тем обстоятельством, что весьма непросто определить границы, своего рода, «зоны ответственности» указанных видов профилактики. Сложная социально-правовая природа массовых беспорядков исключает возможность абсолютно четкого разделения их превенции на “узковедомственные”, изолированные участки деятельности. Вместе с тем попытка показать некоторые направления, формы и методы уголовно-правового предупреждения массовых беспорядков представляется целесообразной.

Как система осуществляемых правовых, организационных, социально-политических мер, уголовно-правовое предупреждение в данном случае на-

равлено на уменьшение вероятности возникновения и развития, снижение тяжести социальных последствий, а в идеале - недопущение массовых беспорядков. Эти цели достигаются проведением комплекса взаимодополняющих видов деятельности¹³.

Широкая пропаганда и агитация уголовного закона и практики его применения, как направление предупреждения рассматриваемых эксцессов, предполагает проведение широкой работы по разъяснению населению положений законодательства об ответственности за организацию и участие в массовых беспорядках. При этом освещаются как карающие стороны закона, так и его возможности по стимулированию общественно полезного поведения. Такая работа осуществляется с использованием средств массовой информации и путем проведения индивидуальных бесед с потенциальными участниками возможных эксцессов.

В ходе указанной пропаганды упор делается на разъяснение гражданам и усвоение ими содержания уголовно-правовых норм, оказывающих сдерживающее воздействие. Целью же агитации является формирование у людей позитивной правовой активности, стремления следовать нормам закона и поддерживать их в конкретных жизненных ситуациях.

Эффективность уголовно-правовой агитации и пропаганды зависит от действий комплекса объективных и субъективных факторов, особенностей их взаимосвязей. Следует отметить, что механизм правовой агитации должен функционировать интенсивнее и наступательнее (особенно на стадии зарождения беспорядков), по мере уменьшения предрасположенности

объектов воздействия к восприятию соответствующей информации.

Период времени, когда необходимость предупредительного воздействия уголовно-правовой агитации особенно актуализируется, редко длится столько, чтобы возможно было убедить участников беспорядков в том, что их действия носят противоправный характер. В связи с этим возникает потребность создания в городах мощных автоматизированных информационных центров, способных функционировать в сложных условиях массовых эксцессов. Каждый такой центр следовало бы оснастить автономной полиграфической базой, телефонной, телеграфной связью, радиостанциями, средствами оперативной доставки информации с мест событий, собственными юридической и психологической службами¹⁴. Наличие подобного центра, действующего, например, на базе правоохранительных органов, смогло бы значительно усилить наступательность уголовно-правового предупреждения массовых беспорядков, снизить тяжесть их

последствий.

Таким образом, можно определить следующую систему мер борьбы с массовыми беспорядками:

1. Осуществление прогнозирующих и профилактических мероприятий (например, ожидается крупномасштабное спортивное или иное мероприятие, или принятие закона относительно национальных меньшинств, или политические выборы).

2. Планирование определенных оперативных или иных мер, если имеются достаточные причины для заключения о совершении массовых беспорядков.

3. Наблюдение за виктимогенными местами и выявление неформальных групп потенциальных участников массовых беспорядков.

4. Более активное сотрудничество с государственными и правоохранительными органами, в частности, с органами внутренних дел в конкретных регионах.

5. Нейтрализация социального конфликта в конкретном обществе.

1. Криминология: Учебник для юридических вузов / Отв. редактор академик Кудрявцев В. Н. — М., Изд-во "Юрист", 1995, с. 211.

2. Теоретические основы предупреждения преступности / Отв. ред. Звирбуль В. К. - М., 1977; Криминология: Учебник. / Под. ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. — М., 1988, с. 160-161. Курс советской криминологии. Предупреждение преступности. — М., 1986, с. 22-23.

3. Герцензон Л. А. Введение в советскую криминологию. — М., 1965, с. 17.

4. Словарь русского языка / сост. С. И. Ожегов. — М., 1983, с. 58.

5. Криминология / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. — М., 1999, с. 293.

6. Инструкция о деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений / утв. Приказом МВД России от 17.01.2006г. № 19; О некоторых мерах по совершенствованию деятельности органов внутренних дел Российской Федерации по профилактике преступлений / утв. Приказом МВД России от 29 января 2009г, №60.

7. Фарюон В. П. Обеспечение правопорядка в хо-

де массовых мероприятий. Вестник МВД РФ. 1994. №1, с. 99.

8. Официальный сайт Генеральной прокуратуры РА: <http://genproc.am/46/3781/27/03/08>.

9. Бурдов Ю. Г. О готовности органов внутренних дел к действиям в чрезвычайных обстоятельствах // Вестник МВД РФ, 1994. №3, с. 74.

10. Более подробно о возникновении и распространении слухов см. Бакеев В. А. Слухи: пути их предупреждения и пресечения. — М., Академия МВД СССР, 1989, с. 7-8.

11. Шаргородский М. Л. Преступность, ее причины и условия в социалистическом обществе. Преступность и ее предупреждение. — Л., 1966, с. 47.

12. Куринов Б. А. Повышение роли уголовного закона в предупреждении преступлений. Вестник МГУ. Право. № 5. 1974, с. 31.

13. Побегайло Э. Ф., Ревин В. П. Уголовно-правовые средства предупреждения тяжких преступлений против личности. — М., 1989, с. 8.

14. Максимов С. В. Эффективность общего предупреждения преступлений. — М., 1992, с. 49.

Հասմիկ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

*ՀՀ դատական ղեկարտամենտի
հասարակայնության հետ
կապերի պատասխանատու*

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԵՎ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՓՈԽԱԶԳԵՅՈՒԹՅԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ

Քաղաքական հարաբերությունների համակարգում հասարակական կարծիքն առանցքային տարր է: Այն իրականացնում է մի շարք քաղաքական և սոցիալական գործառույթներ, որոնցից կախված են ողջ քաղաքական համակարգի կայունությունը, ինչպես նաև կառավարության կողմից ընդունվող որոշումների վրա հասարակության ազդեցության աստիճանը: Հասարակական կարծիքի՝ իրեն վերապահված գործառույթների կատարման հնարավորությունն ու ընդունակությունը վկայում են վերջինիս հասունության և քաղաքական ուժի մասին: Թե որքան են իշխանության մարմիններն իրենց գործնական որոշումներում ներառում հասարակության կարծիքն ու գնահատականները, այնքան դա հասարակության բաց լինելու, ազատության և իրավունքի զարգացման մակարդակի, պետության քաղաքական կառուցվածքի ժողովրդավար լինելու չափանիշի վկայությունն է: Այդ իսկ պատճառով ցանկացած քաղաքական վարչակարգ, նույնիսկ ամենաճնշող, ցանկանում է ստեղծել իրական գործընթացներում իշխանական որոշումների ընդունման մեջ հասարակական կարծիքի ներառման պատրանք՝ աշխատելով սիրաշահել հասարակությանը:

Հասարակական կարծիքի ֆունկցիոնալ բնութագրությունները քաղաքական իշխանության նկատմամբ ի հայտ են գալիս քաղաքական իշխանությունն ստանալու պայքարի գործընթացում ներգրավվելու, այս կամ այն քաղաքական ղեկավարման վերականգնման և օրինականացման, ինչպես նաև քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացում հասարակական կարծիքի ներգրավվածությամբ և նրանում հասարակական շահերի արտացոլման աստիճանով:

Հասարակական կարծիքն իրականացնում է մի շարք ֆունկցիաներ՝ ադապտացնող, լեգիտիմացնող, գնահատող, ինֆորմացիոն, կարգավորիչ, վերահսկողական, ուղղորդիչ, նպատակային, պաշտպանիչ, խորհրդատվական, նոմենկլատուրային: Հասարակական կարծիքի կառուցվածքը ներառում է երեք բաղկացուցիչ տարր՝ ռացիոնալ, էմոցիոնալ և կամային: Այս երեք տարրերը փոխկապակցված են միմյանց հետ, լրացնում են մեկը մյուսին՝ հասարակական կարծիքն օժտելով հոգևոր-գործնական ամբողջականության առանձնահատկությամբ: Եթե դիտարկենք հասարակական կարծիքի ներքին կառուցվածքը, ապա կարող ենք տեսնել նրան բնորոշ փուլերի հաջորդականություն՝ ծնունդից մինչև մահ: Այն

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
72

ընդունված է անվանել հասարակական կարծիքի դինամիկ կառուցվածք¹:

Քաղաքական իշխանության հետ փոխազդեցության ժամանակ հասարակական կարծիքը կարող է լինել այդ պրոցեսի ակտիվ մասնակիցը և հակառակը՝ քաղաքական իշխանության պասիվ գործիքը: Հետևաբար, մի դեպքում հասարակական կարծիքի դերն այդ գործընթացում կարող է լինել արդյունավետ, մյուս դեպքում՝ անարդյունավետ:

Հասարակական կարծիքի արդյունավետություն ասելով՝ հասկանում ենք.

Հասարակական կարծիքի գործառույթների իրականացում, որն ուղղված է առաջին հերթին հասարակական շահերի և նպատակների կոորդինացմանն ու պաշտպանությանը: Ամերիկյան տեսաբան Ջ.Կիլը, հասարակական կարծիքի արդյունավետություն ասելով, նկատի ունի հասարակության կողմից այնպիսի քննարկումների, դատողությունների ձևավորում և արտահայտում, «որոնց հետ ղեկավարողները պետք է հաշվի նստեն»²:

Քաղաքական իշխանության կողմից հասարակական կարծիքի գործառույթների սահմանափակման, ինչպես նաև մեխանիզմների լիովին վերահսկողության իրականացման անթույլատրելիությունը, որոնց միջոցով իրականացվում է փոխազդեցությունը քաղաքական իշխանության և առաջին հերթին՝ ՉԼՄ-ների հետ:

Ազդեցությունը քաղաքական որոշումների ընդունման վրա, այդ թվում՝ ոչ հանրամատչելի որոշումների վրա, որոնք չեն արտացոլում զգալի թվով

քաղաքացիների շահերը և կարող են հանդուրժել փոփոխություններ:

Հասարակական կարծիքի անարդյունավետությունն այն է, որ վերջինիս քաղաքական դերը հանգեցվում է նրան, որ իրականացվում են այնպիսի բնույթի գործառույթներ, որոնք օրինականացնում են իշխանությունը և խրախուսում նրա գործողությունները: Բացի այդ, հասարակական կարծիքի գործառույթյան գործընթացն իրականացվում է իշխանության կողմից ՉԼՄ-ների վերահսկողության մեխանիզմների, Ազգային ժողովի, քաղաքական և հասարակական կազմակերպությունների միջոցով, ինչը հասարակական կարծիքին հնարավորություն չի տալիս արդյունավետ իրականացնելու իր գործառույթներն ու գործել հենց իր շահերի շրջանակում:

Եթե առաջին դեպքում հասարակական կարծիքը գոյություն ունի շնորհիվ հասարակության և գործառույթյուն է իրականացնում հենց հասարակության համար, ապա երկրորդ պարագայում գործառույթյուն է իրականացնում շնորհիվ քաղաքական իշխանության և հենց քաղաքական իշխանության համար:

Տարբեր իրավիճակներում հասարակական կարծիքի գործառույթները հանդես են գալիս տարբեր ծավալով և ուժով: Ծայրահեղ իրավիճակներում, կապված հասարակության ներքին խորը տարանջատման, իշխանության ինստիտուտների նկատմամբ հասարակության անվստահության հետ, հասարակական կարծիքը կարող է հանդես գալ որպես քաղաքական կայունության վճռորոշ գործոն: Այդպիսի դեպքերում քաղաքական ընտրանին առավել զգայուն է

Քաղաքագիտություն

հասարակական կարծիքում տեղի ունեցող ցանկացած փոփոխության նկատմամբ և ձգտում է կոորդինացնել իր որոշումները բացառապես հասարակական կարծիքում արտացոլվող շահերին համահունչ: Սովորական պայմաններում հասարակական կարծիքն ուրվագծում է էլիտայի կողմից իրականացվող քաղաքականության սահմանները՝ հաճախ ձևափոխելով այն:

Անկասկած, հասարակական կարծիքի գործառնության արդյունավետությունը որոշվում է ներքին գործառույթներով և այն քաղաքական ու սոցիալական միջավայրով, որում նա ձևավորվում և ի հայտ է գալիս գործող քաղաքական խաղերի կանոններով, քաղաքական համակարգում համապատասխան ժողովրդավարական արժեքների առկայությամբ կամ բացակայությամբ: Հասարակական կարծիքը քաղաքական ուժ է, որն ընդունակ է ձևավորել իր գործառնության համար անհրաժեշտ պայմաններ, եթե առաջանում է դրա անմիջական անհրաժեշտությունը: Իսկ այն իրավիճակում, երբ պետությունում բացակայում են հասարակական կարծիքի արդյունավետ գործառնության պայմանները, ապա վկայում են այն մասին, որ հասարակական կարծիքը պատրաստ չէ դեռ անհրաժեշտ ձևափոխությունների կամ էլ չունի դրա անհրաժեշտությունը: Սեր կարծիքով, հասարակական կարծիքի արդյունավետ գործառնության հիմնական պայմաններից են.

Ժողովրդավարական ընտրական համակարգի առկայությունը, որի արդյունքում հասարակական կարծիքն անարգել կարող է ընդգրկվել քաղաքական գործընթաց՝ կենտրո-

նացնելով իր շահերն ու սպասելիքները ներկայացուցիչներ ընտրելու միջոցով: Ժողովրդավարական ընտրական համակարգը հասարակական կարծիքը դարձնում է ռեալ քաղաքական ուժ: Ակնկալվում է, որ քաղաքական ընտրանին, քաղաքական լիդերները, ձգտելով ստանալ կամ պահպանել քաղաքական իշխանությունը, պետք է հաշվի առնեն հասարակական կարծիքի կողմից իրենց գործունեության գնահատականները: Քաղաքական իշխանության կողմից ընտրական համակարգի սահմանափակումների դեպքում իշխանության և հասարակական կարծիքի փոխազդեցությունը դառնում է անարդյունավետ:

Ազատ արտահայտման միջոցների առկայությունը: Այդպիսի միջոցներ առաջին հերթին հանդիսանում են ՉԼՄ-ները, որոնք ապահովում են հասարակության մուտքը դեպի տեղեկատվություն, օրվա լրահոս, իրականացնում նաև հասարակությունում ծագող տարբեր խնդիրների վերաբերյալ այս կամ այն կարծիքի հարդորում: Ի պատասխան հասարակական կարծիքի պահանջի՝ ՉԼՄ-ները հասարակությանը տալիս են կառավարության որոշումներին ծանոթանալու հնարավորություն: Այդ իսկ պատճառով ծագող խնդիրների լուծման ժամանակ ՉԼՄ-ները դառնում են էական մեխանիզմ հասարակական կարծիքի գործառնության և քաղաքական իշխանության հետ վերջինիս համագործակցելու գործընթացում:

Հասարակական կարծիքի գործառնության համար էական դեր է խաղում քաղաքական ընդդիմությունը: Ընդդիմությունը միշտ կատարում է

քննադատական գործառույթ կառավարության նկատմամբ, հետևում ընդունված քաղաքական խաղի կանոններին և ձգտում է իր կողմը գրավել մեծամասնությանը նրանով, որպեսզի արդյունավետ կերպով ազդի կառավարության վրա: Եթե փոքրամասնության դերը ինչ-որ չափով սահմանափակ է, ապա դժվար է խոսել այն մասին, որ հասարակական կարծիքն արտացոլում է ամբողջ հասարակության շահերը, այլ ոչ թե մի մասի: Բոլոր այդ պայմանները, որպես կանոն, ամրագրվում են Սահմանադրությամբ: Սակայն նորմատիվային ամրագրումն այնքան էլ արդյունավետ չէ, եթե այդ բոլոր նորմերը չունենան արձագանք հենց հասարակական կարծիքում, որն իր հերթին դառնում է իշխանության կողմից վերջինիս պահպանման երաշխիք և կարող է հանգեցնել հասարակական կարծիքի՝ իշխանության վրա արդյունավետ ազդելու սահմանափակման ու նրա քաղաքական նշանակության կորցնելուն:

Ընտրական համակարգը, ՁԼՄ-ները, քաղաքական ընդդիմությունը ստեղծում են ոչ միայն հասարակական կարծիքի արդյունավետ գործառնության պայմաններ, այլ նաև հանդիսանում այն կարևորագույն մեխանիզմներից մեկը, որի շնորհիվ իրականացվում է վերջինիս ներգրավումը քաղաքական գործընթաց:

Հասարակական կարծիքի գործառնության մեխանիզմներ ասելով՝ հասկանում ենք բոլոր հնարավորությունների և միջոցների ամբողջություն, որոնց շնորհիվ իրականացվում են գործառնության արդյունավետ կամ ոչ արդյունավետ կերպով իրականացում քաղաքական իշխա-

նության հետ փոխազդեցության գործընթացում:

Հասարակական կարծիքի գործառնությունների իրականացման միջոցների թվին են պատկանում այն մեխանիզմները, որոնց շնորհիվ հասարակական կարծիքն արտահայտում և իր կամքն է հասցնում կառավարությանը կամ անհատներին: Այդ մեխանիզմները կարելի է բաժանել երկու խմբի՝ ուղղակի և անուղղակի: Անուղղակի մեխանիզմները հասարակական կարծիքի գործառնության այն միջոցներն են, որոնք փոխանցում են վերջինիս կամքը քաղաքական իշխանությանը ոչ ուղղակի կերպով, այլ, այսպես կոչված, միջնորդների միջոցով: Անուղղակի մեխանիզմների խմբին կարելի է դասել գործադիր մարմիններին, Ազգային ժողովին, համազգային հավաքները, համագումարները, ՁԼՄ-ները, սոցիոլոգիական ինստիտուտները, որոնք զբաղվում են հասարակական կարծիքի և վերջինիս քաղաքական իշխանության նկատմամբ հարաբերության ուսումնասիրությամբ, ընդդիմադիր կուսակցություններն ու շարժումները, որոնք իրենց մեջ խտացնում են ընթացիկ, ողջ հասարակական կարծիքը և ակտիվ կերպով համագործակցում են հասարակական կարծիքի հետ, ցուցաբերում տակտիկական ազդեցություն կառավարության քաղաքականության վրա:

Կախված քաղաքական պայմաններից, որում գործառնություն է իրականացնում հասարակական կարծիքը, այդ մեխանիզմները կարող են կատարել հասարակական կարծիքի օբյեկտիվ արտահայտչի դեր կամ հանդես գալ որպես այնպիսի մե-

Քաղաքագիտություն

խանգամ, որի միջոցով քաղաքական ընտրանին օգտագործում է քաղաքական գործընթացների վրա հասարակական կարծիքի ազդեցությունը սահմանափակելու և սեփական իշխանությունն ամրապնդելու համար:

Ուղղակի մեխանիզմների թվին են պատկանում այնպիսի գործողությունները, որոնցում հասարակական կարծիքն արտահայտում է իր կամքն ուղղակի ձևով՝ փոխգործակցելով քաղաքական իշխանության հետ: Այդպիսի մեխանիզմների թվին կարելի է դասել գործադրությունը, ցույցերը, այդ թվում և իշխանության վրա ազդելու ծայրահեղ ձևերը, ինչպես, օրինակ, ապստամբությունները և հեղափոխությունները: Հասարակական կարծիքի ազդեցության ուղղակի ձևն ընդունակ է քաղաքական իշխանությանը ցուցաբերել իր ուժն ու վճռականությունը: Փոխազդեցության մնացած ձևերն արտահայտվում են կուտակված հակասությունները, որոնք հնարավոր չէ լուծել այլ եղանակով:

Գ. Գավրան առանձնացնում է իշխանության և հասարակական կարծիքի փոխազդեցության տիպիկ բնութագրական 6 ռեժիմներ՝ դասավորելով դրանք այնպիսի ձևով, որ նվազի առաջինի և ավելացվի երկրորդի դերակատարումը.

- իշխանական կառույցների կողմից հասարակական կարծիքի ճնշման ռեժիմ.

- հասարակական կարծիքի անտեսման ռեժիմ.

- հասարակական կարծիքի նկատմամբ պատեռնալիզմի ռեժիմ (Paternalism-a way of ruling a country like that used by father dealing with his children)³. Թարգմանաբար այն նշա-

նակում է՝ պատեռնալիզմը պետության ղեկավարման այնպիսի ձև է, որը նման է հոր՝ իր երեխաների նկատմամբ վերաբերմունքին: Ի տարբերություն հասարակական կարծիքի ճնշման և անտեսման, երբ իշխանությունը համարում է իրեն քաղաքական և ղեկավարման միակ սուբյեկտ, այս ռեժիմում զանգվածային գնահատականներն ու հասարակական կարծիքն ամբողջությամբ հանդես են գալիս արդեն որպես առանձին սուբյեկտ՝ չնայած մյուս սուբյեկտների կողմից էապես սահմանափակված լինելով իր իրավունքներում ու հնարավորություններում.

- համագործակցության ռեժիմ (փոխռեալիզացիա).

- իշխանության նկատմամբ հասարակական կարծիքի ճնշման ռեժիմ.

- հասարակական կարծիքի դիկտատուրայի ռեժիմ.

Հասարակական կարծիքի գործառնությունը և վերջինիս քաղաքական իշխանության հետ փոխազդեցության միջոցները կարող են իրականացվել երեք մոդելների միջոցով:

1. Գործառնության անարդյունավետ մոդելը

Հասարակական կարծիքի գործառնությունն իրականացվում է ոչ լիովին, քանի որ շատ դեպքերում սահմանափակ են այն գործառույթները, որոնք կապված են շահերի արտահայտման և հասարակության ակնկալիքների հետ: Միաժամանակ, անհրաժեշտ տեսանկյունից ուժեղացված են այն գործառույթները, որոնք ուղղված են առաջին հերթին իշխանական էլիտայի օրինականացմանը: Սահմանափակված են նաև գործառնության այն մեխա-

նիզմները, որոնք կապված են քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացի հետ: Գերիշխող է համարվում այն կարծիքը, համաձայն պաշտոնական քաղաքական որոշումների, որոնցում բացակայում է քաղաքական իշխանության նկատմամբ քննադատական մոտեցման հնարավորությունը, այդ թվում և այլընտրանքային կարծիքների գոյությունը: Բացի այդ, հասարակական կարծիքի գործառույթներն ու մեխանիզմներն ուղղված են հենց հասարակության ներս, որի շնորհիվ իրականացվում է առանձին անհատների և սոցիալական խմբերի վերահսկողություն ու քննադատություն, և ճնշվում են տարվող քաղաքականությունից դժգոհ և անհամամիտ կարծիքներ: Գործառնության այդպիսի մոդելում անհատները գտնվում են երկակի վերահսկողության տակ՝ և՛ իշխանության, և՛ հասարակական կարծիքի կողմից ու ստիպված են համակերպվել իրականությանը: Հասարակական կարծիքի նման մոդելի գործառնություն իրականացվել է ավտորիտար և տոտալիտար քաղաքական ռեժիմներում, ինչպես օրինակ, ԽՍՀՄ-ում, Ֆաշիստական Գերմանիայում, Բեռլինի Մուսոլինիի կառավարման ժամանակ Իտալիայում, Ֆրանկյան Իսպանիայում, Չինաստանում և Հյուսիսային Կորեայում:

Հասարակական կարծիքի գործառնության խառը մոդելը

Այս մոդելը ենթադրում է հասարակական կարծիքի գործառնության այնպիսի մեխանիզմներ, որոնց վրա քաղաքական իշխանությունն ի վիճակի չէ իրականացնել լիարժեք վերահսկողություն: Վերահսկվում են միայն այն մեխանիզմները, որոնց

շնորհիվ իրականացվում է իշխանության սահմանադրական օրինականացում՝ ընտրություններ, հանրաքվեներ և այլն: Սրանց հետ միաժամանակ, կարող են գոյություն ունենալ նաև այլընտրանքային մեխանիզմներ, որոնց միջոցով հասարակական կարծիքը կարող է արտահայտել իր վերաբերմունքը քաղաքական իշխանության նկատմամբ՝ ցույցեր, անկախ ՁԼՄ-ներ, ընդդիմադիր կուսակցություններ, հանրահավաքներ և այլն: Անկասկած, հասարակական կարծիքի գործառնության խառը մոդելի ժամանակ իշխանության կողմից նախապատվությունը տրվում է քաղաքական իշխանության որոշումներն օրինականացնող կարծիքին, և ամեն կերպ սահմանափակվելու է ընդդիմադիր ուժերին վերաբերող տեղեկատվությունը, որը չի վերահսկվում հենց իշխանության կողմից: Մեծամասնության կարծիքը կամ պաշտոնական կարծիքը նույնպես ի վիճակի չէ ենթարկեցնող ազդեցություն իրականացնել իշխանության քաղաքական ընտրանուց դժգոհ անհատների կարծիքների և վարքագծի վրա: Այն ավելի շուտ կլինի քննադատական, քան թե հակակառավարական տրամադրությունների ճնշում: Այս պայմաններում քաղաքական ընտրանին ձգտում է հասարակական կարծիքի կողմից նախապես ստանալ աջակցություն կամ էլ նրա մեծամասնության կողմից և չի կարող լիովին այն անտեսել:

Հասարակական կարծիքի գործառնության տվյալ մոդելը բնութագրում է քաղաքական իշխանության հետ փոխազդեցության գործընթացը անկայուն, որի արդյունքում հասարակությունում տեղի ունեցող քաղա-

Քաղաքագիտություն

քական գործընթացները կարող են ստեղծել ինչպես պայմաններ կենտրոնական իշխանության ամրապնդման և դիկտատուրայի հաստատման համար, այնպես էլ հանգեցնել հետագա քաղաքական փոփոխությունների կամ ժողովրդավարացմանը: Օրինակներ կարող են լինել ՌԴ-ն, Ուկրաինան, Բելառուսը:

Հասարակական կարծիքի գործառնության ոչ դեմոկրատական մոդելներում այնպիսի մեխանիզմները, ինչպիսիք են ընտրությունները, հանրահավաքները, քաղաքական համագումարները հանդես են գալիս որպես հասարակական կարծիքի մոբիլիզացման միջոցներ քաղաքական ընտրանումն աջակցելու համար և ուղղված են քաղաքական կարգի օրինականացմանը: Դրանք հանդես չեն գալիս որպես իշխանության վրա ազդելու հասարակական կարծիքի մեխանիզմ, այլ որպես հասարակական կարծիքի «ճշգրիտ» արտահայտման միջոցներ:

3. Հասարակական կարծիքի գործառնության արդյունավետ մոդելը

Տվյալ դեպքում հասարակական կարծիքն ունի հնարավորություն՝ ողջ ծավալով իրականացնելու իր բոլոր գործառնությունները: Քաղաքական ընտրանին ստիպված է հաշվի նստել հասարակական կարծիքի հետ իշխանությանը հասնելու պայքարի և քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացում՝ ուշադրություն դարձնելով այն հիմնախնդիրների վրա, որոնք կարևորվում են հասարակական կարծիքի կողմից: Քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացն իրականացվում է կոնսենսուսի հիմքի վրա այն ժամանակ, երբ և՛ հասարակության, և՛ քաղաքական իշխանու-

թյան կողմից հաշվի են առնվում ընդհանուր շահերը: Ի դեպ, ուշադրության են արժանանում բոլոր հիմնական առաջատար կարծիքները: Միաժամանակ անհատը քաղաքական իշխանության կողմից չի գտնվում անընդհատ վերահսկողության տակ և կարող է ազատ իրականացնել իր ընտրությունը: Տվյալ դեպքում հասարակական կարծիքը չի կատարում անհատական քաղաքական կարծիքների և առանձին անհատների վարքագծի «հետևողի» դեր:

Հասարակական, քաղաքական գործիչների, քաղաքագետների շրջանում գոյություն չունի միասնական կարծիք այն հարցի վերաբերյալ, թե թույլատրելի է արդյոք հասարակական կարծիքի մուտքը կարևորագույն քաղաքական որոշումների ընդունմանը՝ կապված պետության ղեկավարման և տարվող քաղաքականության հետ: Պետք է արդյո՞ք սահմանափակել հասարակական կարծիքի ներգրավվածությունը սոսկ իշխանական կառույցներում վերջինիս ներկայացուցիչների ընտրության շրջանակներում, որոնք և պետք է որոշեն, թե ինչպես պաշտպանեն հասարակության շահերը և ինչ աստիճանի:

Ամերիկյան դեմոկրատիայի հիմնադիր հայրերից Ալեքսանդր Համիլտոնը հասարակական կարծիքը չէր համարում դեմոկրատական հասարակության էական ինստիտուտ: Նա չէր վստահում հասարակական կարծիքին՝ համարելով այն անկայուն և հակասական: 1787 թվականի Սահմանադրության վերաբերյալ իր դիտողություններում նա գրում է. «Թեև ասում են ժողովրդի ձայնը Աստծո ձայնն է, առավելագույնս մեծարում և

ՀՈՒՆՎԱԼՐ - ՓԵՏՐՎԱԼՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

հավատում են դրան, իրականում դա ճիշտ չէ: Ժողովուրդը անհանգիստ է և անկայուն, նա հազվադեպ է հասկանում և դատում ճշմարիտ»⁴: Միակ բանը, որ նա թույլատրելի էր համարում հասարակական կարծիքին «ոչ շատ մարդկանց, որոնք առանձնանում են իմաստնությանը և հարստությանը»⁵ հավանության արտահայտությունն է և քաղաքականության ընկալումը: Նման մոտեցման կողմնակից էր նաև Ջեյմս Մեդիսոնը, որը նույնպես համարում էր, որ քաղաքական ընտրանում պետք է հանձնարարել արտահայտելու մեծամասնության շահերը: Միաժամանակ նշում էր, որ հասարակական կարծիքը վատ է ինֆորմացված և մասնատված է: Հասարակական կարծիքի վստահության վերաբերյալ այսպիսի տողերի հեղինակ է Մեդիսոնը. «Ամեն տեսակի դիմում ժողովրդին անուղղակի կերպով նշանակում է, որ երկրում մի բան այն չէ»⁶: Ի հակառակ երկուսի՝ Թոմաս Ջեֆերսոնը տեսնում էր ներկայացուցչական ժողովրդավարությունում գործնականում երկրի բոլոր քաղաքացիների կարծիքների և գնահատականների արտահայտություն քաղաքական կյանք: Նա հասարակական կարծիքը, ընդհանուր առմամբ, համարում էր ընդունակ, իրավասու, կայուն և պատասխանատու գնահատականների և դրա համար էլ արտահայտվում էր քաղաքական գործընթացներում վերջինիս իրավահավասար ներառման կողմից:

Մեկ այլ տեսանկյունից է խնդրին նայել Ալեքսիս դե Տոքվիլը: «Դեմոկրատիան Ամերիկայում» աշխատությունում գրում է. «Չանգվածները ոչ մի անհրաժեշտություն չունեն դիմելու

օրենքների ուժին, որպեսզի ենթարկեցնեն նրանց, ովքեր այլ կերպ են մտածում»⁷ և հետո. «Այնպիսի երկրում, ինչպիսին Միացյալ Նահանգներն են, որտեղ հասարակության կյանքը հիմնված է դեմոկրատական արժեքների վրա, կա ուժի և հաջողության միայն մեկ պայման, կա միայն մեկ իշխանություն, որին ենթարկվում է ամեն բան»⁸: Եվ այդ միակ իշխանությունը, ըստ Թոքվիլի, ինչպես նկատում է Նոյել Նոյմանը, հասարակական կարծիքն է⁹: Նոյմանն առանձնացնում է երկու հիմնական աղբյուր, որոնք ծնում են հասարակական կարծիք: Առաջինը՝ մարդկանց անմիջական դիտարկումն է իրադարձությունների հանդեպ, ընկալումը և երկրորդ՝ ՉԼՄ-ները և ժամանակի ոգին, որոնց նրանք ծնում են¹⁰:

Հասարակական կարծիքի քաղաքական դերի վերաբերյալ ուսումնասիրության մեջ մեծ ներդրում ունեն Ա. Լոուելլի «Հասարակական կարծիքը և ժողովրդական կառավարությունը»¹¹ և Ու. Լիպպմանի «Հասարակական կարծիք» աշխատությունները¹²: Լոուելլը կատարել է հասարակական կարծիքի իրավասությունների խնդիրների վերաբերյալ խորը տեսական ուսումնասիրություն, հատկապես ղեկավարման և պետաիրավական ոլորտներում և եկել այն եզրահանգման, որ պետք է սահմանափակել հասարակական կարծիքի ազդեցությունը քաղաքական ղեկավարման գործընթացում: Նա կարծում էր, որ կան քաղաքական հիմնախնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ լուծել հասարակական կարծիքին դիմելու միջոցով: Այս միտքը հետագա-

Քաղաքագիտություն

յում զարգացրեց Ու. Լիպպմանը և փաստեց հասարակական կարծիքի սահմանափակումների վերաբերյալ թեզը: Արդյունքում երկուսն էլ այն դրույթն առաջ քաշեցին, որ իշխանության և հասարակական կարծիքի հարաբերությունների ամենաօպտիմալ ձևը դրանց երկուսի համագործակցությունն է, սակայն հասարակական կարծիքի իրավասությունների սահմանափակմամբ:

Ու. Լիպպմանը հասարակական կարծիքի մասին գրել է. «Այն կարող է ընտրել կառավարություն, տապալել այն, կարող է հաստատել և ժխտել վերջինիս գործառնությունը, բայց այն չի կարող ղեկավարել: Այն չի կարող նորմալ կերպով խթանել և առաջարկել անհրաժեշտ օրենքներ: Երբ զանգվածային կարծիքն իշխում է կառավարության վրա, դա նշանակում է իշխանության գործառնությունների խաթարում»¹³: Ու. Լիպպմանն առանձնացնում է մի շարք գործոններ, որոնց պատճառով հասարակական կարծիքը չի կարող մասնակցել ղեկավարման գործընթացին.

- հասարակական կարծիքի շարժումը դանդաղ է, քան իրադարձությունների ընթացքը,

- անհատական կարծիքները տարբեր պատճառներով չեն համապատասխանում օբյեկտիվ գործընթացներին,

- անհատները մեծամասնությամբ իրենցով չեն հանդիսանում պրոֆեսիոնալ ղեկավարներ ու քաղաքական գործիչներ և ձևավորում են իրենց կարծիքն առօրյա փորձի հիման վրա:

Հասարակական կարծիքն ի վիճակի չէ կռահել ապագայի իրադար-

ձությունները, քանի որ այն հիմնական ուշադրությունը կենտրոնացնում է այն բանի վրա, թե ինչ է տեղի ունենում այսօր: «Երբ հասարակական կարծիքը պահանջում է քննադատական և արագ իմաստավորում, -գրում է Լիպպմանը,-հասարակական կարծիքը չի կարող լինել ճշմարիտ, այն ամենը, ինչ պարունակում է հասարակական կարծիքը, ոչ մի կերպ չի կարող կապված լինել իրավասության և հիմնավորվածության հետ, որոնք անհրաժեշտ են քաղաքական որոշումներ ընդունելու համար»¹⁴:

Այլ հետազոտողներ կարծում են, որ ընտրություններն առհասարակ հանդիսանում են միակ միջոցը և հնարավորությունը հասարակական կարծիքի գործառնություններն իրականացնելու համար և ռեալ կերպով ազդելու հասարակության քաղաքական կյանքի վրա, որոշելու կառավարության այս կամ այն քաղաքական կուրսը և որ ընտրություններից դուրս հասարակական կարծիքն ի վիճակի չէ իրականացնել որևէ այլ գործառնություն: Ընտրություններից հետո հասարակական կարծիքը կորցնում է այն ուղղորդիչ ուժը, որոնց հետևում էին քաղաքական գործիչները: Ջ. Սարտորին գրում է. «Ընտրություններից ընտրություն մարդկանց իշխանությունը, որպես կանոն, մնում է «քնած» ու դրա համար էլ գոյություն ունի էական տարանջատում ընտրողների՝ հիմնական նախապատվությունների և կոնկրետ կառավարական որոշումների միջև»¹⁵: Ջ. Կ. Ռոբերտսն հասարակական կարծիք էր համարում հասարակական նշանակության և պետական խնդիրների վերաբերյալ կարծիքը, ինչպես, օրի-

նակ, իշխանության քաղաքականությունը, ընտրությունները, միջազգային հարաբերությունները¹⁶, իսկ ամերիկացի քաղաքագետ Կ. Օկսենը «Հարաբերություններ և կարծիքներ» մենագրության մեջ մի ողջ գլուխ նվիրել է տվյալ սահմանմանը¹⁷:

Հաճախ հասարակական ընտրյալները, գալով իշխանության գլուխ, սկսում են լուծել իրենց անձնական խնդիրները՝ անտեսելով հասարակականը: Բացի այդ, հայտնի է, որ ոչ միշտ է լիդերների ընտրության ժամանակ հասարակական կարծիքը հիմնվում ռացիոնալ տարրերի վրա, որի պատճառով էլ շատ ընտրյալներ պատրաստ չեն լուծելու հրատապ հիմնախնդիրներ: Հետևապես, հասարակական կարծիքը մնում է իռացիոնալ, սուբյեկտիվ երևույթ, ինչպես ընտրության գործընթացում, այնպես էլ ընտրյալների կողմից որոշումների ընդունման վրա ազդելու փորձերում: Այստեղից հետևում է՝ ճիշտ չէ հասարակական կարծիքը դասել միայն ընտրական ֆունկցիային և սահմանափակել վերջինիս ներառումը և ազդեցությունը որոշումների ընդունման գործընթացում, ինչպես նաև քաղաքական ընտրանու գործողությունների վրա:

Քաղաքական տարբեր ռեժիմներում և սոցիալ-քաղաքական տարբեր պայմաններում հասարակական կարծիքի գործառնության վերաբերյալ արժեքավոր ուսումնասիրություններ են կատարել այնպիսի հեղինակներ, ինչպիսիք են Է. Նոյել Նոյմանը, Ռ. Էրիքսոնը, Մ. Մակուենը, Լ. Բեննետը, Ջ. Բրուքսը, Յ. Հաբբերմասը, Ջ. Սթիմսոնը, Ջ. Ֆիշկինան, ռուս հեղինակներից Բ. Գրուշինը, Դ. Գավրան, Մ.

Գորշկովը, Ռ. Սաֆարովը, Օ. Իվանովը, Վ. Ժիտենևան, Բ. Կապուստիանան, Ի. Կլյամկինը, Ս. Կարա-Մուրզան և այլք:

Քաղաքական իշխանության և հասարակական կարծիքի միջև փոխհարաբերությունների բնույթից է կախված հասարակության կողմից քաղաքական որոշումների ընդունումն ու ադապտացիան, քաղաքական իշխանության և հասարակության միջև կոնֆլիկտի նվազումը: Նման փոխազդեցության կարևորությունն ընդգծում է գերմանացի հրապարակախոս Ֆ. Հոլտցենդորֆը, որն իր «Հասարակական կարծիքի նշանակությունը պետության կյանքում» գրքում գրել է. «Քաղաքական իշխանության նկատմամբ հասարակական կարծիքը ռեալիզացնում է իր պահանջները երկու ձևով: Եթե հասարակական կարծիքն ունի հարաբերություն արդեն կատարված գործողությունների հետ, ապա այն կարող է կան աջակցել, կան քննադատել այդ գործողությունների հետևանքները և հետևապես, գովերգել կամ քննադատել իշխանությանը: Այն դեպքում, երբ հասարակական կարծիքն ունի հարաբերություն մտադրությունների հետ, ապա այն կարող է աջակցել կառավարությանը կամ էլ ետ պահել գործողություններից: Առաջին և երկրորդ դեպքերում էլ հասարակական կարծիքի ձայնը տիրապետում է պրակտիկ գործողությունների, նույնիսկ եթե խոսքն արդեն տեղի ունեցած գործողությունների մասին է. հասարակական կարծիքի կողմից ցանկացած գովեստ իշխանության համար հանդիսանում է ուղենշային հենց այդ մարտավարության անց-

Քաղաքագիտություն

կացման համար»¹⁸:

Քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացը կարելի է բաժանել երկու փուլի: Առաջին փուլը կապված է իշխանության նախաձեռնության հետ, այսինքն, երբ ընդունվող որոշումները բխում են քաղաքական ընտրանու մշակված ռազմավարությունից: Երկրորդ փուլը հասարակական կարծիքի նախաձեռնությունն է, երբ քաղաքական իշխանության կողմից ընդունված որոշումները կապված են հասարակական կարծիքի պահանջմունքների և ճնշման հետ: Հասարակական կարծիքը և քաղաքական իշխանության փոխազդեցությունը որոշումների ընդունման և իրացման գործընթացում, որոնք ընդունվում են շնորհիվ հասարակական կարծիքի նախաձեռնության, կարելի է բնութագրել հետևյալ կերպ՝

- հասարակության կողմից գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների ի հայտ բերումն ու գիտակցումը,

- շահերի գնահատում և շեշտադրում, իշխանության նկատմամբ կոնկրետ պահանջմունքների արտահայտում: Իշխանության նկատմամբ ճնշում՝ տվյալ հիմնախնդրի դրական լուծման նպատակով: Ծնշումը կարող է արտահայտվել տարբեր կերպ՝ ստորագրահավաքներ, ցույցեր և այլն,

- վերահսկողություն համապատասխան որոշման մշակման գործընթացի վրա,

- ընդունվող որոշման գնահատականը և ադապտացիան, վերջինիս օրինականացումը հասարակական կարծիքի կողմից և խրախուսումը իշխանության կողմից,

- հասարակական կարծիքում

որոշումների ինստիտուցիոնալիզացիան,

- ընդունված որոշման նկատմամբ անհամաձայնությունը և նոր որոշում ընդունելու կամ էլ կառավարության պաշտոնանկության պահանջը:

Այն իրավիճակում, երբ որոշումների ընդունման նախաձեռնությունը պատկանում է իշխանությանը, քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացը բնութագրվում է հետևյալ կերպ.

- տեղեկատվության հավաքագրման և ուսումնասիրության հիման վրա նպատակների ձևավորում, որոնք ներկա պահին վերաբերում են ղեկավարման օբյեկտին.

- որոշումների ընդունումը ներառում է մի շարք գործողություններ, որոնց շնորհիվ օբյեկտի վիճակը նկարագրող ինֆորմացիան փոխակերպվում է կոնկրետ տեղեկատվության, որն ուղղորդում է օբյեկտի նրա նկատմամբ այս կամ այն գործողությունը: Այդ փուլի համար որպես սկիզբ հանդես է գալիս խնդրահարույց իրավիճակի սահմանումը և ապա նոր միայն համապատասխան որոշման մշակումը.

- հասարակական կարծիքի կողմից աջակցության ապահովումը շնորհիվ պրոպագանդայի և ՉԼՄ-ների ազդեցության՝ ընդունվող որոշման նկատմամբ դրական գնահատականներ ձևավորելով.

- սոցիալական գործողության կազմակերպումը, որն ուղղված է որոշման մեջ ամրագրված նպատակի ռեալիզացմանը.

- ստացված արդյունքների վերլուծություն, այսինքն՝ ավելի վաղ ընդունված որոշման ռեալիզացիայի աստիճանի գնահատում, նոր հիմ-

նախնդիրների շեշտադրություն, որոնք հանդիսանում են առանցքային տարր ղեկավարման գործընթացի նոր ցիկլի և որոշում ընդունելու համար:

Հասարակական կարծիքը գործնականում կարևորագույն դեր է խաղում որոշումների ընդունման ողջ գործընթացում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ որոշումներն ընդունվում են իրենց ձեռքի տակ իշխանություն ունեցող մի խումբ մարդկանց կամ մեկ անհատի կողմից: Բայց ինչ էլ լինի, հենց հասարակական կարծիքից է կախված, թե այս կամ այն որոշումն ընդունված կլինի՞ հասարակության կողմից և հետևաբար, կունենա՞ ուժ և արդյո՞ք այդ որոշումը կռեալիզացվի: Հասարակությունը և իշխանությունը պետք է որոշեն ծագող սոցիալական և քաղաքական հիմնախնդիրները և դրանց հետ կապված կոնֆլիկտները չպետք է լինեն միակողմանի, այլ հիմնված լինեն փոխվստահության և համընդհա-

նուր փոխհամաձայնության վրա:

Բնակչության կողմից ինֆորմացիայի անարգել ստացումը սահմանադրական նորմ է և «Դեմոկրատիան սկսվում է այնտեղ, երբ հասարակության բոլոր անդամները գիտակցում են իրենց ազատություններն ու իրավունքները և սկսում հաստատել դրանք իրենց անձնական և հասարակական կյանքում»¹⁹:

Այսպես՝ հասարակական կարծիքի գործառնության գործընթացը և քաղաքական իշխանության հետ փոխազդեցությունը կարող են ձեռք բերել տարբեր ձևեր և ուղղություններ՝ սահմանադրական փոխհասկացությունից և համընդհանուր շահերի ռեալիզացիայից մինչև կոնֆլիկտներ և բախումներ, որոնք կարող են հանգեցնել հրամանի, դիկտատուրայի, ահաբեկչության և նույնիսկ պետության փլուզման:

1. *Гаспа Д.П.* Общественное мнение как социологическая категория и социальный институт. СПб.: ИСЭП РАН, 1995, с. 162-183.
 2. *Zaller J.* Definicje opinii publicznej // Władza a społeczeństwo. T.2 Warszawa – Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, 1998.- S. 218.
 3. *Websters New World Dictionary.* Prentice Hall, N. Y. London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore, 1992, p. 646
 4. *The Federalist Papers*, N 10, N.Y., 196, p. 299
 5. Նույն տեղում, էջ 299:
 6. Նույն տեղում:
 7. *Токвил А.* Демократия в Америке, н.1-2. М., 1992, с. 199.
 8. Նույն տեղում, էջ 200.
 9. *Нозль-Нойман Э.* Общественное мнение. Открытие спирали молчания. М., Прогресс-Академия, 1996, с. 133.
 10. Նույն տեղում, էջ 351:
 11. *Lowell A.W.* Public Opinion and popular

government, N.Y., 1926.

12. *Lippman W.* Public opinion. N.Y., 1992.

13. *Lippman W.* Public Opinion.- A free press paperback. N.Y., 1965, p. 19.

14. *Lippman W.* Essays in the public philosophy.-N. Y.: The New American library, 1965, p. 27.

15. *Sartory D.* Teoria demokracji.-Warszawa: PWN, 1994.-S.115.

16. *Roberts J. K.* Effects of Mass Communication. In Q. Lindzey&Aronson/eds./ The Handbook of Social Psychology. NY: Random House, 1985, p. 539.

17. *Oksamp S.* Attitudes and Opinions. New Jersey Prentice hall. Englewood Cliffs, 1991.

18. *Holtzendorff.* Znaczenie opinii publicznej w zycia panstwowem.- Warszawa: Bronislaw Natanson, 1899.-S.20.

19. *Атаманчук Г.В.* Новое государство: поиски, иллюзии, возможности. М., 1996, с. 113.

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍԱԾԸ

(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009թ. դեկտեմբերի 18-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննելով մեղադրողի վճռաբեկ բողոքը Դավիթ Ռոբերտի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 25-ի որոշման դեմ,

ՊԱՐԶԵՅ

Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2009թ. մարտի 8-ին դիտավորությամբ մեկ ուրիշին մարմնական վնասվածք պատճառելու փաստի առթիվ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով հարուցվել է թիվ 14107509 քրեական գործը:

2. 2009թ. մայիսի 21-ին Դավիթ Հովհաննիսյանը ձերբակալվել է:

2009թ. մայիսի 23-ի որոշմամբ Դ.Հովհաննիսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

3. 2009թ. հունիսի 18-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան:

Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009թ. հուլիսի 15-ի դատավճռով Դ.Հովհաննիսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով և դատապարտվել է ազատազրկման 3 /երեք/ տարի 1 /մեկ/ ամիս ժամկետով:

4. Դ.Հովհաննիսյանի պաշտպանի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա քննության առնելով գործը՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2009թ. սեպտեմբերի 25-ի որոշմամբ փոփոխել է Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009թ. հուլիսի 15-ի դատավճիռը: Դ.Հովհաննիսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով և դատապարտվել ազատազրկման 3 /երեք/ տարի 1 /մեկ/ ամիս ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա Դ.Հովհաննիսյանի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել, և սահմանվել է փորձաշրջան 2 /երկու/ տարի ժամկետով:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009թ. սեպտեմբերի 25-ի որոշման դեմ

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վճռաբեկ բողոք է բերել գործով մեղադրողը:

5. Վճռաբեկ դատարանը 2009թ. դեկտեմբերի 1-ի որոշմամբ բողոքը վարույթ է ընդունել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով («բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար»):

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ուղարկվել:

Գործի փաստական հանգամանքները

6. Դ.Հովհաննիսյանը դատապարտվել է այն բանի համար, որ հանդիսանալով ՀՀ ՊՆ 25836 գործառնախ ժամկետային զինծառայող, կոչումով շարքային, 2009թ. մարտի 7-ին՝ ժամը 17⁰⁰-ի սահմաններում, առանց համապատասխան թույլտվության, ինքնակամ թողել է զորամասը և գնացել Երևան՝ Դավթաշեն թաղամասի ռեստորաններից մեկում իր ընկեր Էդուարդի ծննդյան տարեդարձը նշելու, որտեղ օգտագործել է ոգելից խմիչք: Ծննդյան արարողությունից վերադառնալիս իր ընկերոջ՝ Հովիկի ՎԱԶ-2106 մակնիշի ավտոմեքենայով ժամը 2200-ի սահմաններում Երևանի Վրացական և Մամիկոնյաց փողոցների խաչմերուկի վրա ավտոմեքենայի հեռարձակ լույսերով երթևեկելու պատճառով նա վիճաբանության մեջ է մտել հանդիպակաց ուղղությունից եկող «Ֆրի-Դեյ» տաքսի ծառայության վարորդ Գևորգ Կարապետյանի հետ, որի ժամանակ դանակով դիտավորությամբ հարվածել է նրա կրծքավանդակի աջ կեսի հետին մակերեսին և վերջինիս առողջությանը պատճառել կյանքին վտանգ սպառնացող ծանր վնաս: Դրանից հետո Դ.Հովհաննիսյանը դեպքի վայրից դիմել է փախուստի և վերադարձել զորամաս:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

7. Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Բողոքի հեղինակը գտնում է, որ վերաքննիչ դատարանի որոշումը պատժի մատով անհիմն է, քանի որ նրա նկատմամբ նշանակված պատիժը չափազանց մեղմ է, չի համապատասխանում հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանին և բնույթին, նրա անձը բնութագրող տվյալներին, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքներին: Դատարանը, ամբաստանյալի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով, անտեսել է մի շարք հանգամանքներ, մասնավորապես՝ Դ.Հովհաննիսյանն առանց համապատասխան թույլտվության ինքնակամ թողել է իր ծառայության վայրը, կրել է դանակ, որը բնութագրում է նրան որպես վտանգավորություն ներկայացնող անձնավորություն: Առաջին ատյանի դատարանը որպես Դ.Հովհաննիսյանի պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք է դիտել հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը, սակայն վերաքննիչ դատարանն անհիմն պատճառաբանությամբ ամբաստանյալի կողմից ալկոհոլի օգտագործումը չի դիտել որպես Դ.Հովհաննիսյանի պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք:

Հաշվի առնելով վերը նշված հանգամանքները՝ բողոք բերած անձը գտել է, որ վերաքննիչ դատարանն առանց հիմնավոր պատճառաբանությունների ամբաս-

Դատական պրակտիկա

տանյալի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով, խախտել է կատարած արարքի և նշանակված պատժի համաչափության վերաբերյալ նյութական իրավունքի /ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ, 48-րդ, 61-րդ հոդվածներ/, ինչպես նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԲ-124/07 որոշման պահանջները, խաթարել պատժի նպատակները, խախտել սահմանադրորեն պաշտպանվող շահերի անհրաժեշտ հավասարակշռությունը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009թ. սեպտեմբերի 25-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009թ. հուլիսի 15-ի դատավճիռն:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում վերլուծելով գործի նյութերը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտավ, որ վճռաբեկ բողոքը պետք է բավարարել հետևյալ պատճառաբանությամբ.

8. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. Դ.Հովհաննիսյանի կողմից հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը կարո՞ղ էր արդյոք չհամարել նրա արարքը ծանրացնող հանգամանք և նրա նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել:

9. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պատժի նպատակն է վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ուղղել պատժի ենթարկված անձին, ինչպես նաև կանխել հանցագործությունները: Սոցիալական արդարությունը վերականգնելու նպատակը բխում է արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի բովանդակությունից: Այն սահմանում է, որ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող պատիժը և քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի, համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, դա կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությամբ, անհրաժեշտ և բավարար լինեն նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար: Սոցիալական արդարության վերականգնումը հնարավոր է, եթե հանցանք կատարած անձի նկատմամբ նշանակվի այնպիսի պատիժ, որն անհրաժեշտ ու բավարար է նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար:

10. Պատիժ նշանակելու արդարության սկզբունքը դրսևորվում է օրենքով նախատեսված մի շարք պահանջներով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ նշանակվում է արդարացի պատիժ: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ պատժի տեսակը և չափը որոշվում է հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանով և բնույթով, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալներով, այդ թվում՝ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքներով: Պատիժը համարվում է արդարացի, եթե դատարանը ճիշտ է գնահատում գործի բոլոր հանգամանքները, անձին բնութագրող բոլոր տվյալները և քրեական օրենքով նախատեսված պահանջներից ելնելով՝ հանցագործության մեջ մեղավոր անձի նկատմամբ նշանակում է այնպիսի պատիժ,

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

որն անհրաժեշտ է և բավարար այդ անձին ուղղելու և նրա կողմից նոր հանցանքի կատարումը կանխելու համար:

11. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե դատարանը, կալանքի, ազատագրկման կամ կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով պատիժ նշանակելով, հանգում է հետևության, որ դատապարտյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը կրելու, ապա կարող է որոշում կայացնել այդ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու մասին:

Փաստորեն պատիժը կարող է պայմանականորեն չկիրառվել, եթե առկա է դատարանի համոզվածությունը, վստահությունն առանց ռեալ (իրական) պատիժ կրելու դատապարտյալի ուղղվելու հնարավորության մասին: Դատարանը նման հետևության հանգում է միայն օբյեկտիվ գոյություն ունեցող տվյալների վերլուծության հիման վրա, որոնք բնութագրում են արարքը, հանցավորի անձը և վկայում են պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հիմքերի առկայության մասին:

12. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները: Չնայած պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հետ կապված ՀՀ քրեական օրենսգրքը ինչպես հանցագործությունների, այնպես էլ անձանց շրջանակի որևէ սահմանափակում չի նախատեսել, դատարանը պարտավոր է, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածով նախատեսված պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով, հաշվի առնել նաև հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանն ու բնույթը: Դատարանի կողմից նշանակվող պատժի արդարացիության հիմնական պահանջն այն է, որ պատիժը պետք է համապատասխանի հանցագործության վտանգավորության աստիճանին ու բնույթին:

Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու համար կարևոր նշանակություն ունեն հանցագործության կատարման հանգամանքները, եղանակը, գործիքներն ու միջոցները, մեղքի ձևը, հանցավորի կողմից այդ հանցագործության հանրորեն վտանգավոր հետևանքները նախատեսելու բնույթն ու աստիճանը:

Վերը նշված հարցերի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն իր դիրքորոշումն արտահայտել է նաև ՎԲ-192/07, ՎԲ-50/07, ՎԲ-201/07, ԱՎԳ-2/0059/01/08 որոշումներում:

13. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ կետի համաձայն՝ պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք է հանցանքն ակոհողի ազդեցության տակ կատարելը: Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ դատարանը, ելնելով հանցագործության բնույթից, կարող է ծանրացնող չհամարել սույն հոդվածի առաջին մասի 14-րդ կետում մատնանշված հանգամանքը:

Գործի նյութերից երևում է, որ առաջին ատյանի դատարանը հանցանքն ակոհող օգտագործած վիճակում կատարելը համարել է պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք:

Վերաքննիչ դատարանը, «հաշվի առնելով ամբաստանյալի անձը և գործի հանգամանքները», Գ.Հովհաննիսյանի կողմից ակոհողի օգտագործումը չի դիտել որպես «քրեական պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող պայման»:

14. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ

Դատական պրակտիկա

հողվածի 1-ին մասի 14-րդ կետով նախատեսված՝ հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը ոչ թե պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող պայման է, այլ ծանրացնող հանգամանք:

Բանն այն է, որ յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը դատարանը ծանրացնող հանգամանք պետք է համարի միայն այն դեպքում, երբ ալկոհոլի ազդեցությունը հանդիսացել է հանցանքը կատարելուն նպաստող պայման: Ինչ վերաբերում է պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքներին, ապա դրանք հնարավորություն են տալիս պատկերացում կազմել հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանի և բնույթի, հանցավորի անձնավորության մասին և ամեն մի կոնկրետ գործով անհատականացնել պատիժը: Պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների ցանկի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ քննարկվող հանգամանքները վերաբերում են ինչպես հանցագործությանը, այնպես էլ հանցավորի անձնավորությանը կամ բնութագրում են հանցագործությունն ու հանցավորի անձնավորությունը միաժամանակ: Այդ պատճառով էլ պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները պետք է դիտարկել որպես հանցակազմի սահմաններից դուրս հանգամանքներ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի վերաբերում են հանցագործությանը կամ հանցավորի անձնավորությանը, բարձրացնում կամ իջեցնում են հասարակական վտանգավորության աստիճանը և ազդում պատժի վրա:

15. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 2-րդ մասի բովանդակությունից երևում է, որ հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը դատարանը կարող է ծանրացնող հանգամանք չհամարել՝ ելնելով հանցագործության բնույթից: Ուստի այդ հարցը լուծելիս դատարանը պարտավոր է հանգամանորեն պարզել և հաշվի առնել, թե հանցավոր արարքն իր բնույթով կապվա՞ծ է արդյոք հանցանք կատարած անձի՝ ալկոհոլ օգտագործած լինելու հետ:

16. Հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթն իր մեջ ներառում է ոտնձգության օբյեկտը, մեղքի ձևերը և կատարված հանցագործության ծանրության տեսակը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդված): Այդ հատկանիշների համակարգի, դրանց փոխադարձ կապի պարզումը հնարավորություն է տալիս հստակ որոշել հանցավոր արարքի որակական բնութագիրը, ճիշտ որակել արարքը և պայմաններ ստեղծել պատժի անհատականացման համար:

17. Փաստորեն հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթում իր արտացոլումն է գտնում արարքի որակական կողմը և այն իր մեջ չի ներառում կատարվածի կոնկրետ հանգամանքները: Հանցագործության բնույթը կախված չէ նաև հանցավորի անձից:

Սակայն վերաքննիչ դատարանը, վկայակոչելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթները, Գ.Հովհաննիսյանի կողմից հանցանքն ալկոհոլի ազդեցության տակ կատարելը չի համարել պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք՝ «հաշվի առնելով ամբաստանյալի անձը և գործի հանգամանքները», որոնք կապ չունեն հանցագործության բնույթի հետ:

Փաստորեն վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որը չի համապատասխանում դրա իսկական իմաստին, որով թույլ է տրվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածով նախատեսված քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում. կիրառել է

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

այն օրենքը, որը չպետք է կիրառվեր:

18. Գործի նյութերով հիմնավորվել է, որ զորամասն ինքնակամ թողած ժամկետային զինծառայող Գ.Հովհաննիսյանն ալկոհոլ օգտագործած վիճակում աննշան առիթով՝ ավտոմեքենայի հեռարձակ լույսերով երթևեկելու պատճառով, վիճաբանության մեջ է մտել տաքսի ծառայության վարորդի հետ, իր մոտ եղած դանակով ուղղակի դիտավորությամբ հարվածել է վերջինիս կենսականորեն կարևոր օրգանին՝ կրծքավանդակի աջ կեսի հետևի մակերեսին՝ առողջությանը պատճառելով կյանքին վտանգ սպառնացող ծանր վնաս, որից հետո դեպքի վայրից դիմել է փախուստի (տես սույն որոշման 6-րդ կետը):

19. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածով նախատեսված արարքը մարդու առողջության դեմ ուղղված հանցագործություններից ամենավտանգավորն է: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ այն դասվում է ծանր հանցագործությունների շարքը: Անձի կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունների մեծ մասը կատարվում է ալկոհոլի ազդեցության տակ, ընդ որում, որպես կանոն, այդ վիճակը նպաստում է նման հանցագործությունների կատարմանը: Սույն գործի փաստական տվյալները վկայում են այն մասին, որ ալկոհոլի ազդեցությունը հանդիսացել է Գ.Հովհաննիսյանի կողմից նշված հանցանքը կատարելուն նպաստող պայման:

Այս պայմաններում խոստովանական ցուցմունքներ տալը, բարձրագույն կրթություն ունենալը, նախկինում դատված չլինելը, 2008թ. հուլիսին ամբաստանյալի մոր մահանալը չեն վկայում այն հասարակական վտանգավորության բացակայության մասին, որը բնորոշ է Գ.Հովհաննիսյանի կատարած հանցագործությանը: Դրանք չեն նվազեցնում ամբաստանյալի կատարած արարքի՝ հանրության համար վտագավորության աստիճանը և Գ.Հովհաննիսյանի նկատմամբ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու օբյեկտիվ հիմք չեն:

20. Փաստորեն վերաքննիչ դատարանը, հաշվի չառնելով գործի վերը նշված հանգամանքները, պատիժ նշանակելիս Գ.Հովհաննիսյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի կիրառմամբ ազատազրկման ձևով պատիժը պայմանականորեն չի կիրառել, ինչն անարդարացի է ակնհայտ մեղմ լինելու պատճառով, չի համապատասխանում նրա կատարած հանցագործության ծանրությանը և ամբաստանյալի անձին:

21. ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերաքննիչ դատարանը սխալ հետևության է հանգել Գ.Հովհաննիսյանի նկատմամբ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու միջոցով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով սահմանված պատժի նպատակներին՝ սոցիալական արդարության վերականգնմանը, պատժի ենթարկված անձի ուղղմանը և հանցագործության կանխմանը հասնելու հնարավորության մասին:

22. Վերաքննիչ դատարանը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա Գ.Հովհաննիսյանի նկատմամբ նշանակված ազատազրկման ձևով պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով, թույլ է տվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասի նորմերի՝ 5-րդ, 10-րդ և 61-րդ հոդվածներով սահմանված օրինականության, արդարության, պատասխանատվության անհատականացման և պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքների խախտում, որը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածով նախատեսված քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում է և հանգեցրել է նույն օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջներին չհամապա-

Դատական պրակտիկա

տասխանող անօրինական և չհիմնավորված որոշման կայացմանը:

23. Վերը նշված նյութական և դատավարական իրավունքի խախտումները, որոնք ազդել են պատժի մասով գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ, 398-րդ և 406-րդ հոդվածների հիման վրա վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու հիմք են:

24. Քանի որ գործի նյութերով հերքվում են վերաքննիչ դատարանի որոշման մեջ նշված՝ Դ.Հովհաննիսյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը կիրառելու մասին փաստարկները, և հաստատվում են պատիժ նշանակելու վերաբերյալ Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավճռի օրինական, հիմնավորված ու պատճառաբանված լինելը, անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի հիման վրա բեկանել վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը և օրինական ուժ տալ առաջին ատյանի դատարանի դատավճռին:

25. Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Դավիթ Ռոբերտի Հովհաննիսյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 25-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Երևանի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009թ. հուլիսի 15-ի դատավճռին:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՉԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի նոյեմբերի 26-ին

Երևան քաղաքում

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշման դեմ Դավիթ Ֆելիքսի Գալստյանի բերած վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Յ

Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2008 թվականի սեպտեմբերի 27-ին ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի Հարկային ծառայության հետաքննության բաժնում հարուցվել է թիվ 83163508 քրեական գործը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով՝ ֆիզիկական անձ Դ.Գալստյանի կողմից առանց պետական գրանցման, առանց հարկային մարմիններում հաշվառման, ապօրինի ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու փաստի առթիվ:

2009 թվականի հունվարի 15-ին Դ.Գալստյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

2009 թվականի փետրվարի 17-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան:

2. Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2009 թվականի հուլիսի 7-ին որոշում է կայացրել «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշման 5-րդ կետի 1-ին ենթակետի կիրառմամբ Դ.Գալստյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 188-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով քրեական գործի վարույթը կարճելու և նրա նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին:

Նույն որոշմամբ Դ.Գալստյանից հօգուտ պետական բյուջեի բռնագանձվել է 4.467.800 ՀՀ դրամ՝ որպես հանցագործությամբ պետությանը պատճառված վնասի գումար:

ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի Գյումրու տարածքային հարկային տեսչությանը քաղաքացիական դատավարության կարգով քաղաքացիական հայց հարուցելու իրավունք է վերապահվել:

Իրեղեն ապացույց ճանաչված, Դ.Գալստյանին ի պահ հանձնված գույքը բռնագրավվել է հօգուտ պետության:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

3. Վերոգրյալ որոշման դեմ վերաքննիչ բողոք է բերել ամբաստանյալ Դ.Գալստյանը:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշմամբ Դ.Գալստյանի բողոքը մերժվել է, իսկ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հուլիսի 7-ի որոշումը՝ թողնվել օրինական ուժի մեջ:

4. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել Դ.Գալստյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2009 թվականի հոկտեմբերի 22-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով («բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար»):

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները

5. Նախաքննության մարմնի կողմից Դ.Գալստյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա, խախտելով «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 26-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերի պահանջները, առանց պետական գրանցման, 2007 թվականի մայիսի 1-ից մինչև 2008 թվականի օգոստոսի 20-ն ընկած ժամանակահատվածում իրականացրել է ապօրինի ձեռնարկատիրական գործունեություն: Մասնավորապես, 2007 թվականի մայիսի 1-ից մինչև 2008 թվականի մայիսի 1-ը Գյումրի քաղաքի Ծուլիկիձե փողոցի 125 տանը, իսկ 2008 թվականի մայիսի 1-ից մինչև 2008 թվականի օգոստոսի 28-ը Ղորղանյան փողոցի 326 տանը Դ.Գալստյանը զբաղվել է կենցաղային 12 սմ և 20 սմ չափերով մոմերի արտադրությամբ և դրանց իրացմամբ, ինչի արդյունքում պետությանը պատճառվել է առանձնապես խոշոր չափի՝ 4.467.800 ՀՀ դրամի վնաս, որից ավելացված արժեքի հարկ՝ 2.089.300 ՀՀ դրամ, եկամտահարկ՝ 1.736.300 ՀՀ դրամ, սոցվճար՝ 642.200 ՀՀ դրամ (քրեական գործ հատոր 1-ին, գ/թ 145):

6. Սույն գործով նախաքննության մարմինը 2009 թվականի փետրվարի 11-ին որոշում է կայացրել Դ.Գալստյանին պատկանող, կալանքի տակ գտնվող և նրան ի պահ հանձնված տեխնիկական միջոցները և նյութական արժեքները որպես իրենդեն ապացույց ճանաչելու մասին (քրեական գործ հատոր 1-ին, գ/թ 237-238):

7. Քրեական գործով քաղաքացիական հայցվոր ճանաչված ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի Գյումրու տարածքային հարկային տեսչության կողմից 2009 թվականի մարտի 16-ին Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան է ներկայացվել հայցադիմում, որով քաղաքացիական հայցվորը խնդրել է քաղաքացի Դ.Գալստյանից հօգուտ պետական բյուջեի բռնագանձել 6.767.900 ՀՀ դրամ, հարկային մարմնի զարգացման և խրախուսման ֆոնդի գումար՝ 752.000 ՀՀ դրամ (քրեական գործ հատոր 2-րդ, գ/թ 59):

8. Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանն իր որոշման մեջ նշել է. «Դատարանը քննարկելով Դ.Գալստյանի մեղադրանքի

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ծավալում առկա պետությանը պատճառված առանձնապես խոշոր չափի 4.467.800 ՀՀ դրամ վնասի հատուցման հարցը, գտնում է, որ այն ենթակա է բռնագանձման: Ինչ վերաբերում է ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՊԵԿ Գյումրու տարածքային հարկային տեսչության տույժերի և տուգանքների գծով ներկայացրած հայցապահանջին՝ դատարանը գտնում է, որ Դ.Գալստյանի կողմից հայցը չընդունելու պատճառաբանությունների պայմաններում այն պետք է թողնել քրեական գործով առանց քննության՝ քաղաքացիական դատավարության կարգով քննության առնելու համար:

Գործով իրեղեն ապացույց ճանաչված հանցագործության առարկաները և միջոցները ենթակա են բռնագրավման պետության օգտին» (քրեական գործ հատոր 2-րդ, գ/թ 148, 149):

9. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանն իր դատական ակտում նշել է. «Գործով ձեռք բերված ապացույցներով հաստատվել է, որ Դավիթ Գալստյանը առանց պետական գրանցման, 2007 թվականի մայիսի 1-ից մինչև 2008 թվականի օգոստոսն ընկած ժամանակահատվածում իրականացրել է ապօրինի ձեռնարկատիրություն (...), որով պետությանը պատճառել է առանձնապես խոշոր չափի՝ 4.467.800 ՀՀ դրամի վնաս (...):

Առաջին ատյանի դատարանը, քննարկելով Դ.Գալստյանի մեղադրանքի ծավալում առկա պետությանը պատճառված առանձնապես խոշոր չափի՝ 4.467.800 ՀՀ դրամ վնասի հատուցման հարցը, վերը շարադրված հիմքերի առկայության պայմաններում հանգել է ճիշտ հետևության և իրավացիորեն որոշել է Դ.Գալստյանից հոգուտ պետությունից բռնագանձել 4.467.800 ՀՀ դրամ՝ որպես հանցագործությանը պետությանը պատճառված վնասի գումար:

(...) Տվյալ պարագայում ամբաստանյալից առգրավված տեխնիկական միջոցները և նյութական արժեքները հանդիսանում են հանցագործության առարկաներ, որոնք ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ պետք է բռնագրավվեն հոգուտ պետության» (քրեական գործ հատոր 3-րդ, գ/թ 35, 36):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքը, հիմնավորումները և պահանջը

10. Վճռաբեկ բողոք բերած անձը նշել է, որ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավապետության առաջին ատյանի դատարանը, քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ որոշմամբ իրենից հոգուտ պետական բյուջեի 4.467.800 ՀՀ դրամ բռնագանձելով և իրեղեն ապացույց ճանաչված, իրեն ի պահ հանձնված գույքը հոգուտ պետության բռնագրավելով, թույլ է տվել ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ, 8-րդ, 18-րդ, 19-րդ, 21-րդ հոդվածների և «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշման 5-րդ կետի պահանջների խախտում: Բողոքաբերի պնդմամբ՝ քրեական գործի կարճման մասին որոշում կայացնելով՝ դատարանն իրավունք չունի այլ պարտականություններ դնել քաղաքացու վրա:

Բողոքի հեղինակը նշել է նաև, որ առաջին ատյանի դատարանի որոշմամբ ինքը գրկվել է իր խախտված իրավունքները վերականգնելու և արդյունավետ պաշտպանվելու՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված իր իրավունքներից, քանի որ քաղաքացիական դատավարության կարգով հայց հարուցելիս քաղաքացիական հայցվորը դատարանում իր նկատմամբ կունենա առավելություն:

11. Վերոգրյալի հիման վրա բողոքաբերը խնդրել է ամբողջությամբ բեկանել

Դատական պրակտիկա

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշումը և մասնակիորեն բեկանել Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հուլիսի 7-ի որոշումը՝ իրենից հոգուտ պետական բյուջեի 4.467.800 ՀՀ դրամ բռնագանձելու և իրեղեն ապացույց ճանաչված, իրեն ի պահ հանձնված գույքը հոգուտ պետության բռնագրավելու մասերով:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

I. Հանցագործության գործիքները հոգուտ պետության բռնագրավելու իրավաչափությունը.

12. Բողոքաբերի կողմից Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացրած առաջին հարցը հետևյալն է. Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանն իրավասո՞ւ էր արդյոք քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշմամբ գործով իրեղեն ապացույց ճանաչված գույքը բռնագրավել հոգուտ պետության:

13. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Դատարանի դատավճռում, ինչպես նաև քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշման մեջ իրեղեն ապացույցների հարցի լուծումը կատարվում է հետևյալ կանոնների պահպանմամբ՝

1) հանցագործության գործիքները, ինչպես նաև շրջանառությունից հանված առարկաները բռնագրավվում և հանձնվում են համապատասխան պետական հիմնարկներին, իսկ արժեք չներկայացնելու դեպքում՝ ոչնչացվում են.

(...)»:

Վերոգրյալ իրավանորմի բովանդակությունից հետևում է, որ քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը, գործով վարույթն ավարտելիս, այդ թվում՝ գործի վարույթը կարճելիս, պարտավոր է որոշում կայացնել իրեղեն ապացույց ճանաչված հանցագործության գործիքները և հանցավոր գործողությունների օբյեկտ հանդիսացող առարկաները տնօրինելու վերաբերյալ՝ դրանց որոշակի նյութական արժեք ներկայացնելու պարագայում հոգուտ պետության բռնագրավելու, իսկ նյութական արժեք չներկայացնելու դեպքում՝ ոչնչացնելու միջոցով:

14. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը, համաներման ակտի կիրառմամբ քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնելիս, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով, Գ.Գ.ալստյանի ապօրինի արտադրամասում հայտնաբերված, նախաքննության մարմնի որոշմամբ իրեղեն ապացույց ճանաչված, հանցագործության գործիք ծառայած և հանցավոր գործողությունների օբյեկտներ հանդիսացող տեխնիկական միջոցները և նյութական արժեքները (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը) բռնագրավել է հոգուտ պետության (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ կետը):

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը սույն գործով ոչ միայն իրավասու էր, այլ նաև պարտավոր էր քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշմամբ գործով իրեղեն ապացույց ճանաչված գույքը բռնագրավել հոգուտ պետության:

II. Քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ դատական ակտով քաղաքացիական հայցը լուծելու իրավաչափությունը.

15. Բողոքաբերի կողմից Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացրած երկրորդ

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հարցը հետևյալն է. Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանն իրավասո՞ւ էր արդյոք քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշմամբ լուծել ներկայացված քաղաքացիական հայցը:

16. ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 163-րդ հոդվածի համաձայն. «Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը լուծվում է դատավճռով»:

17. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համակարգային վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրենսդիրը որդեգրել է քրեական մեղադրանքի հանդեպ քաղաքացիական հայցի ամանցյալ դերի հայեցակարգը: Իսկ դրանից բխում է, որ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը լուծելու համար դատարանը նախ պետք է ապացուցված համարի տվյալ հանցագործության համար անձի մեղավորությունը, որից հետո միայն կարող է անդրադառնալ հանցագործությանը անմիջականորեն պատճառված գույքային վնասի բնույթի, չափի և դրա հատուցման հետ կապված հարցերին:

Միևնույն ժամանակ, անմեղության կանխավարկածի սահմանադրական սկզբունքից բխում է, որ հանցագործության մեջ անձի մեղավորությունը չի կարող ապացուցված համարվել այլ կերպ, քան մեղադրական դատավճռով: Հետևաբար մեղադրական դատավճռի բացակայության պայմաններում դատարանը չի կարող լուծում տալ քաղաքացիական հայցին:

18. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2009 թվականի հուլիսի 7-ին որոշում է կայացրել Գ.Գալստյանի վերաբերյալ քրեական գործի վարույթը կարճելու և նրա նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին: Վերոնշյալ ակտով դատարանը որոշում է կայացրել Գ.Գալստյանից պետությանը պատճառված առանձնապես խոշոր չափի 4.467.800 ՀՀ դրամ վնասը բռնագանձելու մասին (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ կետը):

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշմամբ օրինական ուժի մեջ է թողել Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հուլիսի 7-ի որոշումը (տե՛ս սույն որոշման 3-րդ կետը)՝ պատճառաբանելով, որ գործով ձեռք բերված ապացույցներով հաստատվել է, որ Գ. Գալստյանն առանց պետական գրանցման, 2007 թվականի մայիսի 1-ից մինչև 2008 թվականի օգոստոսն ընկած ժամանակահատվածում իրականացրել է ապօրինի ձեռնարկատիրություն, որով պետությանը պատճառել է առանձնապես խոշոր չափի՝ 4.467.800 ՀՀ դրամի վնաս (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը):

Այսինքն՝ նախաքննության մարմնի կողմից Գ.Գալստյանին առաջադրված մեղադրանքում վերջինիս մեղավորությունը կամ անմեղությունը ՀՀ Սահմանադրության

Դատական պրակտիկա

րությամբ և քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով դատարանում չի ապացուցվել: Մեղսագրված արարքում անձի մեղքը ապացուցված չլինելու պայմաններում չի կարող ապացուցված համարվել նաև մեղսագրված հանցավոր գործողությունների արդյունքում անմիջականորեն պատճառված գույքային վնասը: Սակայն անտեսելով վերոնշյալ հանգամանքը՝ ինչպես առաջին ատյանի, այնպես էլ վերաքննիչ դատարանը գտել են, որ հանցագործությամբ անմիջականորեն պատճառված գույքային վնասը ենթակա է հատուցման:

19. Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալ դատողությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրենքով նախատեսված դեպքերում քրեական գործի վարույթի կարճումը հանգեցնում է նաև քրեական գործով հարուցված քաղաքացիական հայցի հետագա քննության դադարեցման:

Հետևաբար, Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը, համաներման ակտի կիրառմամբ Գ.Գ.ալստյանի վերաբերյալ քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնելով, իրավասու չէր լուծել ներկայացված քաղաքացիական հայցը, այլ պետք է թողներ այն առանց քննության՝ քաղաքացիական հայցվորին բացատրելով ներկայացված քաղաքացիական հայցը քաղաքացիական դատավարության կարգով հարուցելու նրա իրավունքը:

20. Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հուլիսի 7-ի որոշումը Գ.Գ.ալստյանից հոգուտ պետական բյուջեի 4.467.800 ՀՀ դրամ բռնագանձելու մասով և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշումը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի հիման վրա անհրաժեշտ է բեկանել և սույն գործով քաղաքացիական հայցվորի ներկայացրած քաղաքացիական հայցն ամբողջությամբ թողնել առանց քննության:

21. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կայացնելիս իրեղեն ապացույցների տնօրինման և քաղաքացիական հայցի լուծման հարցերի վերաբերյալ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Դավիթ Ֆելիքսի Գալստյանից հոգուտ պետական բյուջեի 4.467.800 ՀՀ դրամ բռնագանձելու մասով Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հուլիսի 7-ի և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի սեպտեմբերի 4-ի որոշումները բեկանել և քաղաքացիական հայցը թողնել առանց քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ին

Երևան քաղաքում

դռնբաց դատական նիստում քննելով, ամբաստանյալ Արթուր Գրիգորիի Գրիգորյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի հոկտեմբերի 13-ի որոշման դեմ պաշտպան Վ.Խաչատրյանի վճռաբեկ բողոքը,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2007 թվականի նոյեմբերի 26-ին Երևանի Շենգավիթ համայնքի դատախազությունում հարուցվել է թիվ 11205207 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով:

Նախաքննության մարմնի 2008 թվականի մարտի 15-ի որոշմամբ Ա.Գրիգորյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

2008 թվականի հունիսի 5-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի քրեական դատարան:

2. 2009 թվականի փետրվարի 5-ին ընդունված «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 3-րդ կետի կարգով՝ 2009 թվականի փետրվարի 27-ին Ա.Գրիգորյանի վերաբերյալ քրեական գործը փոխանցվել է Երևանի Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ ըստ ընդդատության:

Երևանի Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2009 թվականի օգոստոսի 28-ի դատավճռով Ա.Գրիգորյանին մեղսագրվող՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված արարքը վերադրակել է նույն հոդվածի 1-ին մասով և «Համաներում հայտարարելու մասին» ՀՀ Ազգային ժողովի 2009 թվականի հունիսի 19-ի որոշման 2-րդ կետի 1-ին ենթակետի կիրառմամբ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 1-ին մասով Ա.Գրիգորյանի վերաբերյալ քրեական գործի վարույթը կարճել: Ա.Գրիգորյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով և դատապարտվել ազատազրկման 2 տարի ժամկետով:

Նույն համաներման ակտի 1-ին կետի 1-ին ենթակետի կիրառմամբ՝ Ա.Գրիգորյանն ազատվել է պատժի կրումից:

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

3. Մեղադրողի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա քննության առնելով քրեական գործը՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2009 թվականի հոկտեմբերի 13-ին որոշում է կայացրել բողոքը բավարարելու և Երևանի Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի օգոստոսի 28-ի դատավճիռը բեկանելու մասին:

Ա.Գրիգորյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և դատապարտվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով ազատազրկման 2 տարի ժամկետով, 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով՝ ազատազրկման 4 տարի ժամկետով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի կիրառմամբ, նշանակված պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով, Ա.Գրիգորյանի նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում 4 տարի 6 ամիս ժամկետով:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի կարգով նշանակված պատժի մեջ հաշվակցվել է Ա.Գրիգորյանի՝ կալանքի տակ գտնվելու 9 ամիս 14 օր ժամկետը, և նրան թողնվել է կրելու ազատազրկում 3 տարի 8 ամիս 16 օր ժամկետով:

4. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի հոկտեմբերի 13-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանի պաշտպան Վ.Խաչատրյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2009 թվականի դեկտեմբերի 11-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով («բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար»):

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները

5. Ա.Գրիգորյանը դատապարտվել է հետևյալ արարքների համար.

Ա.Գրիգորյանը 2007 թվականի նոյեմբերի 15-ին՝ ժամը 22:30-ի սահմաններում, տեսնելով Երևանի Արտաշիսյան և Շևչենկո փողոցների խաչմերուկում, Արագածի 6 հասցեում գտնվող «Մոնտալ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությանը պատկանող «Լյուքս» համալիրի մոտ վիճաբանող Կարեն Գրիշյանին և նշված համալիրում իր ծառայողական պարտականությունները կատարող՝ ՀՀ ոստիկանության պետական պահպանության վարչության Շենգավիթի բաժնի ոստիկան, ոստիկանության ավագ Սամվել Չարգարյանին, անհարկի վեճի է բռնվել վերջինիս հետ և առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելով նրա նկատմամբ, ձեռքերով բռնել է Ս.Չարգարյանի համազգեստից, քաշքշել ու հայիոյել է: Վիճաբանության ու հայիոյանքի ձայները լսելով՝ «Լյուքս» համալիրից դուրս են եկել երկու աշխատակիցներ և համալիրի համասեփականատեր Սիհրան Մաթոսյանը, որը, տեսնելով Ս.Չարգարյանի նկատմամբ կիրառվող բռնությունը, մտեցել է նրանց, Ա.Գրիգորյանին ուժով հեռացրել Ս.Չարգարյանից, որի ընթացքում պոկվել է վերջինիս ոստիկանական փողկապը: Այնուհետև Ա.Գրիգորյանը, բարձրաձայն սեռական բնույթի հայիոյանքներ տալով Ս.Չարգարյանի և Ս.Մաթոսյանի հասցեին, Շևչենկո փողոցով դիմել է փախուստի և շուրջ 12 մետր հեռանալուց հետո իր մոտ գտնվող, որպես զենք օգտագործվող,

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)
ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
98

հրազեն չհանդիսացող ատրճանակով կրակոցներ է արձակել իրենից շուրջ 5 մետր հեռավորության վրա գտնվող Մ.Մաթոսյանի ուղղությամբ, ապա հայիոյանքներ տալով՝ հեռացել է:

Ա.Գրիգորյանի խուլիգանական գործողությունների հետևանքով, որոնք արտահայտվել են հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով և Մ.Մաթոսյանի նկատմամբ ֆիզիկական բռնություն կիրառելու փորձով, շուրջ 10 րոպե տևողությամբ կոպիտ կերպով խախտվել է հասարակական կարգը և խանգարվել «Լյուքս» համալիրի աշխատանքը:

6. Սույն գործով առաջին ատյանի դատարանն իր դատավճռում նշել է. «Ըստ Արթուր Գրիգորյանի բոլոր ցուցմունքների, որպիսիք հաստատվել են վկաների ցուցմունքներով, նա վկա Մաթոսյանի կողմից տապալվելով գետնին՝ անմիջապես դիմել է փախուստի և հետապնդվելով վերջինիս կողմից՝ վախից օդ է կրակել, այդ կրակոցով որևէ վտանգ չի առաջացրել, այլ կարողացել է խուսափել հետագա հետապնդումից, անխափան հեռանալ դեպքի վայրից:

Այս ցուցմունքներին հակառակ ապացույցներ ձեռք չեն բերվել:

(...)

Դատարանը եկավ այն հետևության, որ ամբաստանյալ Արթուր Գրիգորյանը փախուստի դիմելու ընթացքում՝ վկաների հասցեին հայիոյանքներ տալով, հետապնդումից խուսափելու նպատակով օդամղիչ ատրճանակից օդ կրակելով, կատարել է արարք, որը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմին, ուստի ամբաստանյալ Արթուր Գրիգորյանին մեղսագրված արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասից պետք է վերադասակարգվի նույն հոդվածի 1-ին մասով» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, էջ 97):

7. Վերաքննիչ դատարանն իր դատական ակտում նշել է՝ «Վերաքննիչ դատարանը, գնահատության ենթարկելով քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցները, գտնում է, որ դատարանի հետևությունները և հիմնավորումներն ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանի հանցավոր արարքը խուլիգանության դրվագով վերադասակարգելու առումով անհիմն են և չեն բխում ինչպես գործող օրենսդրության, այնպես էլ քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցներից» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2-րդ, էջ 143):

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոքի հեղինակը նշել է, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ, 25-րդ, 127-րդ և 358-րդ հոդվածների պահանջները:

Ըստ բողոքաբերի՝ ինչպես նախաքննության, այնպես էլ դատաքննության ընթացքում բավարար ապացույցներ ձեռք չեն բերվել, որոնք կվկայեին, որ Ա.Գրիգորյանն իր մոտ գտնվող, հրազեն չհանդիսացող օդամղիչ ատրճանակի գործադրմամբ կատարել է խուլիգանություն:

Բողոք բերած անձը շեշտում է, որ Ա.Գրիգորյանը, Մ.Մաթոսյանի կողմից վայր գցվելուց հետո դիմելով փախուստի, նկատել է, որ վերջինս հետապնդում է իրեն և ցանկանալով ազատվել հետապնդումից՝ իր մոտ գտնվող օդամղիչ ատրճանակով կրակել է օդ, իսկ այն հանգամանքը, որ նա կրակել է Մ.Մաթոսյանի և Ս.Զարգար-

Դատական պրակտիկա

յանի ուղղությամբ և իրական վտանգ առաջացրել վերջիններիս համար, հաստատված չէ պատշաճ ապացույցներով:

9. Վերոգրյալի հիման վրա բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի հոկտեմբերի 13-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևանի Շենգավիթ համայնքի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 2009 թվականի օգոստոսի 28-ի դատավճռին:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

10. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանի կողմից հրազեն չհանդիսացող ատրճանակով կրակոցներ արձակելը արդյո՞ք վկայում է նրա արարքում զենքի գործադրմամբ խուլիգանություն կատարելու հատկանիշների առկայության մասին:

11. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Խուլիգանությունը՝ դիտավորությամբ հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելը, որն արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով (...):

2. Նույն արարքը, որը գուգորդվել է անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով, ինչպես նաև ուրիշի գույքը ոչնչացնելով կամ վնասելով (...):

3. Սույն հոդվածի երկրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը՝

1) կատարվել է մի խումբ անձանց կամ կազմակերպված խմբի կողմից,

2) գուգորդվել է իշխանության ներկայացուցչին կամ հասարակական կարգի պահպանության պարտականություն իրականացնող կամ հասարակական կարգի խախտումը խափանող անձին դիմադրություն ցույց տալով,

3) կատարվել է նախկինում խուլիգանություն կատարած անձի կողմից,

4) գուգորդվել է անձի առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելով,

5) գուգորդվել է բացառիկ ջինիզմով՝

(...):

4. Սույն հոդվածի երկրորդ կամ երրորդ մասով նախատեսված արարքը, որը կատարվել է զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ (...):»:

12. Ա.Խաչատրյանի վերաբերյալ գործով որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ. «(...) Խուլիգանական արարքը կարող է կատարվել միայն խուլիգանական մղումներից ելնելով: Իսկ արարքը համարվում է խուլիգանական մղումներով կատարված, եթե այն կատարվում է հասարակության և բարոյականության նորմերի նկատմամբ անթաքույց արհամարհանքի հողի վրա, երբ մեղավոր անձի վարքը հանդիսանում է բացահայտ մարտահրավեր՝ ուղղված հասարակական կարգի դեմ և թելադրված է լինում շրջապատին հակադրվելու, վերջինիս հանդեպ արհամարհական վերաբերմունք ցուցաբերելու ցանկությամբ: Հետևաբար, եթե մեղավոր անձի գործողությունները կատարվել են ոչ խուլիգանական մղումներով և չեն գուգորդվել հասարակական կարգի կոպիտ խախտմամբ, դրանք չեն կարող որակվել որպես խուլիգանություն» (տե՛ս Արման Սիերի Խաչատրյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2006 թվականի հոկտեմբերի 24-ի ՎԲ-223/06 որոշումը):

13. Վերոշարադրյալի վերլուծությունից բխում է, որ խուլիգանության ինչպես

հասարակ, այնպես էլ որակյալ հանցակազմերի սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է արարքում խուլիգանական մղումների առկայությունը: Այսինքն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված արարքը՝ զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ կատարված խուլիգանությունը ենթադրում է խուլիգանական մղումների առկայություն, հակառակ պարագայում՝ արարքը չի կարող որակվել վերոնշյալ հատկանիշով:

14. Սույն գործի նյութերից երևում է, որ ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանի և ծառայողական պարտականությունները կատարող ոստիկանության աշխատակից Ս.Զարգարյանի միջև տեղի ունեցող վիճաբանության ընթացքում Ա.Գրիգորյանը, վկա Մ.Մաթոսյանի միջամտությամբ հեռացվելով ոստիկանության աշխատակցից, վայր է ընկել և անմիջապես ոտքի բարձրանալով՝ դիմել է փախուստի: Ընդ որում, հրագեն չհանդիսացող օդամղիչ ատրճանակն այդ ընթացքում գտնվել է ամբաստանյալի մոտ և վերջինս այդ ընթացքում որևէ կերպ չի փորձել օգտագործել այն՝ Մ.Մաթոսյանի և Ս.Զարգարյանի նկատմամբ բռնություն գործադրելու կամ այդպիսի սպառնալիք ստեղծելու նպատակով (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Քրեական գործի նյութերով հաստատված է, որ Ա.Գրիգորյանի փախուստի ընթացքում Մ.Մաթոսյանը հետապնդել է նրան, որի ժամանակ ամբաստանյալը, գրպանից հանելով օդամղիչ ատրճանակը, դրանով կրակոցներ է արձակել: Նշվածի մասին իրենց ցուցմունքներում հայտնել են ինչպես ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանը, այնպես էլ վկաներ Մ.Մաթոսյանը, Ս.Զարգարյանը, Լ.Բաղդասյանը, Ս.Գալաթյանը:

Առաջին ատյանի դատարանում ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանը ցուցմունք է տվել այն մասին, որ փախուստի ընթացքում նկատելով, որ իրեն հետապնդում է Մ.Մաթոսյանը, վախենալով, որ իրեն կծեծեն, հետապնդումից խուսափելու նպատակով իր մոտ գտնվող օդամղիչ ատրճանակով երկու անգամ կրակել է օդ (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Վերոշարադրյալից հետևում է, որ Ա.Գրիգորյանի կողմից օդամղիչ ատրճանակով օդ կրակելն ուղղված չի եղել հասարակական կարգի դեմ և թելադրված՝ շրջապատին հակադրվելու, վերջինիս հանդեպ արհամարհական վերաբերմունք ցուցաբերելու ցանկությամբ, այսինքն՝ չի կատարվել խուլիգանական մղումներից ելնելով:

Այսինքն՝ միջադեպից հետո փախուստի դիմելու ընթացքում Ա.Գրիգորյանի կողմից իր մոտ գտնվող, հրագեն չհանդիսացող ատրճանակով կրակոցներ արձակելը չի վկայում նրա արարքում զենքի գործադրմամբ խուլիգանություն կատարելու հատկանիշների առկայության մասին:

15. Ի լրումն վերոգրյալ դատողությունների՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն քրեական գործով ձեռք չի բերվել որևէ ապացույց, որը կհերքեր ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանի ցուցմունքն այն մասին, որ ինքը հրագեն չհանդիսացող օդամղիչ ատրճանակից կրակոցներ է արձակել՝ Մ.Մաթոսյանի հետապնդումից խուսափելու նպատակով և կհաստատեր այն հանգամանքը, որ ամբաստանյալը գործել է խուլիգանական մղումներով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ բոլոր կասկածները, որոնք չեն կարող փարատվել սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան

Դատական պրակտիկա

պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հոգուտ մեղադրյալի կամ կասկածյալի (...)»:

Հիմք ընդունելով սույն որոշման 13-րդ և 14-րդ կետերում առկա դատողությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հրազեն չհանդիսացող օդամղիչ ատրճանակի գործադրմամբ խուլիզանություն, այսինքն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված հանցագործություն կատարելու մեջ ամբաստանյալ Ա.Գրիգորյանի մեղավորությունը հաստատված չէ, ուստի ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, Ա.Գրիգորյանին մեղավոր ճանաչելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով, թույլ է տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում, ինչը Վճռաբեկ դատարանին հիմք է տալիս բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումը և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

16. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով՝ զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ կատարված խուլիզանություն որակելու իրավական հարցի վերաբերյալ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Ամբաստանյալ Արթուր Գրիգորիի Գրիգորյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի հոկտեմբերի 13-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

102

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի դեկտեմբերի 25-ին
դռնբաց դատական նիստում, քննելով Մարիամ Մանուկյանի, երրորդ անձինք Ալիսա և Քրիստինե Հասրաթյանների վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 11.03.2009 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Մարիամ Մանուկյանի հայցի ընդդեմ Արմեն, Անահիտ, Ռուզաննա, Քնարիկ, Գևորգ, Քնարիկ, Արման Առաքելյանների, Նելլի և Ալբերտ Քելմեյանների, Լիլիկ Դավթյանի, երրորդ անձինք Ալիսա, Հասմիկ, Կարեն, Վարդան, Հակոբ, Քրիստինե և Քնարիկ Հասրաթյանների՝ բնակելի տարածության անհատույց օգտագործման իրավունքը փոխհատուցմամբ դադարեցնելու և տարածքից վտարելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Մարիամ Մանուկյանը պահանջել է 217.000 ՀՀ դրամ փոխհատուցմամբ դադարեցնել Երևանի Ներքին Շենգավիթ 11 փողոցի թիվ 40 տան նկատմամբ Արմեն Առաքելյանի և Լիլիկ Դավթյանի բնակելի տարածության անհատույց օգտագործման իրավունքը և Արմեն, Անահիտ, Ռուզաննա, Քնարիկ, Գևորգ, Քնարիկ, Արման Առաքելյանների, Նելլի և Ալբերտ Քելմեյանների, Լիլիկ Դավթյանին վտարել նշված հասցեից:

Երևանի Շենգավիթ համայնքի առաջին ատյանի դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 12.06.2007 թվականի վճռով Մարիամ Մանուկյանի հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 11.03.2009 թվականի որոշմամբ Քնարիկ Առաքելյանի և Անահիտ Մարտիրոսյանի բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 12.06.2007 թվականի վճիռը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք են ներկայացրել Մարիամ Մանուկյանը, երրորդ անձինք Ալիսա և Քրիստինե Հասրաթյանները:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, 53-րդ հոդվածը, 219-րդ հոդվածի 1-ին մասը, կիրառել

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Է «Փաստաթղթերի հատուկ առաքման մասին» ՀՀ օրենքը, որը չպետք է կիրառեր:
Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Քնարիկ Առաքելյանի և Անահիտ Մարտիրոսյանի վերաքննիչ բողոքի հիմքը Դատարանի 12.06.2007 թվականի վճռի կայացումն է՝ առանց նրանց պատշաճ ծանուցելու: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը, դուրս գալով վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից, վերաքննիչ բողոք բերած անձանց՝ դատական նիստի մասին ծանուցված լինելու հանգամանքը հավաստող ապացույցները հետազոտելու փոխարեն հետազոտել է հայցվորին և երրորդ անձանց ուղարկված ծանուցագրերը: Արդյունքում հաստատված համարելով հայցվորի և երրորդ անձանց կողմից դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին ծանուցագրերը ստորագրված չլինելու հանգամանքը՝ Վերաքննիչ դատարանը Դատարանի 12.06.2007 թվականի վճիռը բեկանել է և գործն ուղարկել նոր քննության:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 11.03.2009 թվականի որոշումը և այն փոփոխել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Սույն գործով պատասխանողներ Քնարիկ Առաքելյանն ու Անահիտ Մարտիրոսյանը վերաքննիչ բողոքի հիմքում դրել են այն հանգամանքը, որ Դատարանը Գևորգ, Արմեն, Անահիտ Առաքելյաններին դատական նիստին ներկա գտնվելու հնարավորություն չի ընձեռել, ինչպես նաև Արմեն Առաքելյանի մյուս երեխաների՝ Սարգիս, Գայանե, Անգելինա Առաքելյանների անմիջական շահերը սույն գործով շոշափվելու պայմաններում վերջիններիս պատասխանող չի ներգրավել (հատոր 2-րդ, գ.թ. 5-6):

2. ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը 11.03.2009 թվականի որոշման հիմքում դրել է 01.02.2007 թվականի, 13.02.2007 թվականի, 02.03.2007 թվականի, 29.05.2007 թվականի դատական նիստերին ներկայանալու մասին սույն գործով երրորդ անձանց, ինչպես նաև 13.02.2007 թվականի, 02.03.2007 թվականի, 15.03.2007 թվականի դատական նիստերին ներկայանալու մասին հայցվորին ուղղված ծանուցագրերը վերջիններիս կողմից ստորագրված չլինելու հանգամանքը (հատոր 4-րդ, գ.թ. 105-106):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացույցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

Վերոնշյալ իրավանորմերից հետևում է, որ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է և վերաքննիչ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը որոշում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահ-

մաններում:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Դատարանի 12.06.2007 թվականի վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք են ներկայացրել սույն գործով պատասխանողներ Քնարիկ Առաքելյանն ու Անահիտ Մարտիրոսյանն այն հիմքով, որ Դատարանը Գևորգ Արմեն, Անահիտ Առաքելյաններին դատական նիստին ներկա գտնվելու հնարավորություն չի ընձեռել, ինչպես նաև Արմեն Առաքելյանի մյուս երեխաների՝ Սարգիս, Գայանե, Անգելինա Առաքելյանների անմիջական շահերը սույն գործով շոշափվելու պայմաններում վերջիններիս պատասխանող չի ներգրավել:

Վերաքննիչ դատարանը 11.03.2009 թվականի որոշմամբ բեկանել է Դատարանի 12.06.2007 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել է նոր քննության այն պատճառաբանությամբ, որ 01.02.2007 թվականի, 13.02.2007 թվականի, 02.03.2007 թվականի, 29.05.2007 թվականի դատական նիստերին ներկայանալու մասին սույն գործով երրորդ անձանց, ինչպես նաև 13.02.2007 թվականի, 02.03.2007 թվականի, 15.03.2007 թվականի դատական նիստերին ներկայանալու մասին հայցվորին ուղղված ծանուցագրերը վերջիններիս կողմից չեն ստորագրվել, ինչը ենթադրում է, որ առանց վերջիններիս դատական նիստի վայրի և ժամանակի մասին պատշաճ ծանուցելու՝ Դատարանը նրանց իրավունքների վերաբերյալ կայացրել է ըստ էության լուծող դատական ակտ:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանի որոշման մեջ բացակայում է վերաքննիչ բողոքում բարձրացված հարցերի վերաբերյալ որևէ իրավական դիրքորոշում: Ավելին, սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը դուրս է եկել վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից և Դատարանի 12.06.2007 թվականի վճռի բեկանման հիմքում դրել է մի հանգամանք, որը չի վիճարկվել ո՛չ վերաքննիչ բողոք բերած անձանց և ո՛չ էլ սույն գործով հայցվորի ու երրորդ անձանց կողմից:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար է, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի համաձայն, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 11.03.2009 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍՏԵ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի դեկտեմբերի 25-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Հրահատ Սկրտչյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 30.07.2009 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Հրահատ Սկրտչյանի ընդդեմ «ՎՏԲ-Հայաստան բանկ» ՓԲԸ-ի՝ «ՎՏԲ-Հայաստան բանկ» ՓԲԸ-ի (այսուհետ՝ Բանկ) գլխավոր տնօրեն-տնօրինության նախագահի 29.02.2009 թվականի թիվ 62-Կ հրամանն անվավեր ճանաչելու, նախկին աշխատանքում վերականգնելու և հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար աշխատավարձը բռնագանձելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Հրահատ Սկրտչյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Բանկի գլխավոր տնօրեն-տնօրինության նախագահի 29.02.2009 թվականի թիվ 62-Կ հրամանը, վերականգնել նախկին աշխատանքում, բռնագանձել հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի, ինչպես նաև 2009 թվականի հունվար ամսվա չվճարված աշխատավարձը:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 03.06.2009 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 30.07.2009 թվականի որոշմամբ Դատարանի 03.06.2009 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Հրահատ Սկրտչյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Բանկը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ, 51-րդ, 53-րդ, 219-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը, հիմնվելով Բանկի կողմից վկայակոչված անհիմն փաստարկների վրա, ապացուցված է համարել այն հանգամանքը, որ Հրահատ Սկրտչյանը 2008 թվականի դեկտեմբերին բացակայել է 177,7 ժամ: Սինչդեմ Բանկի գլխավոր տնօրենի կողմից ստորագրված 01.07.2008 թվականի տեղեկանքը հավաստում է, որ Հրահատ Սկրտչյանը 2008 թվականի դեկտեմբեր ամսին ներկա է գտնվել աշխա-

ՀՈՒՆՎԱՐ - ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 - 2 (126 - 127)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տավայրում և նրան ամբողջությամբ վճարվել է հաստիքադրույքին համապատասխան աշխատավարձը:

Բացի այդ, 01.12.2008 թվականին Հրահատ Սկրտչյանի հետ աշխատանքային պայմանագիրը դադարեցնելու վերաբերյալ ծանուցումը հանձնելիս գործատուն չի ներկայացրել ծանուցման ժամանակահատվածում նոր աշխատանք փնտրելու համար ազատ ժամանակի սահմանափակում, ինչպես նաև չի պահանջել գրավոր ներկայացնել ազատ ժամանակի օգտագործման ժամանակացույց: Ուստի, բանավոր զգուշացնելով գործատուին՝ Հրահատ Սկրտչյանը 2009 թվականի հունվարի 14, 15, 16, 19, 22, 23, 26-ին աշխատանք փնտրելու նպատակով բացակայել է աշխատավայրից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել ՀՀ վերաքննիչ դատարանի 30.07.2009 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ հայցը բավարարել:

2.1. Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Գլխավոր տնօրեն տնօրինության նախագահի 29.01.2009 թվականի թիվ 62-Կ հրամանն օրինական է և բխում է օրենսդրության պահանջներից: Հայցվորը 2009 թվականի հունվարի 14, 15, 16, 19, 22, 23 և 26-ին աշխատանքի ընդհանրապես չի ներկայացել, իսկ 27.01.2009 թվականին ուշ է ներկայացել աշխատանքի և շուտ գնացել, ինչով էլ խախտել է Բանկում սահմանված աշխատանքային ռեժիմը: Նշվածը, ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետի համաձայն, աշխատանքային կարգապահության կոպիտ խախտում է, ինչի հիմքով էլ նույն օրենսգրքի 121-րդ հոդվածի համար գործատուն իրավունք ունի լուծել աշխատանքային պայմանագիրը:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. 12.11.2008 թվականին Բանկի և Հրահատ Սկրտչյանի միջև, ի փոփոխումն 04.08.2006 թվականին կնքված թիվ 131 աշխատանքային պայմանագրի, կնքվել է լրացուցիչ համաձայնագիր, որով աշխատանքային պայմանագիրը դարձել է անորոշ ժամկետով կնքված (գ. թ. 16):

2. 01.12.2008 թվականին ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի հիմքով (աշխատողներ թվաքանակի կրճատման հիմքով) Հրահատ Սկրտչյանին տրվել է աշխատանքային պայմանագիրը 02.02.2009 թվականից դադարեցնելու վերաբերյալ ծանուցում (գ. թ. 33):

3. Բանկի գլխավոր տնօրեն-տնօրինության նախագահ Վալերի Օվսյանիկովի 28.04.2009 թվականի տեղեկանքի համաձայն՝ Հրահատ Սկրտչյանը 2009 թվականի հունվար ամսին աշխատել է ընդամենը 8 աշխատանքային օր, որի համար էլ վարձատրվել է, իսկ 2009 թվականի հունվարի 14, 15, 16, 19, 22, 23, 26-ին չի ներկայացել աշխատանքի (գ. թ. 68-69):

4. Բանկի գլխավոր տնօրեն-տնօրինության նախագահ Վալերի Օվսյանիկովի 01.07.2009 թվականի տեղեկանքի համաձայն՝ Հրահատ Սկրտչյանը 2008 թվականի դեկտեմբեր ամսին աշխատել է 23 աշխատանքային օր, չունի բացակայություններ (գ. թ. 118-119):

5. Բանկի գլխավոր տնօրեն-տնօրինության նախագահի 29.01.2009 թվականի թիվ 62-Կ հրամանի համաձայն՝ 29.01.2009 թվականից լուծվել է Հրահատ Սկրտչյանի հետ աշխատանքային պայմանագիրը՝ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 221-րդ

Դատական պրակտիկա

հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետի և 223-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի հիմքով (գ. թ. 37):

4. Վճարելի դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Քննելով վճարելի բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճարելի դատարանը գտնում է, որ այն անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ գործատուն իրավունք ունի լուծելու անորոշ ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը, ինչպես նաև որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը նախքան դրա գործողության ժամկետի լրանալը արտադրության ծավալների, տնտեսական, տեխնոլոգիական և աշխատանքի կազմակերպման պայմանների փոփոխման, ինչպես նաև արտադրական անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ **աշխատողների թվաքանակի կրճատման դեպքում**, իսկ 10-րդ կետի համաձայն՝ **սույն օրենսգրքով նախատեսված այլ դեպքերում**:

Նույն օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ սույն օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 3-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու դեպքում գործատուն պարտավոր է աշխատողին գրավոր ծանուցել ոչ ուշ, քան երկու ամիս առաջ: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ սույն հոդվածի 1-ին մասով սահմանված ժամանակահատվածներում նոր աշխատանք փնտրելու համար գործատուն պետք է աշխատողին տրամադրի ազատ ժամանակ: Տրամադրվող ժամանակի տևողությունը չի կարող պակաս լինել ծանուցման ժամանակահատվածում ներառվող աշխատաժամանակի տասը տոկոսից: Աշխատանք փնտրելու համար ազատ ժամանակը տրամադրվում է **աշխատողի առաջարկած ժամանակացույցով**: Այդ ժամանակահատվածում պահպանվում է աշխատողի միջին աշխատավարձը, որը հաշվարկվում է՝ հիմք ընդունելով աշխատողի միջին ժամային աշխատավարձի չափը:

Վերոնշյալ իրավանորմերից հետևում է, որ գործատուն նոր աշխատանք փնտրելու համար ազատ ժամանակ տրամադրում է աշխատողի խնդրանքով՝ վերջինիս կողմից առաջարկած ժամանակացույցին համապատասխան:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 121-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործատուն իրավունք ունի լուծելու աշխատանքային պայմանագիրը, եթե աշխատողը թեկուզև մեկ անգամ թույլ է տվել սույն օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված աշխատանքային կարգապահության կոպիտ խախտում:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ աշխատանքային կարգապահության կոպիտ խախտում կարող է համարվել անհարգելի պատճառներով ամբողջ աշխատանքային օրվա (հերթափոխի) ընթացքում աշխատանքի չներկայանալը:

Վերոնշյալ իրավանորմերից հետևում է, որ գործատուն իրավունք ունի լուծելու աշխատանքային պայմանագիրը, եթե աշխատողը անհարգելի պատճառներով թեկուզև մեկ ամբողջ աշխատանքային օրվա (հերթափոխի) ընթացքում աշխատանքի չի ներկայացել:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Հրահատ Սկրտչյանը 2009 թվականի հունվարի 14, 15, 16, 19, 22, 23, 26-ին առանց զգուշացման անհարգելի պատճառներով չի ներկայացել աշխատանքի: Վճարելի բողոքում արտահայտած Հրահատ Սկրտչյանի հիմնավորման համաձայն՝ վերջինս գործատուի կողմից նոր աշխատանք փնտրելու համար ազատ ժամանակի սահմանափակում չներկայացնելու պայմաններում

2009 թվականի հունվարի 14, 15, 16, 19, 22, 23, 26-ին աշխատանք փնտրելու նպատակով բացակայել է աշխատավայրից:

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանն ապացուցված է համարել Հրահատ Սկրտչյանի կողմից 2008 թվականի դեկտեմբեր և 2009 թվականի հունվար ամիսներին աշխատանքից մի շարք անհարգելի բացակայությունների փաստը:

Վճռաբեկ դատարանը հիմնավոր է համարում Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունն այն մասին, որ նոր աշխատանք փնտրելու համար ազատ ժամանակը գործատուի կողմից տրամադրվում է աշխատողի առաջարկած ժամակացույցով, իսկ սույն գործով այդպիսին Հրահատ Սկրտչյանի կողմից չներկայացնելու դեպքում վերջինիս աշխատանքի չներկայանալը չի կարող որակվել որպես նոր աշխատանք փնտրելու համար տրամադրված ազատ ժամանակի օգտագործում: Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել նաև, որ սույն գործով չի ապացուցվել Հրահատ Սկրտչյանի կողմից նոր աշխատանք փնտրելու համար ազատ ժամանակը խնդրելու հանգամանքը:

Վերոնշյալով հաստատվում են նաև վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները:

Ինչ վերաբերում է 2008 թվականի դեկտեմբեր ամսին բացակայություններ չունենալու վերաբերյալ բողոք բերած անձի պնդմանը, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 226-րդ հոդվածի համաձայն՝ վճռաբեկ բողոք բերելու համար հիմք է դատական սխալը՝ նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումը, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա:

Սույն գործով Բանկը պնդել է, որ Հրահատ Սկրտչյանը 2008 թվականի դեկտեմբերին 177,7 ժամ անհարգելի բացակայել է աշխատավայրից, հետևաբար, Բանկն էլ կրում է այդ բացակայությունները հավաստող ապացույց ներկայացնելու պարտականությունը: Մինչդեռ սույն գործում առկա ապացույցների հետազոտման արդյունքում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այդ փաստը հավաստող թույլատրելի ապացույց սույն գործում առկա չէ:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքի հիմքն այդ մասով բավարար չէ Վերաքննիչ դատարանի 30.07.2009 թվականի որոշումը բեկանելու համար, քանի որ 2009 թվականի հունվար ամսվա Հրահատ Սկրտչյանի անհարգելի բացակայություններն արդեն իսկ հիմք են վերջինիս հետ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու համար, հետևաբար վերոնշյալ դատական սխալը չի կարող ազդել գործի ելքի վրա:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 30.07.2009 թվականի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱԾ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2009 թվականի դեկտեմբերի 25-ին դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական դատարանի 29.07.2009 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ հայցի Երևանի Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների դատախազության (այսուհետ՝ Դատախազություն) ընդդեմ «Արևիկ» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն)՝ 1.525.750 ՀՀ դրամ բռնագանձելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով Դատարան՝ Դատախազությունը պահանջել է բռնագանձել Ընկերությունից 1.525.750 ՀՀ դրամ:

ՀՀ վարչական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 29.07.2009 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Դատարանը չի կիրառել «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ, 6-րդ, 6¹-րդ, 35-րդ հոդվածի 3-րդ պարբերությունը, որոնք պետք է կիրառել, կիրառել է «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 78-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, որը չպետք է կիրառել, սխալ է մեկնաբանել «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի «ժա» կետը, «Լիցենզավորման մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածը, 34-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, 36-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ կետը, 2-րդ, 7-րդ, 8-րդ և 10-րդ մասերը:

Բողոք քերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Ընկերության կողմից լիցենզիայի տարեկան պետական տուրքը չվճարելու ժամանակաշրջանում գործող «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձանց պետական տուրքի վճարման պարտավորությունը դադարում է այդ պարտավորության կատարումով, պետական տուրքի վճարումից ազատումով, պետական տուրքի վերացումով կամ օրենքով սահմանված այլ հիմքերով: Տարեկան պետական տուրքի վճարման պարտավորությունը դադարում է:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

րում է նաև մինչև սահմանված ժամկետի վերջին օրը տարեկան պետական տուրքի գանձման օբյեկտ հանդիսացող ծառայությունների մատուցման կամ գործողությունների կատարման արդյունքում տրված փաստաթղթերը (իրավունքները, թույլտվությունները, լիցենզիաները) սահմանված կարգով ուժը կորցրած ճանաչվելու և ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով լուծարվելու դեպքում: Տվյալ դեպքում Ընկերության դիմումի հիման վրա 21.03.2007 թվականի թիվ 498-Ա հրամանով լիցենզիայի գործողությունը դադարեցվել է, հետևաբար տարեկան պետական տուրքի գումարը պետք է հաշվարկվի մինչև 2007 թվականը, ինչպես որ կատարվել է:

Ինչ վերաբերում է «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6¹-րդ հոդվածի սխալ կիրառելու վերաբերյալ Դատարանի պատճառաբանությանը, ապա նշված հոդվածը կիրառվել է դրա ուժի մեջ մտնելու պահից հետո ծագած իրավահարաբերությունների նկատմամբ, որի արդյունքում տարեկան պետական տուրքի գումարները հաշվարկվել են մինչև 2007 թվականը: Իսկ պետական տուրքի վճարումն ուղացնելու համար տուգանքի գումարները հաշվարկվել են «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածի 3-րդ պարբերությամբ սահմանված կարգով:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել ՀՀ վարչական դատարանի 29.07.2009 թվականի վճիռը և այն փոփոխել՝ հայցը բավարարել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Ընկերությունը ՀՀ առողջապահության նախարարությունից 29.10.2002 թվականին ստացել է անժամկետ դեղատնային գործունեություն իրականացնելու լիցենզիա՝ Կ-XX-000084 (գ.թ. 9):

2) Ընկերության կողմից «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով տարեկան 50.000 ՀՀ դրամ վճարման ենթակա պետական տուրքի գումարը չվճարելու հետևանքով լիազոր մարմինը 17.02.2003 թվականին կասեցրել է լիցենզիայի գործողությունը (գ.թ. 2):

3) Ընկերության 15.03.2007 թվականի դիմումի հիման վրա ՀՀ առողջապահության նախարարի 21.03.2007 թվականի թիվ 498-Ա հրամանով 29.10.2002 թվականին տրված լիցենզիայի գործողությունը դադարեցվել է (գ.թ. 7, 8):

4) ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության Մաշտոցի հարկային տեսչությունը «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6¹-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և 35-րդ հոդվածով սահմանված կարգով հաշվարկել է Ընկերության կողմից 29.10.2003-29.10.2006 թվականները չվճարված 50.000-ական ՀՀ դրամ պետական տուրքի՝ ընդհանուր հաշվով 200.000 ՀՀ դրամ և պետական տուրքի վճարումն ուղացնելու համար առ 16.12.2008 թվականը՝ 778 օրվա համար, օրական 0.5 տոկոսի չափով տույժի գումար՝ 1.325.750 ՀՀ դրամ (գ.թ. 10-14):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է մասնակիորեն հետևյալ պատճառաբանությամբ:

Ընկերության կողմից լիցենզիայի տարեկան պետական տուրքը չվճարելու ժամանակաշրջանի խմբագրությամբ գործող «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձանց պետական տուրքի վճարման պարտավորությունը դադարում է այդ պարտականության կատարումով, պետական

Դատական պրակտիկա

տուրքի վճարումից ազատումով, պետական տուրքի վերացումով կամ օրենքով սահմանված այլ հիմքերով: Տարեկան պետական տուրքի վճարման պարտավորությունը դադարում է նաև մինչև սահմանված ժամկետի վերջին օրը տարեկան պետական տուրքի գանձման օբյեկտ հանդիսացող ծառայությունների մատուցման կամ գործողությունների կատարման արդյունքում տրված փաստաթղթերը (իրավունքները, թույլտվությունները, լիցենզիաները) սահմանված կարգով ուժը կորցրած ճանաչվելու և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով լուծարվելու դեպքերում:

«Լիցենզավորման մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված են լիցենզիայի գործողության դադարեցման հիմքերը և ամրագրված է, որ լիցենզիայի գործողությունը դադարեցվում է լիցենզիան ուժը կորցրած ճանաչելու միջոցով:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Ընկերությունը չի ազատվել տարեկան պետական տուրքի վճարումից, ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով չի լուծարվել և չի վերացվել այդ պետական տուրքը:

Սույն գործով Դատարանը եկել է այն եզրահանգման, որ հերթական տարեկան պետական տուրքի գանձման օբյեկտ հանդիսացող գործունեության հետագա իրականացման հնարավորություն պատասխանողին չի ընձեռվել լիցենզիայի գործողության կասեցումից ի վեր, ուստի տվյալ պարագայում բացակայում է հերթական տարեկան պետական տուրքի գումարի գանձման օբյեկտն այն մասով, որին վերաբերում է հայցվորի հաշվարկված պարտավորությունը, ինչը նույնն է, թե նման պարտավորություն չի ծագել: Միաժամանակ դատարանը գտել է, որ քննարկվող ժամանակահատվածում գործող օրենսդրությամբ լիցենզիայի գործողության կասեցման ընթացքում պետական տուրքի վճարման պարտականություն նախատեսված չի եղել:

Վճռաբեկ դատարանը մինչև 15.12.2005 թվականն ընդունված «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելը կասեցված լիցենզիայի պայմաններում տարեկան պետական տուրքի գանձման հարցի վերաբերյալ արդեն իսկ արտահայտել է իր իրավական դիրքորոշումը (տե՛ս ՀՀ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության Թայինի տարածքային հարկային տեսչությունն ընդդեմ «Արշակ Մանուկյան» ՍՊԸ-ի՝ պետական բյուջեի օգտին 1 283 328 ՀՀ դրամ բռնագանձելու պահանջի մասին, 17.11.2006 թվականի թիվ 3-2240-ՏԳ/2006 որոշումը): Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը նշել է. «Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ լիցենզավորման ենթակա գործունեություն իրականացնող անձանց կողմից տարեկան պետական տուրքը չվճարելու դեպքում այդ անձինք ժամանակավորապես մինչև տարեկան պետական տուրքի վճարումը, զրկվում են լիցենզիայով վերապահված գործողություններ իրականացնելու իրավունքից, հետևաբար, արտոնագրի, թույլտվության կամ լիցենզիայի գործողությունը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով կասեցվելու դեպքում կասեցման ժամանակահատվածում հերթական տարեկան պետական տուրքը ենթակա է վճարման անկախ լիցենզիայի գործողության կասեցման հիմքերից ու ժամկետներից: «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածով նախատեսված «ուժը կորցրած ճանաչվելու» արտահայտությունն իմաստային առումով լիովին համընկնում է «Լիցենզավորման մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածով նախատեսվող «լիցենզիան ուժը կորցրած ճանաչել» արտահայտությանը և պետական տուրքի հետագա վճարման պարտավորությունը տվյալ դեպքում կարող էր դադարել միայն սահմանված կարգով լիցենզիան ուժը կորցրած ճանաչելուց հետո:

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն որոշմամբ արձանագրել, որ լիցենզիան ուժը կորցրած է ճանաչվում այն դեպքում, երբ դատարեցվում է, այլ ոչ թե կասեցվում է դրա գործողությունը: Հետևաբար, նույնիսկ լիցենզիայի գործողության կասեցման դեպքում անգամ Ընկերությունը պարտավոր էր կատարել դրանց համար սահմանված տարեկան պետական տուրքի վճարման պարտավորությունը»:

Ինչ վերաբերում է «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6¹-րդ հոդվածը Գատարանի կողմից չկիրառելու մասին բողոքի հիմքին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր չէ: «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6¹-րդ հոդվածն ուժի մեջ է մտել 28.01.2006 թվականին և այդ հոդվածին հետադարձ ուժ չի տրվել, հետևաբար «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 6¹-րդ հոդվածը սույն գործով կիրառելի չէ:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով Վարչական դատարանի վճիռը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 4-րդ ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն վարչական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Գատարան ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վարչական դատարանի 29.07.2009 թվականի վճիռը և այն փոփոխել. Երևանի Աջափնյակ և Գավթաշեն համայնքների դատախազության հայցը բավարարել՝ «Արևիկ» ՍՊԸ-ից հոգուտ Հայաստանի Հանրապետության բռնագանձել 1.525.750 ՀՀ դրամ:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

РЕЗЮМЕ - RESUME

„РАЗВИВАТЬ БЕЗОПАСНОСТЬ-ОБЕСПЕЧИВАТЬ РАЗВИТИЕ”.

РАБОТА GTZ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ В РАМКАХ СУДЕБНО-ПРАВОВЫХ РЕФОРМ

ЦЕНО РАЙХЕНБЕХЕР

Лозунг GTZ на 2009 год следующий „Развивать безопасность-обеспечивать развитие”.

Сегодня отсутствие безопасности является самым большим препятствием развития во многих странах мира. Конфликты, обусловленные экономическими, религиозными и этническими мотивами, финансовые и управленческие кризисы или перепонок по причине роста цен на пищу и энергию-средства массовой информации каждый день информируют о кризисах и противоборствах. Кризисы и противоборства можно уменьшить только в тех случаях, когда уменьшаются также их структурные причины, начиная от бедности и социальной несправедливости, коррупции.

Проводя работу во многих странах мира, GTZ хочет иметь важный вклад в это дело. Его деятельность имеет обширный круг, начиная от обеспечения продовольствием, усилением международных учреждений в сфере миротворчества и безопасности до создания государственных структур, а также, особенно способствуя независимости судебной системы, например, на Кавказе.

„DEVELOP SAFETY-PROVIDE THE DEVELOPMENT . THE WORK OF THE GTZ ON SOUTH CAUCASUS WITHIN THE FRAMEWORK OF JUDICIAL-LEGAL REFORMS

TSENO RAYKHENBEKHER

The Slogan GTZ on 2009 following „Develop safety-provide the development”.

Today absence to safety is most big obstacle of the development in many country of the world. The conflicts conditioned economic, religious and ethnics motive, financial and management crises or membrane by reason of growing of the prices on food and energy-mass media each day inform on crisis and restoring. The crises and restoring possible to reduce only in that events, when decrease also their structured reasons, commencing from poverty and social unfairness, corruptions.

Carrying out some work in many country of the world, GTZ wants to have an important contribution to this deal. His(its) activity has an extensive circle, commencing from provision provisions, reinforcement international agency in sphere of the peacemaking and safety before making the state structures, as well as, particularly conduce independence of the judicial system, for instance, on Caucasus.

РЕЗЮМЕ-RESUME

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ИСПОЛНЕНИЯ

ЕРВАНД ДАЛЛАКЯН

СОИСКАТЕЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ РА

Международное право, как проявление общей воли народов и более совершенное средство для обеспечения гармоничного развития человеческих отношений, обращает особое внимание судам, поскольку именно последние рассматриваются как одни из основных посреднических механизмов в отношениях „государство-личность”.

Международные нормы являются основными ориентирами в формировании идеологических подходов современной судебной власти со времен независимости, через которых проявляется не только смысл и содержание „юстиции”, но а также статус органов судебных властей и судей государства. Решение задач юстиции и совершенствование механизма судебной власти во многих вопросах могут быть основаны на практическом применении международных норм и принципов.

Изучение законодательно-правовых принципов невозможно без применения международных норм и принципов в данной сфере. Взаимосвязанность международных и народных законодательных принципов является необходимым условием для гармоничного и продуктивного развития судебной власти в Республике Армения.

INTERNATIONAL-LEGAL PRINCIPLES OF ORGANIZINGS OF THE JUDICIAL POWER AND SOME ISSUES OF THEIR PERFORMANCE

YERVAND DALLAKYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION
ACADEMY OF THE RA*

The international law, as manifestation to general will folk and more making facility for ensuring the harmonious development of the human relations, pays earnest heed court since exactly last consider as one of the main intermediary mechanism in relations „state-personality”.

The international rates are a main landmark in shaping of the consumerism approach modern judicial authorities with timeses of independence, through which reveals itself not only sense and contents „justices”, but as well as status organ judicial powers and court state. The decision of the problems to justices and improvement of the mechanism judicial authorities in many questions can be founded on practical applications of the international rates and principle.

The study legislative-legal principle impossible without using the international rates and principle in given to sphere. Interconnectivity of the international and public legislative principle is a necessary condition for harmonious and productive development judicial authorities in the Republic of Armenia.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

МЕХАНИЗМЫ УРЕГУЛИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ И В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

МГЕР АКОПЯН

*МЛАДШИЙ СПЕЦИАЛИСТ ОРГАНИЗАТОРСКО-ПРАВОВОГО
УПРАВЛЕНИЯ СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА*

Начиная с 1991 года после достижения независимости Республика Армения перешла к капиталистической (рыночной или западной) модели организации экономики. Свобода выбора, которая проявляется со стороны каждой личности с целью получения финансовой выгоды, является основой конкурентности, как коренной показателем капитализма.

Для формирования новой экономической системы со стороны государства были предприняты ряд экономических, организационных, управленческих, правовых мероприятий и т.д., которые продолжаются по сей день.

В ряду последних свою особую роль играет сотрудничество Республики Армения и Европейского союза. Очевидно, что со времен независимости Республика Армения целеустремлена реформировать общественную жизнь согласно европейским принципам и стандартам.

MECHANISMS OF THE REGULATION COMPETITIVE POLITICY IN THE REPUBLIC OF ARMENIA AND IN THE EUROPEAN UNION

MHER HAKOBYAN

*JUNIOR SPECIALIST OF THE ORGANIZATIONAL-JURIDICAL
DEPARTMENT OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA*

As from 1991 after achievement of independence of the Republic of Armenia has altered by sawing to capitalist (market or west) to models to organizations of the economy. The liberty of the choice, which reveals itself on the part of each personalities to achieve the financial advantage, is a base competitive, as capitalism factor root.

For shaping the new economic system row economic were undertaken on the part of state, organizing, management, legal action and etc, which last on today.

Abreast, the last its special role plays the cooperation of the Republic of Armenia and European Union. Obviously that with timeses of independence of the Republic of Armenia purposeful to reform the public life according to european principle and standard.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ДОБРОПОРЯДОЧНОЕ ПРАВЛЕНИЕ

ВАГЕ МОВСИСЯН

ЮРИСТ

Одним из краеугольных принципов правового урегулирования гражданских отношений является соотношение всех правовых явлений жизни требованиям добропорядочности. Принцип добропорядочности равномерно применим как в случае обязанностей, так и в случае вещественных прав. Применение принципа добропорядочности в случае вещественных прав имеет цель обеспечить стабильность гражданского обмена. Добропорядочен тот правящий, кто обоснованным образом считает, что его властвование создано на основе права, то есть, он считает, что имеет титул по отношению находящимся под его властвованием вещь. Заблуждение властелина насчет факта должно быть объективным и зависеть от тех основ, которыми началось властвование. Понятие добропорядочности всеобщее для всего гражданского права и однообразно истолковывается во всем гражданском кодексе.

1-3 пункты 275-ой статьи Гражданского кодекса РА направлена на защиту прав добропорядочных властелинов, которые являются классическими примерами ограничения виндикации.

THE HONORABLE DIRECTION

VAHE MOVSISYAN

LAWYER

One of the basic principle of the legal adjusting the civil relations is a correlation of all legal phenomenas to lifes to requirements well-doing. The principle of the well-doing shall evenly use both in the event of duties, and in the event of material rights. The error of the potentate about fact must be objective and depend on that foundations, which began dominate (rule). The notion of the honorable general for the whole civil right and is monotonous interpreted in all Civil code.

1-3 points 275-ouch article of the Civil code of the RA are directed on protection of the rights honorable potentate, who are a classical example of the restriction of the vindication.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՀԱՍՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

117

РЕЗЮМЕ - RESUME

ЗАКЛЮЧЕНИЕ ЭКСПЕРТА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

АШХЕН КАРСЛЯН
*ПОМОЩНИК СУДЬИ СУДА ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ
АДМИНИСТРАТИВНОГО ОКРУГА АДЖАПНЯКА И ДАВТАШЕНА*

Во время расследования гражданских дел, нередко возникают такие факты, информация о которых требует особого исследования. К ряду таких фактов можно причислять факты, свидетельствующие о способностях личности воспринимать собственные действия и управлять ими, меру общей или профессиональной потери работоспособности личности, нарушение технических норм и т.д.

Для достижения доказательственной информации о вышеуказанных данных необходимы особые знания в сферах науки, техники, литературы, искусства и ремесла. В тех случаях, когда необходимы особые знания, значимые фактические обстоятельства для решения дела могут устанавливаться через заключение эксперта. Во время экспертного исследования происходит не только изучение предоставленного объекта, но также в следствие дается профессиональная оценка.

Согласно статье 62-ой, заключение эксперта составляется письменно. Документ должен заключать записи об использованных методах, подробное описание проводимого исследования, сделанные заключения в следствие исследования, обоснованные ответы на предъявленные вопросы.

THE CONCLUSION OF THE EXPERT IN CIVIL PROCESS

ASHKHEN GHARSLYAN
*ASSISTANT OF THE JUDGE OF THE COURT
OF COMMON JURISDICTION OF THE ADMINISTRATIVE DISTRICTES
AJAPNYAK AND DAVTASHEN*

During investigation of the civics, quite often appear such facts, information on which requires the person of the study. To row such fact possible to rank the facts, being indicative of ability of the personalities to perceive the own actions and control them, measure general or professional loss to capacity to work to personalities, breach of the technical rates and etc.

For achievement evidential information on said given necessary special knowledges in sphere of the science, technology, literature, art and useful arts. In that events, when necessary special knowledges, significant actual circumstance for decision of the deal can be fixed through conclusion of the expert. During expert study occurs not only study given object, but also in effect is given professional estimation.

According to article 62-ouch, conclusion of the expert is formed in writing. The Document must conclude record about used method, detailed description of the conducted study, maded conclusions in effect of the study, motivated answers to presented questions.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПЕРЕСМОТР СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ В АПЕЛЛЯЦИОННОМ ПОРЯДКЕ. РАССМОТРЕНИЕ ДЕЛА СУДОМ АПЕЛЛЯЦИОННОЙ ИНСТАНЦИИ

СМБАТ МАРТИРОСЯН

*МАГИСТРАНТ ВТОРОГО КУРСА РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА*

Автор считает, что для осуществления права апелляционного обжалования необходимо наличие субъекта, объекта, срока обжалования, соблюдение формальных требований, установленных законом. В связи с этим можно выделить субъективные, объективные предпосылки.

Объектом апелляционного обжалования являются решения мирового судьи, не вступившие в законную силу. К объектам апелляционного обжалования относится и заочное решение.

THE REVISING OF THE JUDICIAL DECISIONS IN APPELLATE ORDER. CONSIDERATION OF THE DEAL BY APPELLATE COURT SMBAT MARTIROSYAN

*MAGISTRANT OF THE SECOND COURSE
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC)
STATE UNIVERSITY*

The author considers that for cognizance right of the appellate appeal necessary presence subject, object, period of the appeal, observance of the formal requirements, installed by law. In this connection possible select subjective, objective premiseses.

The object of the appellate appeal are a decisions to world judge, not entered in legal power. To object of the appellate appeal pertains and default judgement.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՀԱՍՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

РЕЗЮМЕ - RESUME

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ БОРЬБЫ С МАССОВЫМИ БЕСПОРЯДКАМИ

ЮРИЙ В. ТРУНЦЕВСКИЙ
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР
(РФ)

ВАГЕ Г. ЕНГИБАРЯН
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ
(РА)

Автор считает, что для повышения эффективности борьбы с массовыми беспорядками большое значение имеет совершенствование системы обмена информацией правоохранительных органов с другими государственными, политическими, общественными организациями и движениями. Не менее важно обеспечить постоянное взаимодействие со средствами массовой информации (СМИ). Именно они формируют общественное мнение, создают фон, на котором проходит правоохранительная деятельность соответствующих органов.

ACTUAL PROBLEMS OF THE ORGANIZATIONS OF THE STRIFE WITH MASS DISORDERS

YURY V. TRUNTSEVSKIY
DOCTOR IN LAW, PROFESSOR
(RF)

VAHE G. YENGIBARYAN
PhD IN LAW, DOCENT
(RA)

The author considers that for increasing of efficiency of the strife (fight) with mass disorders big importance has an improvement of the system of the exchange by information law-enforcement organ with other state, political, public bodies and motion. Not less it is important to provide the constant interaction with mass media. Exactly they form the public opinion, create the background, on which passes law-enforcement activity corresponding to organ.

РЕЗЮМЕ - RESUME

МЕХАНИЗМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ И ВЛАСТИ

АСМИК ПОГОСЯН
ОТВЕТСТВЕННОЕ ЛИЦО
ПО СВЯЗИ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ
СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА

В системе политических отношений общественное мнение является главным элементом. Оно выполняет ряд политических и социальных функций, от которых зависит стабильность всей политической системы, а также степень влияния общества на принятие решений со стороны правительства. Возможность и способность выполнения данных ею функций свидетельствуют о зрелости и политической силе вышесказанного. Насколько органы власти в своих практических решениях вовлекают общественное мнение и оценки, настолько это будет свидетельствовать о критерии демократизма политической структуры государства, открытого общества, степени развития свободы и права.

По этой причине любая политическая управленческая система, даже самая строгая, во время реального принятия государственных решений старается создать иллюзию вовлечения в них общественного мнения.

Процесс функционирования общественного мнения и взаимодействие с политической властью может принимать различные формы и направления, начиная от законодательного взаимопонимания и реализации всеобщих выгод до конфликтов и столкновений, которые могут привести к приказам, диктатуре, терроризму и даже к разрушению государства.

MECHANISMS OF THE INTERACTION OF THE PUBLIC OPINION AND POWERS

HASMIK POGHOSYAN
RESPONSIBLE PERSON RELATIONSHIP WITH PUBLIC
OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA

In system of the political relations public opinion is a main by element. It executes the row political and social function, from which depends the stability of the whole political system, as well as level society on decision making on the part of government. The possibility and ability of the execution given to her function are indicative of maturity and political power aforesaid. Insofar organ of power in their own practical decisions involve the public opinion and estimations, so this will be indicative of criteria демократизма political structure state, open society, degree of the development of the liberty and right.

For this reason any political management system, even most whittling, during real taking the state decisions tries to create the illusion of involvement in them public opinion.

The process of the operation public opinions and interaction with political power can take the different forms and directions, commencing from legislative rapport and realization of the general advantages before conflict and collisions, which can bring about order, dictatorship, terrorism and even to destruction state.

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

ՀՈՒՆՎԱՐ – ՓԵՏՐՎԱՐ 2010 1 – 2 (126 – 127)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

122

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս

գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն,
Երևան, Արծյան 36

հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am